

1924

Kolmas aastakäik

No 5—6

EESTI KEEL

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

A. Saareste

Peatoimetaja k. t. ja toimetuse sekretär

L. Kettunen

Tartus, 1924

Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. Lauri Kettunen , Esimene väitekiri eesti keele alalt Tartu ülikoolis	117
2. A. Saareste , Mõned märked ja õiendused	132
3. M. J. Eisen , <i>Kau</i> ja ta kildkond	140
4. Linda Pärt , Murdesugemeid kogumas II	146
5. Aug. Anni , Murdetekst Kolga-Jaanist	157
6. A. S-te , Murdetekst Tartu-Maarjast (Vorbuse)	157
7. A. Univer , Keelenäide Hallistest	158
8. A. S-te , Mitmesugused riismed	159
9. H. Pürkop , Mõningaid piirdeid murde kogumisest	165
10. H. Jänes , Murdesugemete kogumise puhul Põlvas	168
11. M. J. Eisen , Poostel ja vilpus	174
12. Sander , Murdeaineid kogumas Kolga-Jaanis	177
13. A. E. S. Juhatus , Teadaanne kohanimede õigekirjutuse asjus	179
14. Küsimused ja kostused.	
A. S-te , <i>a</i> ja <i>u</i> vaheldus sõnas <i>mina minu</i>	181
A. S-te , <i>Roobas</i> ja <i>rööbas</i>	181
E. M. , <i>Staa</i> p, <i>streik</i> , <i>spioon</i>	182
E. M. , <i>Õde</i> : <i>õe</i> : <i>õde</i>	183
E. M. , <i>Saatja</i>	185
A. S-te , <i>Kaamel</i> ja <i>kanal</i>	186
A. S-te , <i>o</i> ja <i>e</i> vaheldus sõnus <i>e. kord s. kerta, e. kollane s. keltainen</i>	187
A. S-te , <i>Kosk</i>	188
E. M. , <i>Edasi</i> ja <i>edesi</i>	188
15. Raamatute ülevaade.	
H. P-p , Vanem Tallinna Jaani haigemaja vakuraamat 1435—1507	190
16. Toimetusele saadetud	190
17. A. S-te , Õienduseks	192

EESTI KEEL

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Vabriku 3, kort. 8

Talitus:
Tartu, Gildi 8, teisel korral

Esimene väitekiri eesti keele alalt Tartu ülikoolis.

Tartu ülikoolile sai 1924 a. novembrikuu 1. päev tähelepanemisevääriliseks sündmuseks. Siis oli ülikooli filosoofia teaduskonnas esimene „promotsioon“ — vana sõna elab edasi, kuigi muutunud sisuga — ja päälegi ülikooli rahvuslikuma aine, eesti keele alalt. Mag. phil. Albert Saareste oli teaduskonna loaga esitanud avalikule läbikaalumisele oma väitekirja „Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I Analüüs“, laia ja — üteldagu kohe — sisurikka töö, mida koguni 60 murdekaardiga valgustatakse.

Nagu päälkirjast näha, oli doktorand valinud oma teadusest uurimise esemeks haru, mida soomesugu keelte alal veel keegi seni ei ole süstemaatiliselt käsitelnud. Ta oli kindlaks teinud kõik eesti keele tähtsamad sünonüümid, sõnad, mis eesti murretes tähenduse poolest üksteisest lahku lähevad, märkinud, teatavate ideoloogiliste rühmade kaupa, sõnade ja nende vahetlevate kujude esinemiskohad, katsunud jälgida iga niisuguse sõna tekkimislugu ja siis kokkuvõtteis määrata, missuguse sõnaga või sõnadega eestlaste esivanemad teistest algsoome hõimudest lahkumise aegu seda ja seda mõistet väljendasid, mis nad pärast naabritelt vastu võtsid või ise lõid. Sarnane töö nõuab mui-

dugi kõigepäält keelefaktide väga suurt tundmist, mida aga dr. Saareste aastate jooksul küll ajalehtedes ja kirjavahetusel küsitledes, küll murdesugemete kogujate töid ja teadaandeid tarvitades ning Wiedemann'i kalliväärtuslikku sõnadetagavara kasutades, kõige rohkem aga ise, kihelkonnast kihelkonda rännates, oli kogunud. Sarnane töö eeldab ka sugukeelte ja isegi võõraste naaberkeelte kaunis suurt tundmist, ja sedagi teadmise vara, iseäranis sugukeelte alal, oli teose autor osalt Helsingis (kus ta umbes samal ajal J. Margiga õppimist alustas) ja pärast Tartus põhjaliku õpingu ajal enesele kogunud. Tema oli järelikult enesele valinud jõukohase ülesande, mille ta ka hästi läbi viis. Kui ma siis dr. Saareste uurimuse võimalikke puudusi ja eksimusi — milledest ju, eriti meie noore teaduse alal, ideaalseimgi töö vaba ei ole — hakkan arutama, siis sündigu ta ainult selle sihiga, et mõtete lahkuminekust teadusele kasu ja vahest ka autorile õppust oleks.

Ka sellele, kes oma arvates eesti keele leksikaalseid lahkuminekuid tunneb, on sünonüümide rikkus mitme rühma juures üllatavalt suur. Siiski paistab nagu oleks ka mõni auk jäänud. Kuhu on näit. päätükist 'Gewitter, Donner' (lk. 3) jäänud sõna *pikker*, mis ju kirjandusest igaühele tuttav? Kui ta ei ole rahvapärane, siis oleks ka selle konstateerimine — kas või alamärkuses — olnud tarvilik; vrd. ka liitsõna *pikerkaar* ning tuletist soome 'ilmajumala' *ilmalise* nimes. Artiklist 'Kot' (lk. 17) puuduvad sõnad *loga*, *lõga* ('dünner Kot'), olgugi, et niisugune lähedane ja tähtis kultuursõna nagu soome *lokakuu* ('november', s. o. 'porikuu') oleks võrdlust pakkunud. Kaskede nimestikus (lk. 30) puudub *sok* ('pehmete lehtedega kask', minule vähemalt Kodaverest tuttav, vt. ka Kod. Vok. lk. 50). *ila* kõrval (lk. 106) oleks oodanud ka *lima* (liivi *limä*, soome *lima*). Ühes *käia* ja *pööra*'ga oleks (lk. 225) käsitlusele võinud tulla ka *tahk*, *kõvasi*, *luisk*, sest et need primitiivsemad ihumisriistad ikkagi umbes siia kategooriasse kuuluvad ja vanemat kultuurseisukorda ses asjas oleksid valgustanud (soome *tahko* 'Schleifrad', liiv. *tõgəz*, soome *kovasin*, liivi *kevistəm* jne). Olgu küll, et autor ülepää stiililisi variatsioone ei ole arvesse võtnud,

oleksin siiski artiklis 'sterben' (lk. 269) häämeelega näinud ka sõnu nagu *lõpma*, *kõngema* (elajate kohta) ja nende jälgimist sugukeelis. — Sellevastu on artiklis 'Ufer, Abhang' (lk. 9) asjata sünonüümide hulka sattunud Kodavere *uõppandus* 'schroff abfallende stelle am seestrand'. See tähendab nimelt (kahjuks ei olnud autoril võimalust seda täiendavat teadet õigel ajal saada) vee sees olevat järsult süvenevat rannakohta, mitte kallast ennast. Nõnda ei ole see sõna ka „algupäralt tume“ (lk. 11), vaid selge tuletis millestki *uõppandada* ('uputada') verbist (vist analoogilise lõpuga, vrd. murd. *aõpõ: aõppandada*).

Võtame ka mõned teised juhused, kus autor on sõna etümoloogia vahest liig vähese järelekaalumise või üleliigse ettevaatuse pärast selgusetumaks märkinud. Lõunaeesti *müürk* 'teras' sõna kohta üteldakse (lk. 26), et ta „puudub nähtavasti sugukeeltes ja on etümoloogiliselt tume“; ainult *müürk* 'suure mehe' tähenduses ühendatakse kahtlevalt siia. Aga nimelt niisugune tähendusvarjund ('vägev, kange') pidi vähemalt kahtlevalt õigust andma ka soome sõna *myrkkky* 'kihvt' (ka eestis tuttav) siia ühendada. Kas eL *müürk* tähendas siis algup. 'köva, kanget rauda'¹ või oli selle raua karastamisviis millegi (maagilise) 'mürgi' - olluse segamisega ühenduses, oleks küll lahtiseks võinud jääda. — Lõunaeesti *kähr*, *kähër*, gen. *kährü*, *kähri*, mis (lk. 65) selgusetumaks märgitakse, ei ole vist põhjaeesti. (määr-) *karust* lahutatav. Autoril on muidugi teada, et eP *karu* = eL *kaõr*, *kaõer*, ja ei ole põhjusest oletada ka lõunaeestis millegi liitsõnalise **mägrkarh*, **mägrkahr* tüübi olemasolu, millest aga vokaalharmonia nõudel **mägrkähr* sai, ning hiljem abstraherus sellest *kähr*, mis seda kergem oli, et häälikulist ühtesattuvust *kahr* sõnaga enam ei olnud olemas. Olgu nii või teisiti, aga igatahes näivad need sõnad ühte kuuluvat. — Lõunaeesti *tsirk* 'Vogel' ei ole „muis sugukeeltes tundmatu“ (lk. 85), vaid vastab talle soomes *sirkku*

¹ Vahest on ka eesti *kalev* sõnal olnud (või talle vähemalt vara arenenud) tähendus 'köva, kange', ja sellest ühelt poolt saanud **kalev mees* > *Kalev*, teisalt aga **kalev riie* > *kalev*.

(harilik *keltasirkku*, väikese, varblase suuruse linnu nimetus) ning veel vähemalt karjalas *tširkkuine* 'varpunen, sirkkunen' (Genetz); nähtavasti onomatopoeetne kujundus, nagu ka s. *heinasirkka* 'rohutirts'¹. — 'Pitspallide' nimetuste suures karjas (lk. 136) on mitmed nähtavasti puhtdeskriptiivsed sünnitused, kuid *jubi* (nagu ka *pišpal*) on vahest tuttava linna-lainsõna (*juubel*) moonutus. Seletus, et eL *kirmašk*, *kirmaš* oleks pärit saks. **kirchmesse*'st (lk. 137), on huvitav ja võib olla ka õige, kuigi tahaks sellega võrrelda soome verbi *kirmata*, *kirmaista* 'ruttu joosta, karata', Lõnnr. *kirmata* m. s. 'mängida, kihada, hüpata', *kirmaus* 'lärm, mäng' (vrd. ka aunuse *kirmię* 'virkeä', Gen.). — Lõunaestiline 'pastla' nimetus *tsüg:tsuõva* (Wied. EWb. ka *sõg:suvva*', kus *õ* vist analoogiline, vrd. *tuuva*':*tooma*), mis etümoloogiliselt selgusetumaks nimetatakse (lk. 179), on vaevalt lahutatav sõnast (Wied.) *suga* 'Bast (zu Schuhen, Säcken)'; vokaali pikkus ja *ts* ei ole siin absoluutseks takistuseks. Nii siis oleksid **suvva*-kingad tähendanud samasuguseid niinest või kasetohust jalavarjusid, nagu ka autori mainitud (Wied.) *kere kinjad*, (Gös.) *ferre tingat*. Vaivara sõna *arkkala* 'kütke' (lk. 215) oleks võimalik olnud (nagu mag. J. Mägiste on tähendanud) võrrelda vene sõnaga *аркан*, mis küll Dali järele idavene sõna näikse olevat, aga nagu selgub, isegi läänevadjas vene lainsõnana ette tuleb (hra Dm. Tsvetkovi järele *hos pā arhen kagaà* 'pane kas või kütke kaela'). — Lõunaesti sõna *kabl*, *kabel:kabla* 'pael', mille „algupära on selgusetu“ (lk. 236), on nähtavasti metateetiline kuju põlisest sõnast *pakla*, **pagel* (eP *pael*). Autor ei oleks tarvitsenud vist ka eL *mõhk* 'leivaküna' etümoloogia juures kõhelelda, vaid julgemini eP sõnale *mõhk* 'Beule' jne. peatama jääda, sest leivaküna suurusi nõusid tehti ju puu pähkadest ('mõhk-astja' > 'mõhk').

Lk. 43 ühendab autor marjanime *kärnad* - *kärnad* ne. 'Schellbeere' kahtlevalt samatähendusliku sõnaga (Wied.) *kabalad* („kui neist viimane mitte identne pole nimetusega *käbalad*“). On jäetud nimetamata (Wied.) *kaarnamari* 'Schell-

¹ Selle õienduse tegi juba autorgi avalikult enne väitlemise algust.

beere', mis oleks ikkagi ustava seletuse juurde viinud. On ju olemas ka (Wied.) *varesemari* (kuigi tähenduses 'Rausch-beere'), ja liivist on esitatud samas tähenduses *lindmōřad* (li. *kuřgmōřad* 'soomurakad' on vist siinkohal märkamata jäänud). — Ka *lē ~ lięd* 'Feuerherd' sõna seletusel (s. *liesi*, gen. *lieden* jne.) ei oleks pidanud silmast lastama (lk. 188) kõige lähemat sõna, nimelt *lēs* (vist anal. *lęsk*) 'liiv' (Wd. 'feiner tonhaltiger Sand'), liiategi, et liivi *liędęc* ei tähenda ainult 'Feuerherd', vaid ühtlasi ka '(niiske, uputav) liiv'. Nõnda võis siis olla tulease vanasti kas (tule edasipääsu takistuseks) liivaga täidetud või kuidagi millestki liiva ollu- sest ehitatud. Sääljuures võivad küll ka autori poolt ühen- datud (m. s. 'rotgelb') tähendused ja vormivariatsioonid (vrd. näit. *leed: leedu* ja vepsL *led: ledon* 'liiv') siia sõnaperesse kuuluda, kuna ka (tule-) *leek, leege* (? < **lętkę-*) sõna siia- kuuluvust tuleks uurida. — Sõnaartiklis *purema* (lk. 278) on analoogilise *purgema* tüübi hulgas nähtavasti ka hoopis lahushoitav variant, vrd. Wied. *purgema* 'ausleeren', soome *purkaa* 'lahti harutada', liivi *puřgo* 'kalu võrgust välja võtta' jne.

EL *vōhr, vōhl* jne. sõna ühendamist tähenduses 'rott' germaani oletetava tüvega **valha* 'fremder (Kelte, Romane)' peaksin ikka liig riskeerituks (lk. 70). Rääkimata sellest, et vastavus ei ole häälikuliselt laitmatu, on ka tähendus 'vōō- ras' või 'vōōrama oma' sel sõnal eestis olematu, ja kuidas oleks ta siis nii suhteliselt noore sõna kui 'roti' tähenduses üksinda püsima jäänud? Ka *palapool, pallapūl* sõna (muistne naiste riie) ühendamine, olgugi küsimusmärgiga, keskaja ladina *palla* sõnaga (lk. 169) näib mulle liig kaht- lane, sest siis oleks see ladina sõna pidanud ometi jälgi jätma juba mujale ja alles viimaks talunaiste kehakatte nimetuse juurde ulatama. Kui lainamist on tarvis oletada, siis võiks ikkagi läti *palags* sõnaga rahulduda, mille vastu ka autoril midagi kaaluvat ei ole tuua. Edasi usub autor (lk. 132), et eesti *veimed, veimevakk* on õieti tuletatud (E. A. Tunkelo j. t. poolt) alggermaani 'kaasavara' nimetusest **vetma(n)* (vrd. praeguse saksa 'widmen'), omalt poolt ühi- nedes ometi (Karsten'i) mõttega, et lainamine sündinud

„eesti keele erielu aegu keskallasaksast“, ja nimelt oletata-
vast tüvest **vedme*. Ometi jääb selle ühenduse juures nii
täenduslik külg ('Wittum' jne.) kui ka — iseäranis suhte-
liselt noore lainu puhul — häälikuline külg kaunis uduseks
(*loim* sõnaga ei maksa juba tema mitme häälikmetafoori-
lise kõrvalkuju pärast palju rehkendada!). Ja mispärast ei
kõlba autorile etümoloogia *veimevak* < *väimehe vak*? Hää-
likuliselt ei paku ta ju raskusi (vrd. *veime* - *väime* nagu
ka *veikke* - *väikke*, *väettiikke* - *veidiikke* - *vedikke* jne.,
< *vähi*-), ja algup. tähenduse hämardumisega sai ju sõna
kergesti ka uue kaju (*lahjã vak*: *lahjãd* = *veime vak*: *vei-*
mẽd). Semasioloogilisi raskusi oleks etümoloogial küll,
kui see arvarvine peaks õige olema, et *veime vakk* ainult
pruudi poolt jagatavaid pulmakingitusi peaks tähendama.
Minu teada — ja seda teadmist on m. s. prof. Eisen minule
hiljuti kinnitanud — on sõnal vähemalt kohati veel üht-
lasi üleüldine 'kaasavara' tähendus. Järelikult jääsin ikka
võimaluse juurde: vanemad tegid Eestiski oma tütrele „väi-
mehe vakka“ (millesse muidugi ka pulmatingitused pandi,
viimaks, ja vaesuse korral ka varem, vahest ainult pulma-
kingitused), niisama nagu praegu liivlaste juures tütrele
'tiinu' (s. o. kaasavara) tehakse. Kaasavara aga oli endise
ühiskonnakorra juures kõigepäält mehe, naise vanemate
seisukohalt siis väimehe tulev varandus, nõnda et tähendus-
õpiline külg siin minu arust mõistetavam on, kui oletatud
germaani lainsõnast välja minnes. — Peaaegu kalduksin ka
arvamisele, et Ojansuu seletus eesti *surnuk* sõna kohta
(tuletamine *survo*-, *surmo*- verbist) õigem on kui see, mille
autor (lk. 230) alternatiivselt esitab, nimelt (juba V. Er-
nits'i poolt varem oletatud) lainamine venest (v. *челнок*).
Igatahes ei näeks ma siin mingisugust „rahvaetümoloogilist
tugenemist“ sõnale *surnud*, sest ühtegi ideeassosiatsiooni
sidet ei leiaks ma nende sõnade vahelt. Olgu siinkohal
tähendatud ka, et kõnesoleva kudumisriista haruldane *laev*
nimetus („hiline, deskriptiivne nimetus, mis põhjeneb süs-
tiku laeva meeldetuletaval kujul“), siiski vaevalt teiste keel-
tega parallelselt on tekkinud. Ta on vist linnadest ja mõisa-
dest pärit olev tõkelain.

Väga õieti ühineb autor selle üldise arvamisega, et eL *üsk* gen. *üsa* 'Schoss' (veps. *üsk* 'süli' jne.) tuleb ühendada soome sõnaga *yskä* 'köha'. Semasioloogilise sideme otsimine oleks selle sõna vanema tähenduse määramisel olnud tähtis. Nähtavasti on soome sõna ainult järeljäänud atribuut millestki liitesõnalisest *yskä-tauti* 'rinna resp. siskonna haigus' (olenedes sellest, millisena 'köha-haigust' kujutleti), ja kui teine sõna valdas algupärase *yskä* tähenduse, võis atribuudile jääda kogu liitesõna ühine tähendus (vrd. näit. *riisitauti* ~ *riisi*, *yskätauti* ~ *yskä*). — Teiselt poolt oleks autorilt peaaegu võinud oodata, et ta — hoolimata autoriteetide arvamisest — vähemalt kahtlevalt suhtuks oletusse, et eL *pähn* g. *pähnä* tuleks sama tähendusega *päärn* tüübist eraldada (lk. 31). On ju kaardistki näha (lk. 32), et *pähn* on tunginud *löhmuse* alale, ja lainamise juures on alati „komistuse“ võimalusi, kuna ka häälikmuutuse *rn* > *hn* võimalusi tuleks kaaluda; igatahes on *r* > *h* muutus dentaalnasaali ees füsioloogiliselt kaunis loomulik.

Sõnal *mära* näikse eL-s olevat ka tähendus 'Rotz', mida autor peab võrdlemisi uueks (lk. 108). See tähendus ei tarvitse ometi olla uus (vrd. näit. soome *märkä* ka 'Eiter'). — Kirdepoolne *äi* tähenduses 'vanataat' (lk. 119) võib ju niihästi ühte soodu säilinud olla, kui samas ümbruskonnas ka *äikke*, *äijekkene*. Ka (võrgu) *käbi* sõna lainamise võimalus, millega autor (lk. 227) rehkendab, on kaunis küsitav; selleks on ju sõnal liig sügavad juured eestis, ja kaartki ei ole selle sõna suhtes veel kuigi täielik. Sõna alg tähenduse valgustuseks oleks — möödaminnes öeldult — setu murdest olnud saada sõna *käbu-ora* 'vanaaegne puurimiseriist, vanaaegne uherd'. — Veel vähem oleks põhjust olnud oletada, et sõna *säije* gen. *säioe* 'Zwirnfaden' jne. (vt. lk. 235) oleks vähemalt vadjast lainatud, sest vadjJ *säike* näitab ju oma *k*-ga (mitte *tš!*), et ta ise on mujalt lainatud. Muidu tunneb Wiedemann sõna, nagu autorgi tähendab, ka kujul *seie* ja isegi lõunaeestist (jällegi *äi* > *ei!*), nõnda et lainamisevõimalus ikka küsitavamaks jääb. Ka selle sõna ühendamine *sü* 'Jahresring' (soome *syy* jne.) sõnaga (lk. 235) on põhjendamata (autorilt jäänud märkamata ka vepsL *säigiž*

oma erilise tähendusega). Olgu lainamisest rääkides veel tähendatud, et eP *vend* sõna uus etümoloogia (lk. 125), nii huvitav ja põhjendatud kui ta iseeneses ka on, raskendub selle läbi, et oletatavat kuju **veñ* (< rootsi *vänn* 'sõber') ei ole küskilt atesteeritud, kuna sarnased proportsionaal-analoogiavormid ei ole teiste sõnade juures ainumaksvusele pääsenud (isegi *osama* tuleb analoogilise *oskama* kõrval ette). Ka seda, et *saat* oleks „kindlasti“ uus vene lain („kindlasti“ ja „kahtlemata“ on muidu meie teaduses kahtlase stiiliväärtusega sõnad, mida ka autor on enesele kahjuks liig sagedasti lubanud), võib ikka juba puhthäälikulisest küljest natuke kahelda (ootaks *sād* või **sadü*); vrd. ka liivi *sõt* 'heinamaa puhastamisel korjunud haohunnik' (*sõttidi kittab* 'põletab haohunnikuid'). Ja mikspärast vadja *jevīkaz*, *jevīkaz* tarvitseks olla lain eestist (lk. 45), kuna ta tuntud on kaugel vadjas ja häälikuliselt kõik keele omade sõnade tingimused täidab? Neid tingimusi ei täida teata-vasti *ezra* 'oder', mis oleks tulnud (lk. 36) karjala lainuks märkida. Olgu siinkohal veel tähendatud, et sõna *koļvu* 'kask', mida autor (lk. 30) genuiinseks vadja sõnaks peab, on ilmne lain ümbritsevaist soome-karjala murretest (muidu oleks **keļvu*), ja sellekohaselt kahanevad tehtud põhimõtte-lised järeldused (kaks samatähendavat sõna saimas keeles), kuigi need järeldused juba iseeneses natuke ebamäärased on (teine sõnust on ju h a r i l i k u l t miski lain resp. millegi arenemise läbi sama tähenduse omandanud). Peab ometi mõnna, et dr. Saareste oma väitekirjas on just kõnes-olevat põhimõttelikku küsimust mitmes kohas tabavalt val-gustanud, kuigi tema püüd algupäraseid tähenduslahku-minekute väikseid varjundeid näha mõnikord vahest liig teoreetiliseks kipub minema (vrd. näit. lk. 49 *sālg* — *vars*), mõnikord aga järeldused faktidega laitmatumalt kokkukõlas ei ole (vrd. lk. 19 *suits* — *sau*).

Liivlastel on saaremaalastega ammusest ajast väga palju läbikäimist olnud, ja keelelisi lainu on nende vahel suur hulk. Selge eesti lain on liivis ka sõna *ilus* (lk. 256, Sjögr.-Wied. järele), nagu seda m. s. vokalism kohe näitab. On võimalik, et Saaremaa (ja Kihnu) sõna *ups* 'kult'

(lk. 60), mis juba Gösekenil esineb, vana liivi lain on ja tõesti, nagu autor seda kahtlevalt ka teinud, ühendatav soome *uve*, vepsa *ubeh* jne. sõnaga. Saaremaa (ja Muhu) verb *kogema* on tähendusliselt vist liig kaugel soome *koke-maan* verbist, et neid võiks ühendada (autoril ongi siin, lk. 270, küsimusmärk). Liivis tähendab verb *kõge* (vist < **kahku-*) 'kangeks minna' (sama tähendus algup. ka eesti verbidel *ehmatama*, *jämähtämä*, *jämähtümä*, *jähmätämä* jne., vrd. soome *jähmettymään* 'kangeks minema, hüübima, niisama näit. Wied. *piima sooned on kinni ehmatand* 'die Milchgefässe haben sich geschlossen¹). Ta ei ole küll kõnesoleva Saaremaa sõna täpne häälikuline vaste, kuid ikkagi siin tähelpanemisevääriline. — Kihnu sõnale *luõb*, pl. *luõvàn* 'pastal, hülge loib' vastab liivis *luõiba*, ja arvatavasti ongi see sõna liivi lain (liivis ka verb *luõiba* 'kiskuda, koorest välja võtta'). Sellevastu ei ole Salatsi liivi sõnal *uolg* pl. *uoldad* tegu eesti *voodi* sõnaga (lk. 200), vaid ta vastab häälikuliselt eesti sõnale *õlg* pl. *õled*.

Tabavalt on autor mitmes kohas näidanud häälikmetafoorse (deskriptiiv-onomatopoeetsete sõnade juures ilmsiks tuleva) teguri osa sünonüümide moodustamises². Selles sihis oleks veelgi kaugemale võinud minna. Näit. mitmed *käbi* sõna kõrvalkujud (lk. 39) võivad sedaviisi seletuda. *Samuti* on laste armsaid sõnu ka (tamme) *tõru*, mille puhul asjata hüpoteetiliselt häälikmuutusi (lk. 40) oletatakse, *samuti* kui ka perekonnaliikmete nimetused (lk. 119 *až*, *äž* j. t., lk. 126 *sõtse*, karj. *ššikko* j. t.); põliste sõnade säilimine lastekeeles on — ütleksin seda rohkem teistele kui autorile — põhimõttelikult väga kahtlane, sest lastekeele variatsioonid, milledes ainult harvad laiemat tarvitust leiavad, on ju lõpmatamad. — Kui kord sõnu *kukk*, *kikas*,

¹ Wiedemannil on küll juurde lisatud: „vom Schreck“, missugune lisandus, kui ta ka rahvaomasele käsitelule peaks vastama, praeguse 'ehmatama' verbi tähendust silmas pidades loomulik on.

² Siin kohal tähendaksin, et murdelise *mült* 'mutt' sõna puhul (lk. 68) tahtsin ma ainult idasooime *myltatä* verbi pääle tähelepanu juhtida ja selle sõna leidumise korral laiemalt alalt alles sidemeid *mült* sõnaga otsida. Pean autori etimoloogiat õigeks.

kikk, *kikane* onomatopoeetseteks pidada (lk. 86), siis on juba tarbetu ka *u - i* vahelduste kohta paralleele otsida muist sõnust; 'püssi kikka' (ka 'püssi kukk' oleks tulnud nimetada) kohta ei oleks olnud ülearune ometi tähendus, et ka selles sama looma nimi peitub, kuigi ülekantud tähenduses ja tõlkena teistest keeltest (vrd. näit. saksa 'Hahn', vene *кypok*; soome *hana* 'püssikukk' on lainatud kõige täiega). — Soome verbi *hokkia* 'lakkuda, ahnelt alla neelata' ühendamine (lk. 112) linnu 'liivapugu' nimetustega *sõl*, *sõls*, *hõtsik*, *õtsik*, *hõidzik*, *õtsik*, *õtsü*, *itsik* on minu arvates üsna asjatu, samuti ka häälikajaloolised arutlused sel puhul; isegi (sääl samas esitatud) *hitskme*' (eP *siikmed*, s. *sitkaimet*) on tõenäoliselt lõuna-eesti hiline, deskriptiivne kujundus (tähendab setukestel ja luga tõmmatud külvi joont, ja sõna on nähtavasti tuletus laiemalt tarvitatud deskriptiivverbist).

Ka soome sõnal *nykä* (põlglik 'noa' nimetus), mille autor ühendab (nagu seda ka varem tehtud) eesti *nuga* sõnaga (lk. 211), pidades Gutsi. esinevat 'Keile' tähendust algupärasemana, ei puudu deskriptiivne varjund (vrd. näit. soome *nykerö* 'tõmbi otsaga'); vasteks eesti sõnale *nukk* gen. *nuka* (kus vahest *kk* võiks sünonüümse *nurkka*-sõna mõjustatud olla), ei sünni ta hääliksääduslikult ikkagi. — Karjala onomatopoeetse verbi *nifškoa* (*jallat kastui*, *nifšketäh*) on Ojansuu omal ajal asjata ühendanud eesti *niiske* sõnaga, ja autor kordab (lk. 263) selle rinnastuse. Ka *niiske*'l on palju häälikmetafoorilisi varjundeid. Oleks võinud siiski, nimetades kujusid *nepse* ja eL *neisse*, märkida nende hääliksääduslikku vastavust (nagu *liipsma*, eL *niismä*). Ka 'kala niisk' ja selle sugukeelte vasted oleksid siin vist tulnud mainida. — EL 'ööpiku'-nimetus *solk* ei tarvitse olla „kindlasti“ onomatopoeetne (lk. 91), sest vene *colobell* on selle tekkimisel võinud mõju avaldada. Vaevalt on ka, nagu autor (lk. 89) kaldub arvama, nimetused *ööpik* ja *kiriküüt* paljad mõttetud onomatopoeetsed sõnad, mida rahvaetümoloogia pärast oleks muutnud, vaid on mängiv meelegujutus katsunud linnu häälitsemist vahest juba nime andmisel inimkeele sama-

kõlaliste sõnadega assotsieerida¹ ja selle järele ka nime annud; ka Gösekeni õhpitä kõneleb väga selle poolt.

Häälikajaloole pakub dr. Saareste uurimus palju tänuväärset materjali, ja kahju, et ta ei ole seda rohkem kasutanud; see ei oleks teose laiust liig palju suurendanud, küll aga ta väärtust tõstnud. Huvitav on ka siin seda — vähemalt allakirjutatule hästi tuttavat fakti — konstateerida, kuidas sünonüümsete sõnade puhul alati ka niisuguseid kujuvariatsioone ette tuleb, mida mitte häälikajaloo, analoogia või isegi julgeimate astevaheldusteooriate abil ei või seletada. Keeles on ikkagi, üteldagu toateoreetikute poolt selle väite kohta mis tahes, võrdlemisi palju ka „juhulikku“, s. o. vale kuulmisest või hämarast mälust tingitud reproduktsiooni „väärkujud“, mis aga vääraks tuntakse ainult seda mööda ja nii kaua kui „õige“ kuju on ümbruskonnas tarvitusel ja suudab ennast alati maksvusele panna. Võõrad ja murdest murdesse rändavad omadki sõnad on kõnes olevas mõttes kõige suuremas hädas. Oleks soovitatav, et dr. Saareste ise võtaks veel kõik niisugused motiveerimata jäänud kujud arutusele ja katsuks neile murrete teisest hääliknähtustest võimalust mööda seletust leida. Kas tuleb näit. kuskil $rn > hn$ muutust ette sel kitsal (kagu-Eesti) alal, kus praegu *pärn* asemel *päh* üteldakse? (vt. kaarti lk. 32). Autor on küll need sõnad, nagu eel tähendatud, ühinedes ugristidega hoopis kaheks tüübiks lahutanud. Võib olla, et *hn*-i tekkimine sääl, *lõhmus*-ala kagupoolsemas nukas, jääbki „teaduslikult“ seletamata, aga *pärna* ja *niinepuu* rajamail on omakorda *lõhmusel* ka kuju *lõmusk* — jälle sõnakuju, millele hää leidlikkusega vahest miski omaette uurali vaste päevakorrale võidakse tuua, kui aga sarnane vahekord (*lõhmus*~*lõmusk*) ei juba sünnigi olemasolevasse astevahelduse teoriasse; viimaseid võib aga „teaduse au kaitsmiseks“ tarbekorral avardada, et tarvis ei oleks

¹ Niisuguseid assotsiatsioone on m. s. Soome rahvakeeles palju. Mäletan näit. (idasoomest) järgmist pääsukese vidistamist hästi tabavat tõlgitsemist: *Neitsyt Marija sanoo minuva saksüsa varkaaks mutta Jeesuspaha se itet tietää*. Sama lind kisendab kassi või kulli nähes: *Jo viep, jo viep!*

juhuslikkuse olemasolu keeles aktsepteerida. Aga seegi ebaviisakas tähendus ei ole õieti autori pihta sihitud, kes elava keele uurijana keeleelus mõnikord ettetulevat juhuslikkustki on mitmeti suutnud üsna tabavalt hinnata.

Toon veel mõned näited, kus häälikuline külg oleks seletust vajanud. Kuju *pikken* 'pikne, pitkne' (lk. 3) jääb raskesti arusaadavaks, kui meeles ei peeta, et tema esinemise paigus (pääle *tk* > *kk* muutuse) esineb näit. 'hobune' kujul *hoppēn*. — *lojk* (*lojt*, *lōjk*, *lohik*, *loisk* jne.) kõrval leiame ühes kohas (RisÄ) koguni *lōk* ja ootaksime (lk. 13) seletust, kuidas on muidu säääl murdes *oj*-ga lugu. Samuti, kuidas on näit. *hk* edustatud säääl, kus *raĕ* 'suur mitte ära-kuivav veeloik' tähendab (< *rahka*?) ; samuti, kas (kuuse) *muĕ* vahest < *muhk* (vrd. nime *Rakvere* < *rahka*-). — 'Koi' nimi *kari* (lk. 85) oleks lasknud ennast häälikulisel võrdlusel **karhi* kuju juurde tagasi viia ja *kari*:*karja* suhe analoogiliseks osutunud. 'Sõba' sõna murdeline vaste *sōy*, *sōyĕkke* (lk. 162) on üsna arusaadav, kui meeles peame *v* hääliksääduslikku — autorile muidugi hästi tuttavat — kadu *u* ja *ü* eel. See säädus seletab ka muutuse *tävü* > **täij* > *täi*, kuna aga *tävi* > *täi* ei ole motiveeritud nende labiaalvokaalide kõrval sündinud *v* kadujuhtumistega (*suvi* > *sui* j. t.), mida autor võrdluseks esitab (lk. 96, alamärkus). Häälikmuutus *vašknarva* < *vaštsenarva* (lk. 258) oleks ka (kui *k* ülepea sekundaarne on) nõudnud motiveerimist; on ju vepsaski *vask* tähenduses 'uus'. Põhjendamata on arvamine, et *cha* võiks olla algupäraselt tagavokaalne (lk. 6) — kuidas sai siis taga-*e*-st hiljem esi-*e*? Võib ju parem ümberpöörduvalt oletada, et liitesõnaline kuju nagu *õhā-valge* oleks järgneva tagavokaali regressiivne atraktsioon, ja see põhimõtte lubaks juba — muidugi hüpoteetilise — oletuse, et **chta* kuju kõrval ka miski tuletatud **ĕhtako* esines, sest praegust *cha* (vahest üldistus, pro **eht*) on vist ikkagi raskevõitu *õhtust* lahutada. — Kui setu *räiś*, *räiś* 'rahe' sõna võrreldakse (lk. 8) karj.-aun. *rais*, *raiz*, veps. *ragiž* sõnadega, siis oleks parem tulnud uuendada tutvust viimaste tekkimislooga, ja kogu rinnastus ja sel puhul sündinud arutlus oleks jäänud ära. Samuti ei ole karjala

pehko 'põõsas' sõnaga — see esineb muidu soomeski — identsed eesti *põhk* sõna vasted (s. *pehku*, murd. *pehu*, vepsL *pehu*, vt. lk. 36), nagu sellest ka kirjanduses on kõneldud (vt. Lõunavepsa häälikajalugu § 61,3). Ka liS *ira* 'Hengst' ei ole kuigi „problemaatiline“ (vt. lk. 48), vaid viitab juba Sjögr.-Wied. järgmise *ira* sõna puhul ka vana-nenud kujule *irva* 'Hengst', mis on identne eest. *hirv*, soome *hirvi* sõnaga. Tähendaksin häälikajaloolisest küljest kõneldes lõpuks veel n. n. sarjasiirdumiste kohta, et neist võime rääkida ainult väga piiratuil ja selgesti motiveeritavail juhusel. Kui autor näit. ühendab (lk. 274) eesti ja soome *kallata* verbiga ka soome *kaltata*, siis oleks ta tõesti tüüpiline „sarjasiirdum“, kui võiksime oletada, et *kallata* asemele üldistus (tugeva astme *kaltaan* mõjul) kuju *kaltata*, kust omakorda (tüübi *kartata* : *karttaan* mõjul) tekkis *kalttaan*. Kahjuks sunnib soome *kaltata* verbi tähendus (harilikult: 'välja hõõruda, küürida') kogu sõna jätma võrdlusest välja.

On püütud esitada iga artikli puhul ka need (lähemate) sugukeelte sünonüümid, mis häälikuliselt ei ole eesti sõnadega identsed. Nähtavasti ei ole siin täielikkust tahetud silmas pidada, ja see külg ongi raamatu ülesande seisukohalt üsna kõrvaline asi. Märgin mõned niisugused puuduvad sõnad: lk. 18, soome *kura*, *loka*, lk. 76 vepsL *šot* (ussike)', lk. 128 vadjä *pantava* ('mõrsja'), 180 soome *lipokas*, *lipponen* ('postal'), 209 veps. *verg* ('laienduskiil riideis'), 257 vepsa *tšoma* ('ilus'). Aga ka häälikulisist vastest on — pääle varem nimetatute — esitamata jäänud näit. lk. 145 *virka* ('linnu püünis', vist. = eesti *virg*), lk. 174 soome *riimuvarsi* (vrd. eesti *varrus* 'Zügel'), lk. 267 soome *haahka* (tuttav halli veelinnu nimetus).

Allikate tsiteerimise kohta tähendaksin, et soome sõnus, mis Renvallilt võetud, oleks tulnud edasianda ka sõna esinemise koht, mida Renvall märgib; see on ju sõnageograafilises uurimuses tähtis: Eesti Ingeri sõnu lainates oleks tarvilik olnud nimetada, kummast murdest sõna on võetud, kas luterlaste omast (mis on oluliselt ainult soome keele — sõna kitsamas mõttes — murre) või aga veneusuliste mur-

dest (mis sisaldab rohkem karjala jooni). Vadja Joenperä murre, mida autor on — sest et tal sünnis keelejuht oli käepärast — väga ohtrasti kasutanud, on tema töö seisukohalt olnud kõige vähem kasulik, sest et see murre kõige rohkem ümbruskonna murrete ja isegi eesti keele mõju all on kannatanud. Ainult Joenperält märgitud sõnad oleksid sagedasti isegi kaugelt idavadjast olnud leida¹, mõnikord koguni algupärasemal kujul (näit. lk. 7: *rageh*). Ka fonetiiliselt on tarvitatud murre teistest raskem, ja ülestähendusi (iseäranis vokaalide kvantiteedi suhtes) tuleb veel täpsendada. Vist on hulgas ka mõni eksitus või trükiviga, sest näit. *tšerotšenned* (lk. 179) ja *vazar* (lk. 206) ei sünniks vadja hääliksüsteemi, ja *ruog^h* 'roog' (lk. 153) ning *muli lehm* (lk. 52) asemel oleksin märkinud *rōkē* (vaevalt kuulda diftongiga) ning *muli lehm*; viimase tähendus ei ole ka 'sarvedega lehm' vaid 'sarvedeta lehm', ja see üks ainuke häälik mõjub tõlke juures nii palju, et kogu sõna ei sünni enam *mullik-*, *mullu-* sõnade perekonda. — Liivi materjali kohta oleks kõige rohkem märkusi teha. Wiedemann-Sjögren'i teost oleks tulnud — sest et autoril enesel oli juhus liivlaste käest sõnu küsida ja ka minu ainete-kogu oli tarvitada — tema raske transkriptsiooni pärast, mille ühtlustamine ei ole alati õnnestanud, ainult häda- korral tarvitada. Nii on siis liivi sõnade märkimine kirju, osalt ka vigane. Õnneks ei ole ma — pääle katkehääliku märkimise, mis lääneliivi sõnade juures minulgi ebajärje- kindel näib olevat — siiski otse eksitavaid vigu leidnud muudkui ühe: lk. 244 on *lida* ('liud') sõna kõrval toodud *li'D*, mis aga on hoopis teine sõna ('saeres').

Aga autor esitab isegi oma teose eessõnas (lk. XV) kõnesoleva puuduse vabandavaid põhjusi: tema oli sunnitud oma käsikirja trükivalmis tegema (mitmed sõnaar-

¹ Autor ei märganud vist, et see (minu) alfabeetiline sõnastik, mis tal oli tarvitada, sisaldas ainult idavadja sõnu (vrd. näit. *ori* sõna käsitlust lk. 48), kuna teiste murrete sõnad olid (Vatjan kielen äännehistorias ja täielikumas ülestähenduste vihus) alfabeetiliselt korraldamata. Sõnade päritolukoha märkimine ei oleks järelikult raskusi tekitanud.

tiklid alles kirjutamagi) suvel, kuna siis võimalus puudus teatavaid kogusid tarvitada ja tarviliste küsimuste üle nõu pidada. Sügissemestri algul oli teos juba korrektuuriski peaaegu valmis — igatahes tunnustusevääriline saavutus praegustes oludes. Sellest ruttamisest, mis üldse ei ole soovitatav, kuigi käesoleval korral arusaadav, on ilmselt tingitud ka mitmed minu ülalesitatud märkustest¹).

Kõike kokku võttes tuleb ometi ütelda, et absoluutsete eksimuste — kui see term lubatav on — arv selle laia teose kohta väga suur ei ole. Nagu lugeja tähele on pannud, sisaldab eelolev arvustus rohkesti ainult võimaluste kaalumisi, mida niisugune mõtteid äratav töö juba oma uue ja ülihuvitava ainekogu põhjal esile kutsub. Autor on minu arust üsna õieti kõige suuremat rõhku pannud — teose nimele vastavalt — eesti leksikaalsetele vahetõrgetele, püüdes kõigepäält tähenduste arenemisi jälgida, ja niisugusel puhul võis ta mõneski küsimuses, mis Läänemere-soome keelte seisukohalt huvitav oleks olnud või rohkem häälikajaloolisi kaalumisi nõudnud, ka tulevaste etteheidetega rahulikult rehkendada. See käib muidugi veel rohkem kaugemate sugukeelte kohta, kus kõnesoleva teose seisukohalt sellest küllalt oleks olnud, et sõna ulatust ka algsoomest kaugemale tarbekorral millegi kindla allika järele kõige lühidamalt konstateerida. Enamasti ongi see nõnda sündinud, ja need puudused ja eksimused, mida kaugemate sugukeelte alal juhuslikult liikaval eesti murrete spetsialistil ette võivad tulla, on igatahes enamvähem kõrvalise tähendusega.

Dr. Saareste väitekirja väärtust hinnates jätaksin küll tarvitamata kõiksugused „geniaalsuse“ atribuudid, mida tihtigi suuremate ja väiksemate, püsivamate ja kaduvamate teooriate ehitajaile kergel käel jagatakse. Teoriaid on teoses vähem, realiteeti aga seda rohkem, realiteeti püsiva väärtusega. See uurimus on minu arvates üks posi-

¹ Miski liigruttamisest tingitud eksitus on pugenud ka transkriptsiooni märkide seletusse, kus (lk. XXVII) η karakteriseeritakse ainult vastu p e h m e t suulage hääldatavaks nasaaliks.

tiivsemaist tõist, mida väitekirjade hulgas soomesugu keelte alal on ilmunud. Päälegi on ta, nagu alguses juba tähendatud, teerajajaks sõna-geograafilisele uurimusele meie keelkonnas, kus leksikaalsete vahede tekkimine ja sellega ühenduses olevad psükooloogilised tegurid kunagi enne ei ole veel süstemaatsele käsitlelusele tulnud. Muidugi on meil ka siin tegu alles pooliku tööga, sest kuigi mitmed sõnaartiklid analüüsi kõrval juba ka sünteesi sisaldavad, jõutakse suurema sünteesi juurde alles teises osas, kus ka mõned uued küsimused — loodetavasti ka leksikaalsete ja häälikuliste murdepiiride vahetõrge — arutusele võetakse. Soovime, et dr. Saareste varsti ka selle osa avaldab ja et ta pääle selle veel mitme väärtusrikka uurimusega meie teadust rikastab.

Lauri Kettunen.

Mõned märked ja õiendused.

Lugupeetud uurija eelneva arvustuse puhul lubatagu allakirjutatanul tarvitada juhust mõninga märke tegemiseks kui ka üldse mõne tarviliku õienduse avaldamiseks kõnes olnud teose kohta.

1.

Sõnad *logà - lõgà, limà ja taħk, kõvasi, luisk* ning *lõppema, kõõgema* (ja *kärvama*) tulid autoril töö kirjutamise aegu küll kaalumisele, kuid nende ja teiste sellesarnaste, käsitletavaist põhimõistest kaugemale nihkuvate mõistete nimetuste kaasavõtmine ei vastanud kõigepealt mitte küllaldaselt teose mõttele ja ülesannetele, ja oleks, kuigi vast teatavat huvi pakkudes ja vaatluse raamisid avardades, uurimuse piirid nihutanud liig kaugemale ju teose paisutanud liialt suureks (vrd. ka Leks. Vah. lk. XI—XII). Sõnade *mürk* 'teras' ja *mürk* 'suur inimene' ühenduse eest kustutaksin nüüd küsimusmärgi ja ühinen täiesti prof. L. K. arvamisega, kuna vahepeal mulle teatavaks on saanud veel järgmised vahelülid: Viljandi kih. *kül.sê. on mürk mē:s* (pika, tugeva, tüseda mehe kohta), Hargla *mīs kuj müroõ*

tükk (tugeva mehe kohta). E. *müürk*, s. *myrkkyy* 'kihvt' tuleks aga siit vist ikkagi lahus hoida; algselt näikse see olnud tähendavat teatavat mürgist taime, võrdle eL-s laialdaselt tarvitatavat *Cicuta virosa* nimetust *müürk* g. *mürgi* - *müürk* g. *mürgü* (= s. *myrkkyy putki* - *m.-ruoho*). Võiks vast isegi arvata, et siin meil esineb vanem laen germani keeltest, vrd. taan.-norr. *merke* 'Apium graveolens, Sellerie', van. roots. *märke*, msk. *merki*, kas. *merk*, uüs. *Merk* 'Sium L' ('jõepatk', samast Umbelliferae perekonnast mis *Cicuta virosa*). Wied. EWb. järgi tähendabki e. *müürk* mitte üksnes 'Wasserschierling (*Cicuta virosa* L.)', vaid ka 'Wassermerk (*Sium latifolium* L.)'. Kõnealuses sõnas põhjeneks ü eelneva *m-e* labialisatsioonil. — L. K. esitatud *kähr*, *jubi*, *arkkala*, *kabël* seletusi pean kõigiti tõenäolikuks. Kahtlevalt suhtuksin aga *tsüg* - *soog* sõna seletusele, nii raskuste tõttu vokalismis (**soa-keŋgä*? > *tsuõvã-k.*) kui ka vast tähendusarengus. Juhiksini ka tähelepanu asjaolule, et Y. Wichmann on selle sõna rinnastanud, kuigi küsivalt, teatavate sürjani ja voguli sõnadega (vt. FUF XI 258). — Wied. *kaarnamari* ei olnud mulle sugugi tundmatu. Jätsin selle nimetamata seepärast, et see on mul atesteeritud praegustest murretest (vt. kaarti lk. 44, Ridala, L.-Nigula, Rapla). Arvasin seda ja arvan nüüdki veel rahvaetümoloogilise tugenemise tulemuseks, samuti kui Kihelk. *kärmarjad*. Oleks aga *kärnad*, *kärna-mariad* olnud algupärane kuju, oleks see vaevalt küll suutnud murdeti niivõrd moonduda nagu kaart meile esitab. — Arenemisvõimalust *väimehe vak* > *veime vak* peaksin niikaua ikkagi lahtiseks, kuni esitatud ei ole täpsed andmed, kus kohas Eestis tarvitatakse *veimëd* ühtlasi ka üldisemas tähenduses 'kaasavara'. Minul tarvitada olevad teated eitavad seda kõik¹. Ka esitatud vastuväiteid ja kahtlusi *veñd*-sõna etümoloogia ning *sõl* - *sõts* - *hõfsik* ja *siŋkmed* -

¹ Nõnda kinnitas mulle veel hiljuti mu Räpina keelejuht, vanaeit Veriora vallast, et pruut jaganud veimeid ainult peigmehe sugulastele ja omastele (p. emale ülikonna, isale hame, kindad ja sukad, õele liniku, vennale kindad ja sukad, p. emale muiste ka teki ja lina). Need anded ei olevat aga kuidagi määratud olnud mõrsja vanemate poolt väimehele.

hiiskme' ühenduste puhul ei paista vähemalt allakirjutanule olevat küllaldaselt veenavad. Wiedemannil esinev *solk* g. *solgi* (d) 'Nachtigall (Lusciola K. u. Bl.)' tarvitseb vaevalt küll olla v. *colobeti* mõjul tekkinud, kuna selle sõnaga ju rahvas kujustab ööbiku ja teiste sellele lähiste lindude häält, vrd. Wied. *silk-solk* (*silgutaja*) 'Bastardnachtigall (Ficedula Hypolais, F. rufa?)'. Meie arvamistel *ööbik* ja *kiriküüt* nimetuste tekkimise ja arenemise kohta on erinevusi muidugi ainult nüanssides.

Mõninga häälikmuutuse kohta esitatud küsimusele vastates pean tähendama, et mul käsitleda olev ainek ei võimalda kuskil eesti murdes konstateerida häälikseaduslikka muutusi *rn > hn* (*pärn?* > *pärhn*), *hk > kk - ħk - k̄* (*rahka?* > *rak*, *muħk?* > *muḳ*). Sõnade *sõbà* ja *sõu(kke)* vahekord oli muidugi ka allakirjutanule arusaadav; seesugused täiesti ilmsed häälikmuutused on jäänud kõnesolevas teoses alati eriliselt toonitamata. — Sõna *ehà* peaksin ikkagi algselt tagavokaalseks, sest on ju murdeti sporaadiliselt teisigi sõnu, kus varemalt *é*-d esindab praegu *e*: *leikkama*, *lejoès* 'kaalikas', *redù* ~ *rødù*, *kejk*, *kenòs* (Läänem.) 'uhkelt püsti, kumeras (hobuse kaelast)'. — Sõnas *muli lehm* on *m* ootusele vastandlikult siiski palataliseeritud, nagu seda tagantjärgi (hra Dm. Tsvetkovi abil) olen võinud kontrollida. Selle sõna seletuses ('sarvedega lehm') on juhtunud muidugi trüki- viga (peab olema 'sarvedeta lehm'), mida alles nüüd olen märganud. Ja allakirjutanule ei ole täiesti selge, miks ei peaks mitte sõna *muli (lehm)* viimaksnimetatud tähenduses võima sündida *mullik-*, *mullu-*sõnade perekonda.

2.

Esitan siin järgmised Leks. Vah. I tehtavad täiendused ja parandused.

Sõna *nõm* on ka eestis (nagu liiviski) murdeti omandanud tähenduse 'kanarbik': Rõigi¹ *lehmàd sõvàd nõmme* (Leks. Vah. I 9).

Sõna *õtsk* (lk. 10) esineb Võrumaal ka laiemalt: Põlva¹ *hõtsk* g. *hõdzü* 'mäda koht soos, vajuv kallas jõe või järve juures', vrd. ka *hõtsò* 'vajuv, järve peale kasvanud kamar, heinamaa'. *kold*-tüvelisi sõnu (vrd. *koldàs*, *kolle*, lk. 10—11, 187—9) leidub siiski ka Võrumaa vanemal sugupõlvel: Põlva *koldeņē tī* 'aukline, halb tee täis aukusid', *kollialongē* 'alt tühi kallas, ära uhtunud kaldaalune', *vesi um uhtnu' mōņē' kollialongē, levā kolle'* (~ l. *koldekkēņē*) 'leiva koorekene, l. kantsukene'.

Alutaguse *uigamed* (lk. 14, 16) võiks ehk olla laen soomest, vrd. s. *uikama* ~ *uikame* 'däld, dälänkning (notko, laakso)' (Lönnr., Lisäv.).

Lk. 16, 2. reaalusesse märkusesse lisatagu juurde veel soome *kulju* 'Pfützte'.

Art. 8-le (lk. 17) lisatagu juurde veel nimetüüp: [6] Rõigi *licē* g. *licē* 'pori, muda', ka 'porine' (vrd. *licē* 'märg', lk. 260 jj.). Tüüp [3] esineb Rõigis kujul *sõp* g. *sõbā* 'pori, muda', *sõbā oqk, muld on puhās sõbaks ja poriks läjnd*. Vrd. ka eP-s üldist *sēbi sõp* 'seebi pära', Wied. EWb. *soop* g. *sooba* 'Schmierseife' (vaevalt küll on see viimane ühendatav rootsi sõnaga *såpa* 'seep'). Kui see tüüp algupäralt häälikmetafoorne peaks olema, oleks *sõp* ~ *sõp* häälikuline vahekord mõistetav. — Tüüp [4] on Rõigis tuntud kujul *läõü* g. *läõü* (*viškab nībalju läõü vankrile*).

Art. 11. Tüüp [4] (lk. 21) esineb ka laiemalt eL-s: Põlva Mustajõe *tirs* g. *tirsi* 'karm (vingust nõrgem, tungib silmi; *viņg* on suitsune)', Setu *kirs om tarēh* 'ving on toas'.

Art. 11. Tüüp *hācā* ei ole etümoloogiliselt mitte selgusetu (vrd. lk. 22, 8 r. ülalt). Vasteid leidub sel sõnal lapis, votjakis, sūrjanis j. m. kaugemais sugukeeltes, vt. Y. Wichmann, FUF XI 185, 244.

Art. 21. Sõna *kābi* (ainult tähenduses 'Zapfen' ja 'Rindenstücke am Netze', 'Kotstückchen, Exkremente') on seatud (enne Y. Toivoneni, vt. lk. 38, ülal) Y. Wich-

¹ Allpool esitatud andmed Rõigist ja Põlvast on ammutatud Emak. Seltsi arhiivis alal hoitavaist murdekogudest (kogujad üliõp. H. Mikelson ja H. Jänes).

m a n n i poolt (FUF XI 209) ühendusse teatavate lapi, votj., sürj. ja ung. sõnadega. — E. *kuk* g. *kukku* (s. *kukka*) ~ *kukra*' (< **kukkarat*) ~ *kugura*' vahekorra puhul vrd. *käp* - *käbarad* (vrd. ka lk. 44 all), *paħk* - *paħkar* pl. *paħkiad* 'kövad mullapangad'.

Art. 22. Tüüp [2] teisenditele lisada juurde veel Kõpu ja Saarde Jäärja *tõhk* g. *tõhü*, Saarde Laiksaare *tõhi* g. *tõhü*, Võnnu Sulbi *tõhv* g. *tõhvi*. Sõna esineb juba Gutsblaffil: Ecker **Тewву**. — Tüüp [1]-st (*tõrù*) on Y. Wichmann küsivalt ühendanud mrd., lp., sürj. ja vog. sõnadega (vt. FUF XI 264—5).

Art. 23. EL *kõdèr* on atesteeritud juba Gutsblaffil: Schoden **Rõddra**.

Art. 24. Lisada juurde veel [7]-es tüüp: Setu *verevä maŕa*' 'punased sõstrad'. Tüüp [1] (*sõstrad*) näib kohati ulatuvat isegi Võrumaale: Põlva *sõstre*'. Tüüp [3]-nda teisendeile lisada: Põlva *sittige*' 'mustad sõstrad'. Tüüp [4]-nda läänepiir tuleb nihutada Karksi-Halliste rajalt Halliste-Saarde rajale (vt. kaarti lk. 34), sest Halliste Pornusest¹ on atesteeritud vana ja haruldane *erakku* 'punased sõstrad'. Selle tüübi teisendeile lisatagu veel juurde Põlva *hõrak* pl. *hõrae*' 'sõstrad' (*sittige*' 'mustad s.'). — E. *sittik* ~ veps. *tšitšik* puhul vrd.: a) e. *s* ~ veps *tš*- kohta: e. *sihiseda* ~ veps. *tšihista*, e. *siriseda* ~ veps. *tširäfa*, s. *sisko* ~ veps. *tšitškö* jne. (vt. Kettunen; LVHA § 137); b) e. *-tt-* ~ veps. *-tš-* kohta: e. *lättak* (s. *lättäkkö*) ~ veps. *lätsik* (~ *lätik*), ?? e. *rät*, *rättik* ~ veps. *rätšin* (~ *rätin*), vrd. Kettunen, LVHA § 83. *tš* ~ *tš* kohta tähendab seals. Kettunen: „Aga palatalisatsiooni asemel tuleb kohati (Krl., Tsl., Šdj.) ette ka *tš*, kus affrikaat koguni alveolaarseks kaldub: *tačšin*, *en račši*, *ečšin*, *nečšispä*“. Sõnas *tšitšik* oleks aga *tš* mõistetav ka muis vepsL murdeis, nimelt sõnaalgulise *tš*- assimilatsiooni tulemusena. — Lk. 42, 21 r. alt, tuleb parandada trüki- viga: lugeda FUF II 258 (pro FUF 258).

¹ Emak. Seltsi arhiivis hoitavast Halliste murdekogust (koguja üliõp. Aleksandra Univer).

Art. 27. Tüüp [2]-se teisenditele lisada: Põlva Kannuküla *johvik* pl. *johvikke*, Rõuge *jühtka*.

Art. 28. Tüüp [4] esineb ka Hiius: Rõigi *päts* g. *pätsü* [v] (nüüd: *täk*), *pätsik* *vaŗs*.

Art. 29. Lk. 49. 8—9 r. alt: lisatagu juurde Karja *sikkü* (lastek.) 'varsakene'.

Lk. 49, 18 r. ül. õiendatagu: JSFOu. XXX (pro JSFOu. XX).

Art. 30. Lisada kitsaulatuslik nimetüüp [4]: Rõigi *puķ* g. *puķki* 'alla 3 aasta vanune sõnn' (*sõn-puķ* '3 aast. või vanem pull').

Art. 32. Tüüp *päri* [5] esineb paiguti ka eL lääneosades: Paistu *pääru*, *pääru-oinas* (vt. J. Lõo, EKirj. VI 55). Sealsamas on esitatud ka sama etümoloogia, mis minulgi (Leks. Vah. 57). Kas kuuluks ka siia Wied. *pääru-pask* (SW) 'Wandschwamm (Merulius destructor L)'?

Art. 35 (lk. 62). Võimalik, et sõna *peni* eP-s peitub veel kohanimes *penija* (< **peninjõŕen*, vrd. saks. Pennijõggi, v. Пеннеги) mõis Lihula ligi. Vrd. ka M. J. Eisen, EK III 79.

Art. 39. Peaksin nüüd võimalikuks, et *kobräs* on laen venest (< **poBräs*, vrd. v. бобръ), kus *p* > *k* oleks sündinud dissimilatsiooni kaudu, vrd. ka eL *pušsak* 'russischer Gurt'. (< v. кумакъ).

Art. 43. Tüüp [4] (*küi*) on alal hoidunud kohati (ka eL-s) nimetuses (Halliste, Karksi) *kü-viits* ~ (Puhja, Helme) *küi-vitsä* 'teatav kihvtiste marjadega põõsas', EWb. *küü-vitsad* 'kriechende Weide (Salix repens und rosmarinifolia L.)'.

Art. 46 (lk. 80). Kui peaks tõestuma oletatav areng *raüD-sippelgad* > *raütsikkad*, osutaks see, et ka tüüp *sippelgad* [1] on varemalt esinenud eL-s. — Kahtlen nüüd siiski, kas on ühendatavad e. *kuklane* (s. *kutku-*) ja e. *küttistama* (vrd. ka e. *köttista-* ~ *ködista-*, Wied. EW. *küdistama*, *ködista-*, *kidista-* jne.), vrd. s. *kutita*. Ka Y. W i c h m a n n (FUF XI 211) hoiab lahus s. *kutita* ja *kutkua* (mõlemad 'titor'). Vrd. aga teisalt H. O j a n s u u, KAÄH 50. — Tüüp [8] (*maranad*) on tuntud ka kohanimedes: Põlva Adistes *marana mägi*.

Art. 50. Sõnatüüp *tsirk* on siiski tuntud (peale karj. ja soome, vrd. ülal lk. 120) ka aunuses (*tširkku*, *-ne* 'Spatz') ja vepsas (*tširkkuine* 'kleiner Singvogel'). Vrd. ka Donner, Vgl. Wb. nr. 664, Setälä, FUF II 239 (vasteid mordvas ja sürjanis), Wichmann, FUF XI 283. Sõna esineb soomele omases tähenduses paiguti ka eP-s: Väandra *sirk* 'rohu tirts'.

Lk. 91, 7 r. ülalt. Parandada: *šizäks* (pro *šizäks*).

Art. 60. Tüüp [1]-le lisatagu teisend: Rõigi *kañmal* g. *kañmalu*.

Art. 62 (lk. 103). Arvan, et *nér*-sõna (samuti *puļ*, vrd. art. 30) levinemisteguritena on esinenud ka turud ja tapamajad.

Art. 63 (lk. 104). Read 14—16 ülalt tulevad kustutada (kuni lause lõpuni, sõnani: Võimalik . . .).

Art. 66. Tüüp [4] (*nõlõ*) on paiguti esindatud ka eP äärmises loodes: Rõigi *nõlõ* 'hobuste tatt'. — *taļ* tähenduses 'tatikas, Pilz' on tuntud Setus.

Art. 67. Tüüp [2]-se puhul (lk. 110) vrd. ka Tarvastu *tarvas* 'isane põder', Rõuge *suur nagu tarvas* (mingi suure looma või asja kohta, vrd. J. Lõo, EKirj. VI 81).

Art. 70. Tüüp *sorä* [8] on Tarvastus (V. Suisl.) tuntud ka tähenduses 'testiculus'.

Art. 71. Tüübile [1] lisatagu juurde Rõigi *pĩmā teñ* 'keedetud värske piim', *pĩma teñni kēĩma*, Rõigi Ogundi p. *tĩn*.

Art. 81 (lk. 135). Tüüp [1]-le lisatav: Rõigi *maĩttased*, Põlva Mustajõe *maĩttuš* 'kalm, kääbas, üksik haud', *maĩttuse aĩd* (= *pihā a.*) 'kalmistu' (*peĩĩe* tähendab seal 'pidu, pulmad').

Art. 84 (lk. 143). Tüübil *põĩd* [1] on eL-s paiguti arenenud tähendus 'põlluvili': Põlva *põĩd* 'vili ühel nurmel', *põllukēse* 'kasuse' *hāšte*, *põĩd kōĩbas iobā paĩnda* 'põlluvili on juba valmis'. Semasioloogiliselt vrd. *nõĩn* 'Heide' > 'Heidekraut'.

Art. 88 (lk. 153). Juhin tähelepanu H. Ojansuu oletusele, et *roķ* ja *rōa* esindaksid sama sõna eri astmeid, vrd. *aamu* ~ *ammoin*, *huomen* ~ *hommik*, (s. murd.) *kiini*

~ *kinni, hiisi* ~ *hitto, juoni* ~ *jonni* jne. (vt. Vir. XIII 56).
— Lk. 153, 3 r. alt: lugeda JSFOu. XXIII₁₃ 5 (pro JSFOu.₁₃ 5).

Art. 94. Tüüp *särk* on atesteeritud juba Stahli grammatikas (lk. 71): *Hembd / ferd / ferdift*.

Art. 95 (lk. 166—7). Tüüp [6]-le näikse olevat leitud vaste ka eL-st: Põlva Mustajõe *sellik* 'undruk' [vana]. Teade nõuaks siiski kontrolli. Võimalik, et keelejuht on korranud põhjaeestlaselt kuulnud sõna. — Tüüp [15] on atesteeritud eestist ka laiemalt: Tori Oore *kuhtä* 'laste pikk palitu vatiga', Põlva *kuht* g. *kuhti* 'naisterahva pealmine riie, pluus, undrukust kõrgemal' (vrd. lk. 170). — Tüübi *kõrik* kohta lisateade: Põlva Mustajõe *kõrik* g. *kõrioe* 'muistne naisterahva undruk, lahtine, mis köideti vööga ümber' [vana] (vrd. lk. 170).

Art. 96. Tüüp [5] leidub siiski ka laiemalt: Põlva Mustajõe *tobì* g. *tobì* 'meesterahva pikk kuub, pihtsärgist laiem ja pikem, pärast pihtsäarki tarvitusele tulnud' [vana].

Kaarti lk. 197 täiendada: Juurus (Kuimetsa) ja Türi põhjaosas (Piiumetsa) *käkki*.

Art. 115. Tüüp [1]-se teiseid täiendada: Rõigi *labik* g. *labigu* 'puulabidas' [vana] (sealsamas aga: *rojd lasèn* g. *lasnä, levä lasèn*).

Kaardil lk. 214 tuleb Hiiumaal, Käina *kutkäs* asemel lugeda *küt käs* ja Maarja-Magd. põhjaosasse lisada *küt kä pl. kütmed*.

Art. 124. Tüübile [2] lisada: Rõigi *rahè* pl. *rahtmed* 'midagi härja ikke juures (?)'.

Art. 134. Lk. 235 kustutada ülalt lugedes ridadel 7—9 sõnad: „millel sidet ... 'Holzstreif, Faser', ja“.

Art. 137. Tüüp *ämber* on atesteeritud juba Stahli grammatikas (lk. 53): Eymer / *ember* / *embrest* / *pangt* / *pangtift*.

Art. 139 (lk. 247). Sõna *ranjk* 'suur küna' esineb ka Väandras.

Art. 143. Tüüp [2] esineb vananenud ja haruldase sõnana ka veel Hiiumaal: Rõigi *ahtikkene, ahtune* (harilikult *kitsàs*). H. Stahli gramm. näikse seda tüüpi ainu-

lisena tarvitavat: Eng / *achtuē* / *achtuēast* / *achtuēenne* / *achtuēeffest* (lk. 51).

Art. 144 (lk. 257). 1. rida ülal: lugeda *kaunid* (pro *kannid*). Tähenendus 'lilled' on sel sõnal atesteeritud juba Stahli grammatikas (lk. 44): blum / *kaunifenne*.

Art. 150. *puna*-tüve esinemist varemalt ka eL kagus tõendab Põlva *punà* 'viin paastumaarja päeval, hommiku vara', *puñnà iūma*.

Art. 151. Tüüp [5] on Rõigis tuntud üldsõnana, tähenduses 'haljas, valkjas hall': *mešs on trū, rīē on trū, trū obū*. — Lisada veel kaks tüüpi: [6] Põlva Kannuküla *kureš* g. *kurešē* 'hallinäoline, hobuse värv mustade, raudjate ja valgete karvadega' [harva], [7] Rõigi *rebū* 'hall', *r. rīē, r. obū, r. liñd*. — Põlvas erinevad 'hall'-tähenenduslikud nimetused üksteisest järgmiselt: *hañk* 'mustjas, tumedam varjund hallist', *hal* '(üldse) hall (uuem sõna?)', *hābjas* 'sinikas valge, hall', *hīr* g. *hīrō* 'valkjam, heledam varjund hallist, valshak, sinikas-hall'. — Tüüp *ābjas* esineb ka Väandras ('kol-lakas-hall').

Art. 154 (lk. 270). Tüüp *kooema* on vananenud sõnana tuntud ka Rõigis, tähend. 'kartma, häbenema (rohkem viimases täh.): *sē kooēB tüdrukkuid*. Selle sõna esinemine nõnda kaugel Hiiumaal (vananenud sõnana!) ja ka Muhus kõvendab allakirjutanul kahtlust selle laenamise vastu liivist (vrd. ülal lk. 125)."

2. I. 25.

A. Saareste.

Kau ja ta kildkond.

Kose kihelkonna Triigi saksakeelse nime *Kau* kohta avaldasin „Eesti Keeles“ 1924, lk. 82 arvamist, et nime tingimata tuleb eestikeelseks pidada, ilma et ometi oleksin nime algkaju kohta lõpulikku seletust annud. *Kau* sõnal on eesti keeles paar tähendust. Murretes on *kau* ja *kaju* sõna *kaevu* teisendid. Aga peale selle esineb *kau* — murdeti ka *kao* — hüüdsõnana. Nii öeldakse: *oh sa kau (kao)*! mis puhul mingisugust põlastust kellegi kohta tahetakse väljendada. Ehk jälle: *kau meest, kau*

naist, kau last, kau poissi, kau tüdrukut, kau inimest jne., mis ütlustel *kau* ikka halvaks pidamist väljendab. — Leidub veel *kaue* sõna, mis 'tallede aeda, lauta redelitest tehtud tallede ruumi' tähendab. *Kaue* ega *kau* viimases tähenduses ei või *Kau* nime seletamisel küsimusse tulla, enne mis juba *kau* 'kaevu' tähenduses. Siiski igal talul, igal mõisal on oma kaev, kui jõgi või järv kaevu aset ei täida; *kaju* kohanimena ei iseloomusta kuidagi kohta, seega vaevalt kohanimeks kõlbades. Sellepärast ei ole ma *Kau* 'kaevu' tähenduses tõsisemalt katsunud põhjendada. Lahtiseks jäänud küsimuse puhul on E. Pertmann Viljandist mu tähelepanu juhtinud asjaolule, mis küsimuse lahendamiseks näpunäiteid annab. *Kau*-Triigi mõisa ligidal leidub *Kõu* küla, mis, nii palju kui teada, ikka seda nime on kannud. Mellini kaardil aastast 1796 kannab koht nime *Roufilla*, mis täiesti meieaegsele nimele *Kõuküla* vastab. Kus sõnades *õ* häälik esineb, seal on selle hääliku transkriptsioon sakslastele vanemal ajal alati peamurdmist valmistanud. „Eesti Keeles“ s. a. nr. 3—4 tähendasin, et vanad dokumendid praeguse Triigi nime *Rou*, *Rouw*, *Raw*, *Rawe*, *Rauw*, *Kauew*, *Rhaw* kirjutavad, milline nimi nüüd *Kau*'ks on muutunud (Briefflade, Register, lk. 68). Kõik need nimekujud tunnistavad, kui raske on võõrastel olnud seda kohanime transkribeerida. Koha õige eestikeelne nimi ei võinud seega muu olla kui *Kõu*. Mõis, mis *Kõuküla* lähedale ehitati, päris alguses enesele külalt nime, kuna seda hiljemini hakati mõisniku sugunime järele nimetama *Triigi*'ks. Eestis leidub ju mõnda mõisa, millel läheda külaga on ühine nimi.

Kui ka mitte tihti, esineb *Kõu* ometi mõne korra Eesti kohanimedes. Erastveres puutume vanus kirjus kokku *Roumfyllaga*. Erastvere *Kõuküla*'st on nüüd veel kaks *Kõo* talu järel. Piiistveres on *Kõo* mõis. Kreutzwald-Neusi *Mythische und magische Lieder* lk. 41 tunnevad Virumaal *Kõuksi* ja *Kõuko* mõisa. Need nimekujud näikse ometi haruldased olevat, sest nüüdsel ajal olen *Kaukse* ja *Koogi* mõisa kuulnud.

Nagu tähendatud, esineb praegune Kose kih. *Kõuküla* Mellinil *Roufilla* ja Erastvere *Kõo* vanasti *Rouw* kujul. *Rou* ja *Rouw* tähendavad mõlemad sama. Goesekeeni *Manuctio ad Linguam Oesthonicam* lk. 160 kirjutab *Rouw* 'Donner', A. Thor-Helle Anweisung lk. 120 *Rouf*, *Roufe* 'Donner', Hupeli *Ehstnische Sprachlehre*, lk. 190 *Rouf* ehk *Roufe*, aga ka *Räü*, lk. 169. Prof. E. N. Setälä tsiteerib veel *Kõu* ehk *Käu* = luulelises keeles *Kõu* h ä r g a d e nimi.

(FUF XII 186), kus juures hämaraks jääb, missuguseid kõuhärgi (Donnerstiere) siin on mõeldud. Igatahes esineb vanemas keeles seal **Rouw** ja **Rouf**, kus meie päevil **Kõu**, **Kõue**, **Kõuke** tarvitatakse.

Müristamise tähenduse kõrval omab **Kõu** veel teist tähendust. Juba Goeseke ni Manuctio, lk. 106, ütleb, et esiisa (Ahnherr) on **wanna kouw**, **Suur Isja**. Rosenplänteri Beiträge IX, lk. 34. seletab: **Rou**, **wanna Rou** 'ein sehr alter Mann'. Wiedemannil on *vana kõu* 'sehr alter Mann, Ahnherr, Altvater'. Dr. A. Saareste tsiteerib ütlusi *kõu*-sõnaga, näiteks: *ega mina vana kõu enam suurt jaksa*; ka *vana kouksu* 'vana rauk' (vrd. Leksikaalseist vahekoradadest eesti murretes I, lk. 3).

Kreutzwald tarvitab *kõu* sõna peale 'esiisa' ja 'müristamise jumala' veel kolmandas, nimelt 'karu' tähenduses:

Kaua käisin Kõukse teeda,
Vikkerkaare vihma teeda.

Mythische und magische Lieder, lk. 38.

Kõukse teeda on autor tõlkinud „— den Weg des Bären“. Selles tähenduses Eestis muidu ei tunta *kõu*, *kõuekse* sõna. Nagu näha, on Kreutzwald selle tähenduse otsimises soome keelele toetunud, kus *kouko* = *kõu* küll vahel 'karu' tähendab. Juslenius 1745 tunneb *kouko* ka 'tondi' tähenduses. Mõnes kohas Soomes nimetatakse praegu veel karu tapmise puhul peetavat pidu *kouvo heit* ehk *kouvompeiaset*. Harukorral esineb *kouko* rahvalauludes karu tähenduses, näiteks

Minä sulen kouvon suun.

(Setälä, FUF XII 184—185). Ülepea nimetatakse soomes karu harva *kouvo*'ks, eestis aga mitte iialgi *kõu*'ks. Ülemal nimetatud salmid on Kreutzwaldi oma tehtud ega kõlba seega tõenduseks.

Kõigiti on huvitav tähele panna, et **Kõu** 'jumaluse' tähendus 'vana isaga' täiesti kokkukõlas seisab. **Kõu** 'vana-isa, esivanem' tuletab teist samasugust sõna meelde, nimelt **Ukut**, müristamise jumalat. Soomlased nimetavad müristamist *ukkonen*, näiteks *ukkonen jyrisee* 'müristab', *ukkonen iskee* 'välku lööb', *ukkonen pauhaa*, *ukkonen käy* 'müristab', *ukkosen ilma* 'müristamise ehk kõue ilm'. *Ukko* igapäevases elus tähendab taati, vanaisa; seega õieti *ukkonen jyrisee* 'vanaisa, vanataat müristab', niisama kui eesti keeles: *kõu*, *kõuke* müristab.

Professor E. N. Setälä näitab eelnimetatud ajakirjas lk. 190 j. e., et eesti *kõu* on lähedalt leedu *kaukas* ja

vanapreisi *kauks* sõnaga sugulane. Leedu *kaukas* tähendab 'maa-alust mehikest, härjapõlvlast vaimu, kääbust' (Nesselmann, Wörterbuch 1851), *kaukspennis* 'piksekivi'; muin.-preisi *cawx*, *kauks* aga 'kurat'.

Nagu Uku Eestis hulka kohanimedesse jälgi järele jätnud on (vrd. Eesti mütoloogia III 66—67), nii ka Kõu. Küsitavaks jääb, missuguses tähenduses kohtadele Kõu nimi antud, kas 'vanaisa' või 'müristamisejumala' tähenduses. Kui kohale Kõu nimi vanaisa tähenduses anti, siis muidugi selles mõttes, et nime andmise ajal sellel kohal mingisugune, tahaksin ütelda tähtsam vanaisa asus. Oli aga kõu sõna 'müristamise jumala' tähendus juba nime panemise puhul välja arenenud, võis kõu kohanimena seda tähendada, et selles kohas kõu kultus kas võimule pääsis või et kõu seal oma väge eriliselt oli ilmutanud.

Järva Madise kihelkonnas nimetab vakuraamat juba 1686 a. mõisa *Kaulep*, mis saksa keeles praegugi veel nime *Kaulep*, *Caulep* kannab. Sellel nimel on vaevalt kõu'ga midagi tegemist; eesti keeles kannab koht *Kaalepi* nime. Eesti keele järele otsustades tuleks oletada, et kohanimi ristinimest Kaaleb on tekkinud, kuid niisugusel puhul jääb hämaraks, miks saksa keeles on hakatud Kaaleb asemel Kaulep kirjutama. Kahjuks puudub nimi vanemates dokumentides. Tuleks *Kau-lep* nime esimesest poolest niisama Kõu'd otsida kui *Kau* nimest, seega oletades, et meil Kõulepa'ga tegemist, ei pääseks me selgusele, kudas Kõulepa'st Kaalep on tekkinud. Viimane oletamine ei näi tõenäolik olevat.

Ennem võiksime oletada, et *Kaulep* = *Kaalepi* on *Kajulepa*'st tekkinud. Kaevu ääres võis lepp kasvada ja selle lepa järele hakati kohta *Kajulepa*'ks, *Kaulepa*'ks kutsuma; viimane nimekuju väänati hiljemini *Kaalepi*'ks.

Niisama vähe on Jüri kihelkonna *Cautel*, *Kautel* nimelisel mõisal Kõu'ga tegemist. Eesti keeli hüütakse seda kohta *Kautjala*'ks. Nime *jala* on igatahes *ala*'st tekkinud nagu *Vaskjala Vaskialast*, *Mustjala Mustialast* jne. Nime esimesele poolele võiksime ehk seletust *kaud* sõnast otsida. Vaevalt tuleks siin *kaute* 'kiil, maakirves' küsimusse. Ka Järva-Madise Albu valda kuulus vanasti sellenimeline talu ja küla '(Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands VII 3.4, lk. 510). Rootsi valitsuseaegses mõisade nimekirjas puudub *Kautel* (Paucker, Estlands Landgüter u. deren Besitzer zur Zeit der Schweden-Herrschaft). Sellevastu esineb seal *Kauthjerwe* talu = Gesinde *Kauth-Jerwe* (lk. 64). Arvatavasti kuulub see *Kautjärve* nüüdsele *Koitjärvele*. Puudub igasugune põhjus

oletamiseks, nagu oleks Kautjärve aja jooksul Koitjärveks väänatud. Hupel (Topographische Nachrichten III 420) tunneb *Koitjerw* nime.

Nime lõpus esineb *kau* veel kohanimes *Kokenkau*, eesti keeli *Koonga*. Näib, et *Kokenkau* esimene osa *Koon*'iks, ja lõpuosa *-ga*'ks on lühendatud. Võiks oletada, et *Koken* = *kook* g. *koogu(n)* sõnast on tuletatud, milles sakslased on *-un* substitueerinud saksa kohanimedes esineva *-en* ollusega, nagu see neile sagedasti viisiks on, vrd. *Wagenküll* = *Vaoküla*, *Orrenhof* = *Oru*, *Kattentack* = *Katkutaguse* = *Päri* jne. Kui *kau* = *kaev*, tähendaks kogu nimi *Kokenkau* = *Koogukaevu*, vanasti *Koogonkaivo*, millest oleks lühenduse teel tekkinud eestikeelne *Koonga*. Orduaegsetes dokumentides puudub *Kokenkau* nimi ega tea me seega, kuidas kohta vanasti kutsuti.

Kokenkaud Koogukaevust tuletades ei või ma ometi väikesest kahtlusest vabaneda. Leidub veel vana loss ja Riia peapiiskopi asukoht *Kokenhusen*; peale selle esines Härgmäel vanasti *Kokenberg* nimeline koht, Alollinna ligidal veel *Kokeskalm* (Güterurkunden 411) ja Läänemaal mingisugune heinamaa *Kokeletzs* (sealsamas, 524). Esimesed nimed juhatavad meid liivlaste ja lätlaste juurde. *Kokeskalm* tähendab läti keeli 'puumäge'. Vaevalt võib aga läti *kokes* germani *husen*, *hausen* sõnaga ühendatud olla, niisama vähe on tõenäollik sellest nimest liivi ja germani sõna ühendust otsida. *Kokeletzs* heinamaa seletusel jääksime samuti kimpu. *Lets* tähendab Wiedemanni järele 'Lauge', aga ka 'Strauchmesser, Strauchbeil, breites Messer zum Holzspalten'.

Kõige selle järele pean *Kokenkau* seletuse küsimuse lahtiseks jätma.

Kau nimi, mis dokumentides peale muu ka *Kaw* ja *Rawe* kujul esineb, tuletab meelde Puhja vana saksakeelset nime *Cawelecht*, *Rawelecht*; vanem rootsi kataster 1601 (Schiemann I. 47) kirjutab *Rawelecht*. Tartu starostei inventariraamat 1582 lk. 20 kirjutab koguni *Kaulichth*. *Cawelecht* ei ole tõepoolest mingisugune saksakeelne nimi, vaid eestikeelest väänatud. Mida tähendab *Kawelecht* = *Kawelecht*? Iseenesest on selge, et nimi on kahest sõnast kokku pandud ja need on *kave* ja *lecht*. Silmas pidades, et sakslased *Kau* = *Kave* = *Kõu* kirjutasid, võiks oletada, et sama *Kõu* ka *Kave* sõnas peitub. *Lecht* selle vastu ei ole eesti *lecht* sõnast tuletatud, vaid vanemast *lähde* g. *lächte* sõnast, mis meie ajal *lätteks* on muutunud. Koha nimi kuuluks seega eestlaste suus *Kavelächte*, millise nime sakslased oma dokumentides

Kavelecht'iks moondasid. Koha ligidal leidub tõesti allikas, läte, kuigi seda nüüd enam Kave = Kõue lätteks ei hüüta. Vanasti kandis allikas, võiks oletada, ehk Kõuelätte nime ja sama nime omandab sinna hiljemini tekkinud asundus ja Bartolomeus Tiesenhauseeni poolt 1354 ehitatud lossi (Stryk, Beiträge zur Geschichte der Rittergüter Livlands I, 10). Rahvasuu kõneleb, läte voolanud muiste mõdu; sealt ammutanud seda ümberkaudsed elanikud. Kui lossi omanik mõdu ammutamise keelanud, muutunud allika mõdu veeks.

Sakslased nimetavad lähedal olevat kirikut ja kogu kihelkonda ka *Kavelecht*, kuna mõlemad varem kandsid nime *Puyen*, *Pugen* (Livländische Güterurkunden I, 202; 571; 641), ka *Pohja* (Stryk, Beiträge I, 10; Tartust. inventariraamat 20). *Puia*, *Puyen*, *Pugen* on muidugi eesti nime *Puhja*, vanemal ajal *Pohja*. Kõigiti näiks nimekuju *Puhja* õige vana olevat, sest juba 1418. a. esineb koht dokumendis *Puyen* nime all (Liv. Güterurkunden I, 202). *Puhja* nimi on kirikul ja lähedal asuval külal ühine.

Nagu tähendatud, omandas lossi enesele nime *Kavelecht*. Rahulepingus 1564 nimetavad venelased kohta koguni linnaks, *gorod Kavlet* (Hupel, Die gegenwärtige Verfassung der Rigascher und Revalscher Statthalterschaft, lk. 471). Ometi puuduvad muidu teated, et seal kunagi linn oleks leidunud. Zeiler omas Nova discriptio Livoniae nimetab kohta *Kannelerks* ja *Kannelicht* (Statthalterschaft, 471). Mõlemaid nimekujusid tuleb igatahes trükivigadeks arvata. Venelaste nimekuju *Kavlet*, mis ka Zapolski lepingus 1582 esineb, tundub lühendusena saksakeelsest nimest *Kavelecht*. Pauckeri teoses Est. Landgüter, lk. 100 esineb koht *Cabelecht* nime all; kust Paucker selle nimekuju leidnud, on teadmata.

Eestlased isegi on endist nime ikka enam moondanud. Meie päevil hüütakse kohta *Kavilda*'ks. Sama eestikeelse nime tunneb Hupel juba 1782, kuid *Kavilda* nime kõrval ka veel teise nimekuju, *Kavelti* (Top. Nachr. III 266). Viimases nimekujus on esialgu *Kavelecht* ennast paremini alal hoidnud kui *Kavildas*; lähtest, lättest on nimes *-lt* püsinud, kuna nimi alguses *Kavi* ja lõpus *-lda* kujul esineb. Kui esialgset kuju *Kavelecht* ei tuntaks, oleks *Kavilda* nimest raske *Kavelecht* välja lugeda.

Nii kaunilt kui *Kavelecht* nime seletus ka kõlagu, jätab ta siiski kahtluse järele. *Kau*, *Kave* on selgunud mujal *Kõu*'na, miks on ta siin *Kave*'ks jäänud? Kui korra sakslased *Kavelecht* kirjutavad, tuleb nimi eesti keeli *Kaa-*

veleht lugeda, sest et sakslased muul juhtumusel nime ju *Kavveleht* oleksid kirjutanud, millist kirjutusviisi me dokumentidest ometi ei taba. Seega tuleb oletada, et nime *Kaveleht* esimene pool ometi Triigi *Kau*'le *Kave*'le ei vasta, vaid et meil siin teise sõnaga ja teise tähendusega on tegemist, nimelt et nime esimest poolt ei tule *Kave*, vaid *Kaave* lugeda. *Kaave* nimeline koht leidub Laiuse kihelkonnas; ka jõgi kannab sama nime. 1592 esineb „Otto Wrangel zu Kave“ (Pabst-Toll, Brieflade II 1, nr. 128), seega *Kaave* omanikuna; see saksakeelne *kave* tuleb eesti keeli *kaave* lugeda ja, nagu tähendatud, nimetatakse kohta eesti keeli nii. Tekib küsimus, mida tähendab *kaave*? Praegusel ajal on sõna tähendus tundmata, vanemal ajal oli lugu teine. *Wiedemann* tunneb *kaave* tähenduses 'Gespenst' ja samas tähenduses ka *Lönnrot* (Suomalais-ruotsalainen sanakirja 439); viimane annab sõnale ometi veel muid tähendusi, nagu 'lik, bulvan, välnad'. *Kaave* läheneb seega teisele soome sõnale *aave*'le. *Kaave* tähendaks seega umbes sama, mida *tont* g. *tondi* tähendab. *Tondi* nimele siigi kohti on meil Eestis olemas, näiteks Vigala kiriku lähedal. *Kaavelähte*, *Kaavelätte* tähendaks seega 'Tondi-läte'. Eestikeelses *Kavilda* nimes oleks esimese pikavähtelise silbi asemel aegamööda *Kaavilda* asemel hakatud lühivähtelist silpi tarvitama. *Kaave* sõna kõrval tunneb *Lönnrot* harukorral veel *Kaavi* kuju; see *Kaavi* sõnakuju esineks meil *Kavilda* nimes. Nime lõpu *-a* oleks *-e*'st *-a*'ks väänatud. — Kuna ma *Kabilecht* (*Cabilecht*) kõigest ühe korra olen tabanud, muidu ikka *Kaveleht*, tuleb see nimekuju vist kirjutusveaks lugeda.

M. J. Eisen.

Murdesugemeid kogumas II.

2

påle pidämä 'laeva, alust vastu tuult juhtima; luhvama':

piä påle

påvili - *påviljäd* 'valitud, esimesed, nõuetavad tüdrukud, kel palju austajaid jne.; teised: 'alumased'

peilama 'laeva sihti võtma' (vrd. Wied. 'peilima')

peñdimä, *-dä*, *-ei* 'pehastuma, halvaks minema, mädanema kippuma'

piän 'purjus, tüderis'

pihimok 'viriseja, kaebaja'

piërusal ~ *piëruseš* ~ *piëruksis* (olema), vt. *luhis olema*
pilge g. *pilkke* 'kartuli lõik, pala (haril. vähem)

pilgus g. -*kse* 'teisi pilkaja'

pilimä 'isuga jooma, krimama — midagi paremat': *saiju*
pilidä, *nüD pilisid señ ärä*

pilkkuma 'peeneid kartuli lõike tegema (vrd. Wied. *pilkuma*)

pille 'teat. naister. nimi' (harv.)

piindama 'hülge nahka võtma ühes rasvaga'

piikkaš (olema) 'hunnikus, ühes koos olema — ka inim.
kohta'

pirekkäne 'vähe, pisut, natuke': *üks pirekkäne* (leid. Wied.)

piisama 'teise käest peale ajama, manguma': *kävi piisamas*

plakkerdama 'klaperdama, ajama tühi-paljast loba'

plamama 'kisama, menuma, lobisema': *kas sië ei olè vägev*
plamama

plaucajus 'pauk, plaks'

plün g. -*i* 'tühi, paljas, valmis, kõik otsas; plinn'

plüs g. -*i* 'kaks auku laeva ninas teine teispool kliiver-
poomi, millest ankrud nõõrid läbi käivad' (Wied. *klüz*)

pohja hais 'kõrve hais': *oige kaije pohja hais tulèB, meš*
siël kõrvendad

poleDus 'kõrvetis': *poleDust tegèB* rinnust

possis 'mossis, torus': *mokkad possis*

potkama, -*da*, -*eš* 'jalaga lööma, põtkama': *küle minä potkan*
sinü (harv.)

potruittama 'vahutama, koprama': *vesi potruittab* (alukse ees)

põndümä 'mädanema, haisema': *põndünd hais, põndümä meñD*

põürjäs g. -*mme* 'sitasitikas'

präkkeldämä 'kõhmides omaette talitama, maiusrooga val-
mistama': *meš siël tiëD ja präkkeldäd*

präksnik 'suur kisa, praäksumine': *selge präksnik oli hejnäs*
(rukkirääkudest)

puDukane 'tihu, kihulane'

puhè (?) g. *puhte* p. *puhel* 'õhtu ja hommiku videvik, tulega
ülevalolemise aeg': *nüD oñ pikked puhted, joüDab*
tüüD tehä; çhtu puhtel, huõmičku puhtel; puhet
istuma; kaijeD puhet istuma (hommiku ja õhtu tulega
üleval olema)

puhelema 'teisega rääkima, juttu ajama' (leid. Wied.)
puhke g. *puhke* p. *puhket* 'lehepung': *pū puhkeD puhke-*
vad 'taim, idu, algus': *iärinesa kisuda puhkeD üles*
puht g. *puht*: *kõõtte puht* 'kõie lett, süllad ringis'
pujstada v. 'värin, külma v.': *pujstaduksed käüvad* (vrd.
 Wied. 'puistatus')
pujstata v. 'värise, võbisema ajama': *ajab pujstata*
 (külm); *ottab pujstata*
puju: *liiva pujud* 'teatav. kõvad liivamaa taimed' (leid. Wied.)
puls g. *pulssi*: *suõ pulssid* 'sookaelad'
pulu 'härjavärsik, väike 1/2 a. pull (lastek.?)'
puõg g. *puõga* 'nõõp' (vana)
puõgerdama 'visklema, rüplema, mitte põrmugi paigal
 püsima, hullama (haril. lapse kohta)'
puõlisk g. -u 'pool, poolik': *verõu puõlisk*
pusima 'pidama teise vastu salakavalat nõu, kurja kavat-
 sema'
püllerdama 'visklema, tüütama'
püõrdüüd g. -nne 'uimane'
püüksiis (olema) 'olema vihane, pahane, omaette': *meije*
eims (ema) õi *püüksiis*
radi 'tükilise, liikuva jää riba, tuulest aetav': *iä radi tulõb*
radu g. *radu* 'hea ajaviide, meelelahutus': *hüä radu*; *oli*
minule raduks (vt. EK s. a. lk. 49 : *radus*)
raid g. *raia* 'remmelgas' (leid. Wied.)
raiskud g. -e 'toapühkmed'
rait g. *raidi* 'rida harke, keppe, millel kuivat. võrke (ue-
 mal ajal 'vabõd) (vanem)
raiasimmed g. -mmije 'kubemed'
rambaõus 'jõuetus, rammetus': *rambaõus tuli päle*
ratkuma 'katkuma, lõikama, katki rebima'
ravistama 'kergelt tegema, kohendama': *ravistan sama-*
võsi vähõ kogõ
rådama 'puhastama, laastama': *uüd rãdasin toõsi tõ* (laste
 päid), *kaõõe tõ rãdamine*
rãgane 'külm, niiske, ebameeldiv (ilm)'
rãdin g. -ã : *odã tühõ rãdin*; *aõva selge rãdin*; *rãdinãl*
 (kass söõb)

- rädistämä*: *rädistäb sūā* (kass)
- rāhd* g. *rānmä* 'sügisene pehme niiske lumi; ei lumi, ei vihm': *sadab rāhdä, rāhdäne*
- rāhdüimä* 'keedes tooreks jääma, vettima, vinduma (kartulid, liha, supp, üldse keedis)': *rāhdündü tegēb*
- rāštima* 'rebima, laastama, puruks kiskuma metsa, riiet, võrku' (vrd. Wied. *rāstama, rāstima*)
- rātsäk* g. -*gü* 'naru, *adik*'; *vegu rātsäk*
- rehkama* 'käräma, kisendama kõigest kõrist': *kanuēl oñ sūr jahtimine señ munimisega, sūr kisä oñ järel ja rehkamine*
- reksane* 'rõõmus, erk, terane, vähe halpi, napakast': *isē niñda reksane et*
- remedus* 'pahandus, kimbatu, rist, kiusatus': *oñ siē vast üks remedus* (vrd. Wied. *remmetis*)
- reštuma* 'niiskuma' (leid. Wied.)
- reštutama* 'niisutama'
- ribä* g. *rivä* 'toobi, kannu kõrv'
- ribagas* 'vilets, närune, üksik'
- ribustama* 'kandes, tõstes venitama; kangutama, upitama; ka peenelt sadama' (viim. täh. leid. Wied.)
- ridustama* 'muljuma, pigistama, haiget, viga tegema': *ärä ridusta kanä ärä*
- riēbutama*, vt. *liēbutama*
- riēnama* 'ära määrima, halvasti pidama, nuusterdama': *ärä riēnattud kajk*
- riēk* g. *riēgu* 'lahtine jää auk meres' (leid. Wied.)
- riētsik* g. -*gu* 'reede sündinud lehm' (Wied. *rēdik*) (harv.)
- riñdama* 'rindupidi kokku minema, jõudu katsuma'
- rinnaduksel* 'teistest ees, püüdev välja paista, erineda; rinnu': *rinnaduksel iēs; kanad oñ uottamas rinnaduksel — sidä meļ sñ vānime rinnaduksel*
- riplema* 'kõigest jõust, üle jõu püüdma, rüplema': *sīs riplitte tā siēl*
- risä-rasä*: *risä-rasä segamitte*
- risigäs* g. -*kkä* 'väikene, õhuke söödav seen, alt pruun, abras, kerge ussitama, kasvab kõrgel rohumaal, põlmal,

- enam kadaka põõsaste ümbruses; lähedalt sarnane
nunne-seenega
- rtk* g. *riou*: *pähknä rtk* 'metsa lind'
- rtpped* g. *riBeite* 'harvad mahajäänud heinakõrred, kui suuremad pealt kokku tõmmatud; riismed'
- rohkenõama*, 'kiitlema, suurustama'
- roimima* 'vihtuma, uhtuma, mööda kõrvu andma mingi asjaga, näit. riidega': *tahtus roimida müüda korvi*; moment.: *roimama*: *roiman sinu* (Wied. *roimama*)
- rojattama* 'prantsatades kukkuma': *pü läks maha niida et rojat*
- rontsattama* 'prantsatades kukkuma': *lahgeb maha et rontsattab*
- roušk* g. -u 'krõmpsluu'
- röbistämä* 'ruttu ja uisapäisa midagi lohakalt tegema'
- rõhnimä* 'püüdma, trügima': *kaige tüõd rõhnimä*
- rõhtäelemä* 'rõhatama'
- rüõõämä* 'häda pärast röökimä, röögatama (moment.)
- ruba* 'lassis, kõnni jäänud: *rubamaagu, ruppa menned*; *rubaš*; *ruba-kalä* 'teat. kala tõug.'
- ruiguttama* 'hädiseä, hädaldama, oma häda kaebama, suurendama („küll on teil, ei meil ole midagi“): *eks siä aqva ruiguda*
- rusendama* 'torkivat valu, surinat sünnitama, näit. peale mingisuguse liikme ära suremist ehk punaste sipelgate poolt hammustamist; vähest valu sünnitama naha peal'
- rutjama* 'rasket tööd trügima': *eks tämä täüdüb üksi päine rutjada, ei olä kedägi tojši avis*
- rübäl* g. -ä 'sari, kimp': *pähknä rübäl*
- rübemä* 1) 'püherdama (sigade kohta)'; 2) 'metsatööd tegema, trügima märjal heinamaal, halvas metsas jne.': *siel säb tä rübedä* (pehmes soos) (vrd. Wied. *rübima*)
- rümē* g. *rümē* p. -t 'inim. kogu, hulk, parv' (Wied. *rümme*)
- rünnistämä* 'kaela tõstma, koogutama, kugistama' (tarvit. kana kohta)
- rüškämä* 'asjata, üle jõu, hullates trügima, rüselema, tõukama': *tül rüškäb seinäle*; *kül rüškäb* (vrd. Wied. *rüskama*)

rüöppimä 'jõuga rasket tööd tegema': *on väöev rüöppimä*
(vrd. Wied. *rõpima*)

rüövämä 'jõuga õigelt teelt, sihilt kõrvale viima': *tulëb*
vägëv täl ja rüöväb ärä

rüste g. rüste 'rõhitis, kõrvetis': *ajäb rüste*

sahkama, -da: *oli sahkanD sidä vahet käüüä* (oli käind
tihti, sagedasti, tüütuseni); *juttu sahkama* (ka Wied.)
(vrd. Wied. *sahkama*)

sahvaajus g. -kse 'sagar, salk': *sahvaajus vihmä*
salamitte 'salaja'

samamaid 'kohe, silmapilk': *minä lähän kohë samamaid*

sanama 'nõiduma, ära tegema': *ärä sanattud* (harv.)

sapra't g. -di 'kimbatus': *küll olin minä sapradis*

sarë g. sarä 'kitsas põllu, heinamaa riba', 'hingemaa':
sarä nenä

sauk g. saugu 'hoog, sagar': *vihmä sauk*

sännimä 'jalgu trampima (hobuse kohta)': *sännib ja rap-*
sib (pärmudega); *vaep sië tä sännind*

sähg g. sähge 'kõrgelt niidetud viljakõrs, rohuga segamini,
tehakse heinaks': *sähge nttämä*

särts (?) 'terane, hakkaja': *olis sië naine vähä särtsimb*

sästämä 'hoidma, tallele panema': *kas señ tarvis ma sä-*
tiñgi; tuq ei maksa minü sästämist (vrd. Wied.
seastama)

servaoas 'kitsas laud, pind'

seür g. -a 'selts, ühing, ühiseks': *seürä asi; seürä müqtor;*
seürä laevad; paneme seürasse (karja, võrgud — teis-
tega kokku, korda)

siëk siëgi: *kas on siëk siëgi stn?*

siöi-soi: *siöi-soi segamitte*

shveräne 'kirju, pilvevinane (taevas), kuuhutab tuult ja
vihma'

silminduma 'selgima, oludega kohanema, ennast leidma':
las ma silmindun (hommiku, uniselt); *säb silminduma*
(küll siis läheb)

siluttama 'pähkleid tupest välja võtma'; ka: *siluma*

siñkkuma 'irisema, pirisema, vastu punnima': *vaštu*
siñkkuma (Wied. *siñguma*)

- sippusk*|*AD* g. -*i*je 'peened räimed'
sirppama 'noodast kalu välja tõstma vähinata taolise ko-
 tiga, millest vesi läbi jookseb'
siž-suñdilane 'sitasitikas'
sīvu|*s* g. -*sa* 'kasin, puhas' (leid. Wied.); *sīvu*|*Du* g. -*ttuma*
 (vastand sõnale *sīvus*)
soderdama 'ühe hingega rääkima tühja-tähja, paterdama'
sohk g. -*i* 'pukjalad rannal, jää, mille peal kuivat. noota'
sohkama 'lepitama, halba salgama, sogama; jää kohta, kui
 see murdub, põhi siiski veel all': *iā sohkab*
sommittama, 'sobitama, toimetama': *sommittab ja sobittab*
sopruttama 'soputama, siblima'
sorē g. *sorē* p. -*t* 'vullid, veerakukesed, mis tõusevad mere
 põhjast': *sorēt tojseb, sin oñ vist kalā*
soril (*kāimā*) 'priil ajal teise püünistega noodale minema,
 eriraha teenimiseks': *lähme sorile; tahutle tulla sorile*
sosima 'vusserdama, midagi vaevaselt tegema': *sosin samā*
vīsi
suižsi|*k* ~ *suižsu*|*k* g. -*oi* 'jāme lina „tervassäietest“, käib
 mööda põhja, ajab kalad noota ja ei lase neid noo-
 dast välja' (vrd. Wied. *suiste*)
suñnal g. -*i* 'ankru nõör, köis, mis läbi plüüside käib'
suijama 'pintseldama'
suvi|*k* g. -*kke* 'suvirukis' (vrd. Wied. *suviik*)
süñndümā 'halvaks minema (haril. kalja kohta)': *süñndüñd*
kali (suितात sees)
süñntli|*k* g. -*ou* 'julge, vahva'
süñlirüsi 'ummisjalu': *tulevad süñlirüsi sisē*
tabā g. *tabā* 'viis, komme, harjumus': *iges perēs isē vīs,*
iges taluš isē tabā; siē on tämā tabā (leid. ka Wied.)
tabani-sañdid 'sandid, kes käisid jõulu viimasel pühal, laulsid;
 neile anti saia' (vrd. *mañdisant*) (vana)
tagama 'eest seisma, eest kostma': *küläp sīs hüā tehā kuž*
tāmā iēšt aēva tagada (ema last); ka: 'vastutama,
 kindlustama, näit. laenu saamisel' (leid. Wied.)
tajma 'väikest last käsipidi keerutama, tantsitama, lauldes:
tai-tai-tai — lapse meeleheaks': *tajme nüñd vāhā;*
menē tajma

- tallittama* 'ohjades hoidma, taltsutama': *süänd tallittama*; *eks sidà tallida ka kennegi*; *kas nîsucust eî sâ ka tallidettud* (vrd. Wied. *tallitama*) (*talitama* = *tellama*)
- talttuma* 'vaikima, rahunema': *ilm hakkab talttuma*; *toim talttub* (vrd. Wied. *talduma, taltuma*)
- taig* g. *tañqu* 'kepp, mille abil käiakse rabelal, juba murduval jääl' (vrd. Wied. *taig*)
- taigeldama* 'takerdama': *kajk minà taigeldan iust kuî üks tañkkal*
- taigelduma* refleks. v. *taigeldama*; *taigeldund laiõ*
- taniD* g. *-je* 'väikesed, lühikesed püksid': *tanî-püksüd* (harv)
- tarama* 'kuu ja päikese kohta, kui neil sapp, tarà, on': *kû taràb*; *päiv taràb* (leid. Wied.)
- tarbuma* 'tasahiljukesi käima, tigusammu lonkima, aega viitma'
- tarõema* 'sooja, külma välja kannatama': *ma eî tarõe señ ilmaga*; *señ rîdega eî tarõe* (leid. Wied.)
- tarima* 'kiskuma, rebima': *tari vähà edesi* (vrd. Wied. *tarima*)
- tarve* (?) g. *tarbe*: *aõva tarbes*; *oñ tarbeks*; *eî sâ tarbeks*; *eî sâ tarbet tasà*; *tarbe-kerral*; *tarbe-peräst*; *tarbe-pü*
- tarvima* 'vajama': *minà tarvin sidà* (vrd. Wied. *tarvima*); (*tarvittama* 'pruukima, kasutama')
- tâ* 'jälle, taas'
- tädi-kamber* 'põu (poolnaljalt)'
- tänniitämä* 'tüütavalt peale ajama': *pâle tänniitämä* (vrd. Wied. *tänitama, tännitama*)
- (*silmist*) *tegemä* 'näima, paistma': *silmist tegeb* (= illusioon)
- teñg* g. *teñgi* 'kõige pikem laevamasti ots, jätkatud'
- tiendämä* 'südame paha olema, puistatama': *tiendäb miel-lest*
- tilä* g. *tilä* 'halva, hea tee aeg', 'koht, paik': *señ halva tilaga* (teega); *eî olè tilä ega rûmi* (vrd. Wied. *tila*)
- tinaoas* g. *-kka* 'raske, kerkimata, tihke': *tinaoas lejõ*
- tintsaoas* 'priske, tubli, matsakas'

- tiykkuma* 'kiratsema, põdema': *tiykkub viël ialoue pâl; eks sië tiïou viël nïkauua kuï surëB* (vrd. Wied. *tiukuma*)
- tohlustama* 'ringi käima, päterdama, jalas vanad saapa-tohlukad'
- tohknama* 'rebenema, murenema vanusest, laguma, ei aita enam parandamine' (vrd. Wied. *tohknama*)
- tohü* g. *tohü* 'udu, somps': *meri aǰāB tohü; ilm oñ tohus; tohune* 'udune'
- tohuma* 'aurama — haril. sügise mere kohta enne külma-mist': *meri tohüs*
- tohuütama* 'hurjutama': *huntti tohuütama* (leid. Wied.)
- toiv* g. -e 'kunst, kindel soov, mis peab täiduma, näit. maja ehitamise juures (kui 7 venda ehk kanapoega lähuvad korraga kiriku, siis kirik langeb sisse)': *toiviega tehtud* (kirik), (vana)
- tonkkalane* 'räbal, must, nārune riie, kalts'
- töloüttelemä* 'ripnema, hilpnema, tolgendama, jalus olema'
- tölöne* 'tõmp, tõnts, saamatu': *vanā inimesē kād on tölösed*
- trogama* 'manitsema, noomima, tõrelema': *trogas lastega tuhaneks jõuluks* 'olge terve!': *olga tei nūd tuhaneks jõuluks!*
- tuhkanoj* 'koiliblikas'
- tuhudu* g. -ttuma: *tuhudu sūr; sūr tuhudu* (Wied. *tohotu*)
- tuþlama* 'sõõtma üle määra'
- tüdi* (*tüi*) g. *tüdi* 'tugi, tugiteivas'
- tüšti k* g. -cu 'luuakõnt'
- (h)uüškuma 'õõtsuma, haril. tuule käes': *iā, nūd (h)uüš-kuwad kajk pūd; pūd juō huiškuwad* (leid. Wied.)
- hunnadu* g. -ttuma 'arusaamatu, läbematu'
- huõduštaja* 'merelind, ennustab paarisrahva surma'
- huõguma* 'ähkima, lõõtsutama, nõrkade rindade tõttu' (vrd. Wied. *hõguma*)
- urakkali, urakkal* 'hoopkaupa, umbes, mõtlemata'
- üskevilla* (olema), vt. *luhis olema*: *sië on tütrikkuije üs-kevilla*
- üdistämä* 'tõukama, nügima, mitte rahu' andma'

ühmäs (olema) 'mere põhja kohta, kui see kattunud on
jäaga, vesi aga veel külmamata': *merè pohi on juo
ühmäs*

ütsajū's g. -kse 'kisa, hüüd'

üšküdū's g. -kse 'suur kõha': *sida üšküdüst*

hüörämä 'pöörlema, keerlema (nalja pärast)': *minä tantsin
ja tahä vätan, kas mu koivad kohè käiväd ja mu
händä hästi hütöräb*

hüdümä 'selgima, anguma (sült)'

vaduma 'noppima, lahutama': *villu vaduma* (leid. Wied.)

valuma 'nõrguma, tahelema': *otis kohè pañd suotvede,
olisid ärä valuned* (leid. Wied.)

valuttama 'kallutama, kallama, valama' (leid. Wied.)

val' g. valli 'nõör, kõis, millega puri, seil üles tõmmatakse'
vanä-ia'k 'vanapagan'

vant' g. vandi 'kõis kummalgi pool masti, mis seotud par-
dasse ja toetab masti'

vašttagane 'vastik, erakordne, vastumeelt': *vašttagased
sanäd*

vaštranttal 'tuul merelt, vastu randa'

väristi g. -mme 'suka säär, säär (naljat.)'

väsima 'kõitma, näit. hagu': *kayya neid iaksab sin väsidä
vedü ottama* 'õnge andma, meelitada laskma': *pois ei ole
ottand vedü*

vikkima 'mukkima, klanima': *vikkib ja mukkitab*

vinestu's g. -kse 'õrn õhuke kord': *suutsa vlnestus: pilve vi-
nestus*

vīderkätti 'vinta-vänta, siia-sinna vintsudes': *tagand lüõb
vīderkätti*

vīštama 'engama, teelt kõrvale kiskuma': *radäs vīštab;
regi vīštab*

vīšte 'viltu, kiivas, liuska'.

Linda Pärt.

Trükivigade õiendused eelmises kirjutuses.

				trükitud	lugeda	
lk.	39, rida	8	alt	— <i>tei</i>	<i>tei</i>	
"	40	"	9	ülev.	— <i>jo</i>	<i>juo</i>
"	41	"	8	"	— <i>eBaelama</i>	<i>eBaelema</i>
"	44	"	3	ülev.	— <i>jo.</i>	<i>juo</i>
"	44	"	15	"	— <i>kosettama</i>	<i>kosettama</i>
"	46	"	19	alt	— <i>lõhvättämä</i>	<i>lõhvättämä</i>
"	46	"	15	"	— <i>luhvotama</i>	<i>luhvättama</i>
"	46	"	8	"	— <i>ludestus</i>	<i>ladestus</i>
"	48	"	2	"	— <i>aiva toistte</i>	<i>aeva toiste</i>
"	49	"	17	"	— <i>väljā</i>	<i>väljä</i>
"	49	"	6	"	— <i>kūlada</i>	<i>kāldada</i>
"	50	"	2	ülev.	— <i>kās</i>	<i>kās</i>
"	50	"	14	"	— <i>revil</i>	<i>revil</i>
"	53	"	17	"	— <i>uBiduksel</i>	<i>uBiduksel</i>
"	91	"	3	ülev.	— <i>kuē</i>	<i>kuē</i>
"	91	"	17	alt	— <i>kummattud</i>	<i>kummattud</i>
"	91	"	12	"	— <i>kuõvidama</i>	<i>kuõvättama</i>
"	92	"	5	ülev.	— <i>siē</i>	<i>siē</i>
"	93	"	7	"	— <i>liēmuttama</i>	<i>liēmuttama</i>
"	93	"	8	"	— <i>küttivād</i>	<i>küttivād</i>
"	93	"	11	alt	— <i>löttämä</i>	<i>lõhtämä</i>
"	94	"	17	ülev.	— <i>inimlik, kütja</i>	<i>imelik, kiitja</i>
"	94	"	5 ja 6	alt	— <i>naral</i>	<i>naral</i>
"	95	"	17	ülev.	— <i>nüriästüma</i>	<i>nüriästüma</i>
"	95	"	17	"	— <i>haavama</i>	<i>haavuma</i>
"	95	"	12	alt	— <i>niē</i>	<i>niē</i>
"	95	"	6	"	— <i>kojk</i>	<i>kajk</i>
"	146	"	2	"	— <i>piān</i>	<i>piān</i>
"	146	"	2	"	— <i>tūderis</i>	<i>tūderis</i>
"	146	"	4	"	— <i>-ei</i>	<i>-es</i>
"	147	"	3	"	— <i>puhtel</i>	<i>puhtel</i>
"	147	"	5	"	— <i>puhel</i>	<i>puhet</i>
"	147	"	13	"	— <i>vesi</i>	<i>vesi</i>
"	147	"	18	"	— <i>kõrvendad</i>	<i>korvendad</i>
"	148	"	16	"	— <i>radu</i>	<i>radu</i>
"	148	"	19	"	— <i>meije</i>	<i>meije</i>

Murdetekst Kolga-Jaanist.

kevädi vi minekku aeg külsime, akkäs üks koõd: oõh! oõh! oõh! inimest külasid ja vanad inimest löid rišti ette, ütlesid et si on täiesti umblü, mis ta müd võib olla. seõigu iad ärä läksid, sts jäi vägases. äga tulli tēnē kevädi — akkäs jälle nisa-mu: oõh, oõh! inimest värisesid: täiesti vimne päe tulēb, umblü kariüb. aga vimätti ollid siñnä mõnēd vattama läind ja läind sūrē krāvi jūre ja ja näind et ühestkohast vesi vuliseb tasakkesti, aga oõh-oõh olli ikki ühtelugu. ja inimest ütlesid: si olli täiesti umblü, mis ta müd olli. kigi ei tiqdnud, mis asi ta olli, ja karisid niku i rmus kohē. . . vesi vulises . . kas, sāl olli midägi, sedä ei tiq.

Üles tähendanud Aug. Anni.

Murdetekst Tartu-Maarjast (Vorbuse).²

vanast olli üts tüdruk ollü ja sel tüdrukul om peiõmes ollü. ja se tüdruk om arvattu, et ta i olē õige; ja tüdruk kaõtnu leibä ja esi väõga iknu ja perenaene küsinu, et mis teil viga om? ja tüdruk ütelnü, temäl om valu väõga sehēn. ja perenaene ütelnü, mis valu sis sinül om? ja ütelnü tüdrukule, et sa i ole õige ja tüdruk vabandanu et ma i täd kellestägi midägi. ja perenaene olli tēdnu et täl peiõmes om ja küõõnu peiõme ja nõidnu selle kääst kaõh. ja peiõmes ütelnü, jah minä olē kaõh õige, et mina i täd täst midägi. ja sis vidu se tüdruk mõõsa ja laottedu valge linä mahä ja panttu tüdruk sinna valge linä päle ja mäõsik mariä panttu kaõtedõistkümmne taldrikkuga temä pä ümbri ja sis naõkanuwa nemä vällä tulema, ütstõistkümmne tükki ja sis tū vana siõõ tū esi iänü sisse. ja

¹ Fonograafiline tekst 65 aast. Märdi Rõõt Rimmeli (Odiste küla) jutustuse järgi. Sõrendatud sõnad on lauserõhulised.

² Tekst on kuuldeliselt üles kirjutatud a. 1921 ühe Kardla 65 aast. talueide jutu järgi.

sis tulluva taldrikkude manü, laknuva nigü kufsiikkat ja kunä jo laknuva sis känuva ümbre ja tahtsiva sisse tagasi minnd. ja pejomēs ütnu. ja sis tullü tü vanä siig vël vällä ja pejomēs öllü agär ja tõmmanu sis — raitsa obese sällän tä om öllü — tüdrukkul õkva keskpaigust kinni ja tõmmanu obese sälgä. ja sis tulluva sält säre ämisesga tulema. ja sis om tõise pävä tagasi lännuva. sis om üts tuhk säl öllü. se linä, kos tüdruk manü ölli, se ölli nigü tuhas teittu.

Üles kirjut. A. S-te.

Keelenäide Hallistest.

miikkel ölli esä järrel peimes, tal ölli jubä koim last, kui tädustidi mõisa valitsej pält, et viigi küllä säb ärä lõhut. tõiste majä om ta kik ärä lõhkun, ainult miikkli majä om lõhkun. Da jätten täli valitsej om lõh ja äräle päle käünü, et miikkli majä piäv ka lõhut säma. om jõuden errä ni kängel via et lävi miikkli põldu vattme. valit-sijä vöt mulda ja näijt: „vat errä, se muld om kui rü linnä saj.“

errä aänd lubä kätte ja tõisel õmmogul tullü mehè ja akkanu majä lõhkme. parajasti ölli eñne padä tulèl, sellè sisse sattü purü täqs. uä õjtsiv... .

valitsej om üttelnu et nüid läd koñnale eläme. sis om miikkel ärä kadun (näise latsè lätsiv vist koñnale). rü linnän kuberneril kaibamēn käünü, nüid om errä tädä sänü et miikkel om kaibamēn käünü, tellin kaits venè mēst kiñnise tõllag, sidun miikkli kiini ja venelise vñnü ärä.

agä poja om tõmman sillä käe-puñje külge säre tugeve nõri. esi länñü peitten sillä alä. karašsiv sillä alt vällä ja añniv venelistele tublit veimmalt. venelise om ärä pagenu.

errä om üvesti nõu pidän, om sänü tedä üvest ärä satt kätte venelisega. om jubä pejpsi vèren öllü, miikkli käe sellä päl kiñni seqt, öllü pädi sehèn. pä tõtti kõvast: „ku.ma.ne käe säš valla kisku!“ tal om õñnisten se eite-

võtte, om sänü käe valla kisku. kui ta om sät ülès ka-
 ranu, om üits veneline nagü lüpsiti käünü üllè pädi võre.
 siš karanu tõisè kallale. sē ol' mõlaga pähè aānen. miħkel
 and tõisè mõlaga pihta ja lej mõlā käest ärā.

qūB kaldale pādige, edimene veneline jārōi: tuli
 kaldale vällä, õts. . . venetine tuli vällä, taħts tūdsioe talle
 kallale tullā. miħkel lej ta mahā; tuli koāniale jagasi,
 elli vaagusi kui ir.

errā võts ta poja andrese ja kõlit sellèst vana-rälli
 vällä. sē olli iuvā õisü mõisan.

nüüd rajius miħkel kajts kaske mahā rē ialastes.
 pojale antti tādā et esā om mõisa tūd ja andas viisu.
 andrēs om pōsan varitsen. kui esā tūd eite, om ta vällä
 aštun nendè sõnadege: „aūlik errā! sē om miy esā. muļ,
 om äbü kui tedā sīn pestas. sīn om koļm rublā, võtke
 vastu“. errā om sūril silmil temā oīsa vāttē akkanu.
 „vaj sī kurat om siy esā?“ lõnū ialage: „kasi kodū,
 luřius, sa olēd ā poja kazvāten.“ ej olē rahakki võiten.

Üles kirjut. Aleksandra Univer.

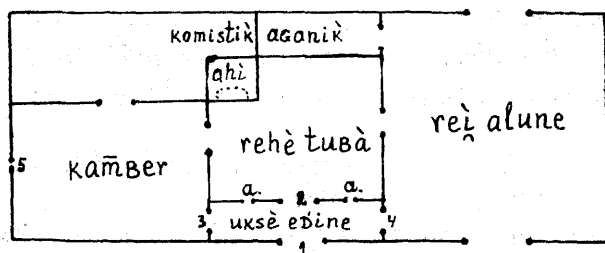
Mitmesugused raišmed.

Taluhoone raišmedestus Põhja-Eestis

I. Virumaa. — Joonis nr. 1. Taluhoone põhiplaan
 Simuna kih., Avanduse vallas. Umb. 100 a. eest ehitatud
 (joonistatud a. 1918). Hoone pikkus 12 sūlda, laius 4½
 sūlda. Rehetoa sügavus umb. 3 sūlda. Ust nr. 1 kutsu-
 takse *esikku üks*. See oli vanemal ajal õlgedest. Ukse-
 avausel nr. 2 on kaks ust: seespool *tuā üks*, väljaspool
 madalam *võrē*, mille ülaosas on neljakandiline, horisontaal-
 piklik avaus; võre kohal olevat lahtist osa ukseavausest
 sulub *võrē laūd*. Uks nr. 3 on *kāmbri vekkē üks*, nr. 4
 aga *jalō üks*. Ukse *edēs* välisseinu, mis kergemalt on
 ehitatud rōhtpalkidest, kutsutakse *rōhūd*. Rehevāravaid

1 Vrd. EKirj. 1921, 1922. Joonistel esinevad lühendused: a. = aken,
 u. = üks.

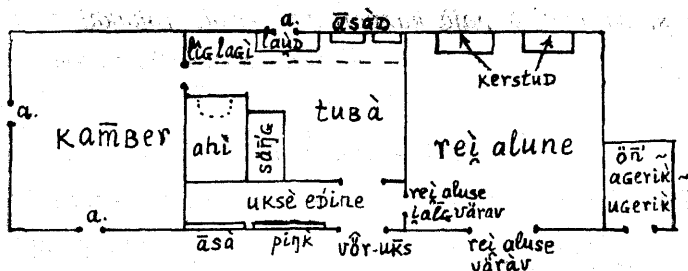
nimetatakse *rei aluse väravad* ehk *süred väravad*. Rehe-
toast ukseesisesse avanevaid väikesi aknakesi suleti muiste
lükand-laudadega. (Akenne suurus: 1 jalg laiuti, $\frac{1}{2}$ jalga
pikuti). Õue käivaid aknaid vanadel taludel ei olnud.

Joon. 1.

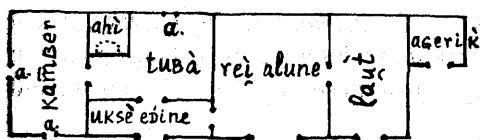
Kambrist väljaminev avaus nr. 5 on õige väike, n. n. *leitse*
auk, komistik puhul vrd. s. *kuomina* < v. *зумно*.

Joonis nr. 2. Üle 50 aastane saun (joonist. a. 1918)
Simuna Avandusel. Hoone kere pikkus (ilma hagerikuta)

Joon. 2.

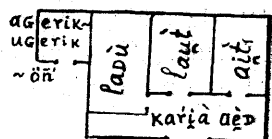
umb. 6 sülda, laius umb. 2 sülda. *Kamber* on uuemal
ajal juurde ehitatud. *Võr-üks* oli muiste ühe poolega.
Lä lae alune on madalama lae alune rehetoast. Nimetused
õn ja *agerik* on vanemad, *uuerik* aga uuem.

Joon. 3.

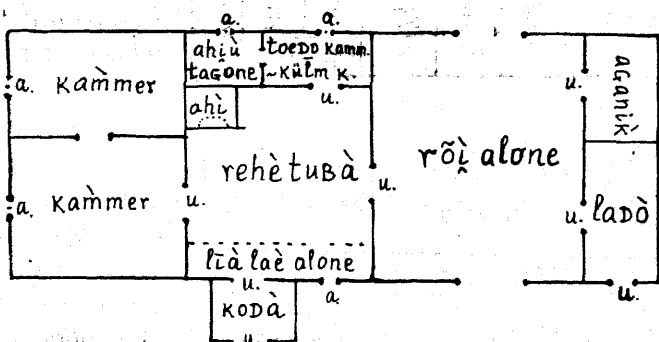
Joonis nr. 3.
Paju saun Simuna
Avandusel, üle 100
aasta vana (joonist.
a. 1918).

Joonis nr. 4. Simuna Avanduse sauniku ladu, laut ja ait. Pikkus (ilma hagerikut) 3½ sülda, laius 2½ sülda. Vanemal samalaadistel ehitustel on *karjã aep* eest lahti.

Joon. 4.

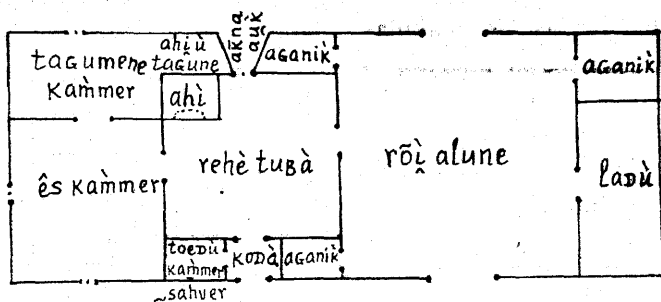
II. Järvamaa. — Joonis nr. 5. Tüübilise taluhoone põhiplaan Türi Vahastust (joonist. a. 1918). Hoone pikkus

Joon. 5.

12—13 sülda, laius 5 sülda. *Ahiü tagost* tarvitati väikeks elutoaks.¹

III. Harjumaa. — Joonis nr. 6. Taluhoone põhiplaan Kose kihelk. edela osast (joonist. a. 1918). Pikkus

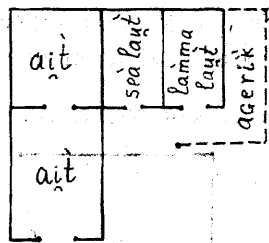

Joon. 6.

¹ Hoone'e nimestik Amblas: *kā̄mber*, *vekkē kāmber* = *sā̄hver*, *reññē tubā*, *uksē esine*, *rei alune*, *ahiü tagune*, *aganik*, *kuredik* 'rehetoa akna ees olev katusealune' (sama mis *akna auk* joonisel nr. 6), *alē-ukš* (võre), selle kohal *uksē auk*, *sār-ukš* 'välisuks'.

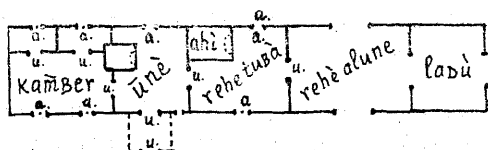
puust. *Ladò* keskel olev katkestatud joon tähendab ajutist rõhtseina. *Rehaltse* esiküljel olevad uks ja aken on õige väikesed.

Joonis nr. 10. Ait ja laut Lääne-Nigulas, Taebla Rannakülas (*Tuuti*). Aitade poolse külje pikkus üle 3 sülla, lautade poolse pikkus alla 3 sülla. Hoone peal on *aeda-pealne*.

Joon. 10.

V. Hiiu maa. — Joonis nr. 11. Aadu pere *elü rait* Käina Nemmekülas. Hoone on uuemal ajal vana plaani järgi ümber ehitatud. Joonist. a. 1921. Pikkus 19 sülda, laius $3\frac{1}{2}$ sülda.

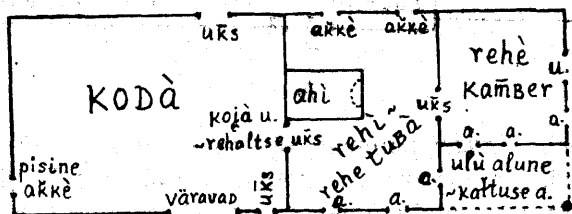

Joon. 11.

Vasakus otsas olevad kambrid on uuem juurdeehitis. Vanema nimetuse *uue* (hoone) kõrval on tarvitusel uuem

kök (pliidiga, mis kaht kambrit kütab ja mille soe müür käib üle paremat kätt oleva väikese kambri ukse). Eeskoja täppjoonega märgitud külgseinad on suurte klaasakendega. Välisuks on kahetiivuline. Koja kõrval avaneb kööki *akke*. Suures kambris on ainult laud ja mõni tool.

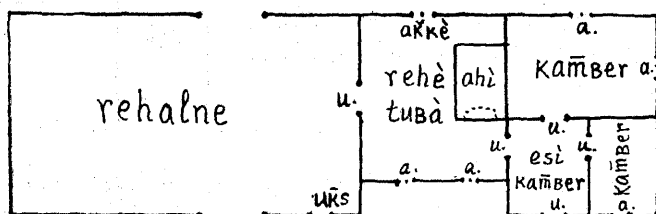
VI. Saaremaa. — Joonis nr. 12. Muistse talukoolimaja põhiplaan Anseküla kihelk., *Ansiõüla* külas

Joon. 12.

(joonist. a. 1920). Kooli peeti siin veel a. 1852. Hoone pikkus umb. 11 sülda, laius 4 sülda. Rehetuba tarvitati koolitoaks, rehe kambrit kooliõpetaja toaks. Ulualuse nurgal kannab katust *pošt*. Koja (rehealuse) ette, väravast vasakut kätt, on uuemal ajal ehitatud *lauit*.

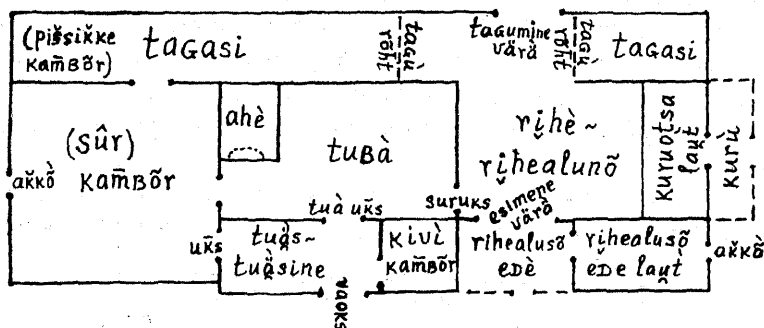
Joonis nr. 13. Vanaaegse taluhoone põhiplaan Karja

J. on. 13.

kih., *Pamma* külas (joonist. a. 1920). Hoone pikkus umb. 13 sülda, laius umb. 4 sülda.

VII. Kihnu. — Joonis nr. 14. Mäe Mihkli pere põhiplaan, mille väline kere on ehitatud a. 1846, sisemine (toa) kere aga varemalt. Joonist. a. 1919. Suure kambri tagune *tagasi* ots on mõnel talul eraldatud eri kambriks (*pišsikke*

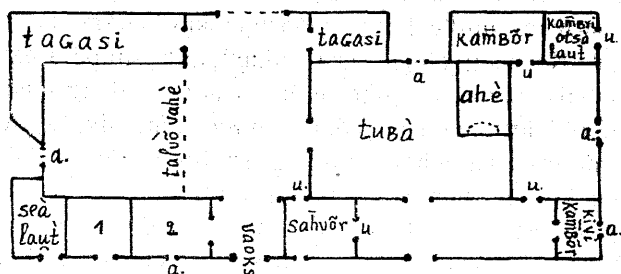

Joon. 14.

kāmbõr). *Tagasi* paremat kätt osas olevad *tagi-rõhüd* on madalad, äravõetavad rõhtseinad. *Tuà uksõl* oli vanasti *tuà värä* (võrekujuline) ees. Suurt ust (*suruks*) kutsutakse ka *rehealusõ u.ks*. *Kivl Kāmbõrõs* õnd *jahvã kivl sis* (kivikambri

on jahvatamise kivi, s. o. käsikivi sees). Kurü on maha küljes olev õlgedest või hagdust hagerik. Tagasis hoitakse aganaid. Rehelusõ edel katust ei ole. Ainult talvel õhitakse sellele peale ja ette õlgedest ja hagdust varil. Vaoks gen. vaoksõ on talumaja toaesise välisüks, püstlaudadest, kahe pöönaga, hingedel käiv. Vaoksõ keskel ja ukse kõrval, samas kõrguses, sein küljes on kaks auklist panda (pañõ), millede vahele kinnitatakse pulkadega vaoksõ pü, et ust poolavatud hoida. Toa ja kambri vahelist ust kutsutakse vahë üks.

Joonis nr. 15. „Enne-katkuagegne“ Pärdu Mardi talu Sääreküläs (siqre küla), (joonist. a. 1920). Pikkus umb.

Joon. 15.

23¹/₂ meetrit, laius umb. 10 meetr. (umb. 11¹/₂ × 4¹/₂ sülda). Ruum nr. 1 on kartulite hoiukoht, nr. 2 lammaste laut. Katkestatud joonega tähendatud kohtadele ehitatakse talve ajaks seinad.

A. S-te.

Mõningaid piirdeid murdekogumisest.

Kes on käinud murdekogumisel, see tunneb neid ras- kusi ja asjaolusid, millega võidelda tuleb murdesugemete kogujal, esmalt keeleobjekti leidmisel ning siis sõnavara küsitlemisel jne., eriti algajal ning vilumatul kogujal. Peab tundma maainimeste psühholoogiat ning aru saama nende mõtlemisviisist. Peab hästi tundma nende huvide piirkonda ning oskama sellesse süveneda. Kõnelema peab lihtsalt, aru

saadavalt ning rääkides peab laskuma nende arusaamise
tabapinnale. Ei saa aga tohigi kunagi otsekohe asja juurde
asuda näit. keeleobjekti otsimisel ja valimisel, nagu seda
mitmedki vilumatud ja kärsitud murdekogujad teevad. Peab
enne kõiksugu kõrvalteesid tarvitades inimese usalduse
voitma ning siis alles aegapidi asja enese poole kalduma.
Mida paremini keegi oskab keeleobjektile ära seletada töö
otstarvet, seda parem on see töö tulemustele ning seda
hõlpsam on keeleobjektis äratada usaldust ja huvigi asja
vastu. Alljärgnevas esitan mõningaid iseloomulikumaid piir-
deid töö käigust (olin murde kogumisel T o r i kihelkonnas).

Tegin töö algul oma arvates küllalt targasti, kui võtsin
sõnaraamatu kaenlasse ning läksin külasse vana eide juurde,
keda soovitas mulle kohalik õpetaja kui arukat ja kõbusat
inimest. Katsusin eidele asja võimalikult „suupäraseks“ teha
ning, kui võimalik, kohe tööle asuda. Eit aga sai asjast
omamoodi aru, hakkas pidama mind ametnikuks või mõ-
neks muuks asjameheks, ning ei suutnud või ei tahtnudki
aru saada, kes olen või mida tahan.

Esimisest äpardusest targemaks saades talitasin järg-
misel korral teisiti. Otsisin üles ühe endise keeleobjekti,
kellega minu eelkäija oli paar-kolm nädalat töötanud. Eidel
aga olid nähtavasti eelmise suve „istangud“ hästi meeles
ning kui pikkamisi asja poole tüürisin, siis tuli lühike ja
selge vastus: *ei minä vanä inime tig kedagi änä, ä
parem tulegi änä.* Katsusin tasuküsimust puudutada. —
*mullü sui käis kä üks. kaks korða käis ja kakssada
marikka aändis kohë mulle.* Nii siis esimene meeldetuletus
(*kaks korða* oli tõeliselt paar-kolm nädalat). Kuidagi tuli
jutuks eide suhted teiste sama pere inimestega. — *nä medë
perenaene ö si hu kke sañt inime, lastele rippuñtab sukkurt
võ ð lebä peäle, aõä ei minule antta ühte räsugi.* Teine
meeldetuletus. Kui siis lõpuks lubasin eite varustada suhk-
ruga jne., siis oli kaup koos ning teisel päeval algaski töö.
Kui siis pärastpoole sõnastikus mingi inimese negatiivset
omadust tähendav sõna esines, siis tõi eit näiteks kohe enda
perenaise (eit ise oli osalt tigea, pahura iseloomuga). Et
siis head vahekorda eidega alal hoida, aitasin vahest tub-

listi selle pahameele alust arvustada (muidugi ainult siis, kui kahekesi olime), kuni eit jällegi leplikumaks jäi ja tööd võis jätkata.

Mõni aeg töötades muutus aga eit kärsituks ning keeldus edaspidisest töö jätkamisest. Kui põhjusi järele uurisin, vabandas ta esmalt igasuguste ettekäänetega, kuni lõpuks avalikult seletas: *ma j tija ju kedagi rakkida sulle, sa küsid sihukke esi astu, mis ma põle kultki*. Eit pidas ennast nähtavasti liig harimatuks ja rumalaks niisuguse töö jaoks. Edaspidi tuli siis tihti selgitada, miks ma kõiki sõnu ja asju pärin, ka niisuguseid, mida objekt vahest kuulnudki pole. Samuti tuli otsekohe kõrvale jätta sõnad, mis oleksid käinud üle objekti arusaamise.

Töö algul juhtus tihti, et pikkadegi seletuste peale ometi mingit kindlat vastust ei saanud. Küsisin kord, kuidas eit nimetaks tihedat, paksu ja läbipääsematut metsa või võsa. — *seõ sihukke pakš meš, kušt kegi läbi ei ša*. Uuesti seletused ja näited. — *õldase, et seõ sihukke pakš meš ja müd kedagi*. Olin nüüd sama tark kui ennegi. Alles siis, kui tõin näiteks ühe lähedal oleva koha metsas, vastas eit, et see olevat *rabadik*. Teine kord selgus sünonüümide käsitusel, et ühe mõiste jaoks kaks sõna paralleelselt tarvitusel olid. Tahtsin selgusele jõuda, kumb neist üldisemalt tarvitusel on. — *seõ ükštä kõjk, mõni ütles sedasi, tēnē tejšt mōdi*. Kui katsusin seletada, et see nii ükskõik polegi (minule), siis vastas eit, et *panē isē kumb tahāv*. Alles keelejuhi abil pääsesin kimbatusest.

Ei ole sellest küllalt, et oled keeleobjekti usalduse võitnud, vaid ka teda ümbritsevad inimesed (kelle mõju all tihti keeleobjekt on) peavad sind usaldama ja su töö mõttest aru saama. Ühele keeleobjektile oli keegi naabrinaine, kes mu juttu kord kuulis, seletanud, et milleks muuks otsarbeks ma seda tööd ikkagi tegevat, kui et uusi laste kooliraamatuid lasta trükkida. Omal ajal olevat piibliloost ja katekismusest küllalt saanud, nüüd aga igal aastal olgu uued raamatud ning selleks see sõnadegi küsimine. Objekt loobus muidugi jalamaid niisugusest tuluta ja „ülikahju-

likust" tööst ning alles pikkade seletustega sain niikaugele, et tööd võisin jätkata.

Teises kohas vana taluperemehega, kes alguses minu suhtes väga umbusklik oli, juttu ajades pidin põhjalikult seletama kogu meie valitsuse süstemit, riigikogu jne. jne. Taat sai pikapeale asjast aru ning muutus õieti lahkeks. Palusin juua. — *no lē ehk tahtē süijaqi?* — oli vastus. Kui siis pärastpoole talu vanaemaga sõnavara kogusin, siis oli taat kohe valmis aitama, kui keeleobjekt mõnda sõna või mõistet ei tundnud.

Neist näidetest selgub osalt, milliste raskuste ja takistustega on ühendatud murdekogumise töö, eriti vilumatul töötajal. Kuid just need raskused ning nende kõrvaldamine teevadki töö huvitavaks ja mitmekesiseks.

H. Pürkop.

Murdesugemete kogumise puhul Põlvas.

Minu ülesanne polnud ülevaadet muretseda Põlva murde häälikulise külje kohta, vaid mu töö koondus peamiselt sõnavara kogumisele. Tahan siin sõnavaliku kõrval mõne üldise tähelepaneku esitada võru murde alalt. Foneetilised nähtused nõuavad küll instrumentaalset katsumist, aga kuna seda võru murde kohta senini veel tehtud pole, siis loodan, et nende hindamisel palja kõrvaga on siiski mingisugune väärtus.

Kõige pealt taga-*e* kohta järgsilpides. Senini on harjutud eraldama seda vokaali esisilbi *ō*-st. Nii juba tarvitas Jakob Hurt setu rahvalaulude märkimisel esisilbi *ō* kõrval *ē*-d järgsilpides. Teaduslikus transkriptsioonis on tarvitusel lõunamurdes järgsilpides *ę*. See vahetegemine näib põhjendatud olevat, sest Võrumaal kuulduv tööpoolest palja kõrvaga otsustades mingisugune vahe nende kahe vokaali vahel. Oleks sellega õigel kohal *ę* teaduslikus transkriptsioonis¹.

¹ Oleks kohane sel puhul ka kaaluda järgsilpide taga-*e* märkimist harilikus transkriptsioonis. Üldisemalt on teda märgitud lihtsalt *ō*-ga. Mitte üksnes, et see pole mitte küllalt õige, vaid ka sellepärast, et see kuigi

Teine eriline vokaal kagumurdes on kõrge kesk-
vokaal, mis vastab umbes vene *е*-le, mida tuleks märkida
teaduslikus transkriptsioonis *ɛ*-ga. Näit. sõnus *sis*, *hõõn*,
hikk jne.²

On harjutud tõnamurret hindama sama fonoloogilise
möödupuuga kui põhjaeestit. Tõepoolest aga on siin ka
häälikuliselt tuntuvad erinevusi. Eriti raske on varusta-
mata kõrvaga otsustada kvantiteedi nähtuste üle. See just
nõuaks instrumentaalset katsumist. Arvan, et näit. ühesilbised
noomenid kagumurdes ainult illatiivis ja partitiivis kuul-
duvad tõepoolest ülipikas silbivältes. Nominatiivis aga
kuuldub see tuntuvalt lühemana, et võib seda pida-
pika ja ülipika silbivälte vahemiseks. Näiteid: *silm* *silmä*:
silmä, *vaija* *vaiaj*: *vaiaj*, *laja*: *laja*: *laja*, *kari*:
käri, *täs*: *töst*: *tüsi*, *vät*: *vadt*: *vatti*.

Kagueestis ülenevad pikad keskkõrged vokaalid tugevas
astmes kõrgeiks. Näit. *tärja* 'toober', *vät* 'äär', *sint* 'seent',
ümi, *vüt* 'voor, kord', *nüri*, *vü*, *tüd*, *kürma*, *süt* 'sööd'
'sööt' jne. Need kõrged vokaalid ei ole kvaliteedilt samad,
kui põhjaeesti omad, nagu sõnus *hüt*, *süre*, *kürima* jne.

praktiline põle, ei voi seda tähte seal pooldada. Viimasel põhjusel ei
voi kaalumisefe tulla ka Hurda *ē*, kuna siin lisanevad veel trükitehnilised
raskused. Ühtluse mõttes tähestikus oleks kohane märkida seda vokaali
ē-ga, missugust tähte ka trükikojad omavad. See märkimisviis oleks ka
soovitavam kui taga-*e* märkimine lihtsalt *e*-ga, kuna siis vahe kahe
erisuguse *e* vahel kirjas silmanähtav oleks, näit. *e* sõnas *imäkenē* ja
tsirgukēnē. Aga sünski võiks tarvitada ka taga-*e* puhul lihtsat *e*-tähte,
iseäranis rahvalaulude üleskirjutamisel, nagu on teinud ka Hurt Põlva
lauludes. Nagu teada esineb taga-*e* järgsilpides vaid tagavokaalseis
sõnus, sellega püsiks vaheteo võimalus. Tuleks meeles pidada, et esi-
vokaalseis sõnus tuleb lugeda harilik esi-*e*, tagavokaalseis aga taga-*e*
(*ö*-le sarnane *ē*). Müidugi esineb ka kõrvalepõikeid sest keskteest. Nii
esineb *h*-spirandi järel ainult esi-*e*, näit. *mõhk*, aga *mõhē*, tähendab ka
illatiivi suffiksina ainult *he* (*kerikkohē*).

2. *ɛ*-vokaali tuleks tähendada harilikus transkriptsioonis *ɛ*-ga. Sellega
kujutuks murde tähestikku teatav ühtlus, kuna kõik vokaalid fikseeritaks
lihtsa ja hariliku märgiga. Viimast tähte samas tähenduses on varem
ka mujal tarvitatud.

Need on nimelt hästi madalamad, *o* (resp. *e*, *ö*) poole kalduvad. Siiski ei või neid kuidagi *o*- (resp. *e*, *ö*) vokaalide hulka arvata. *ü* sõnas *vür* ongi kõige normaalsem pikk *u*¹ ja võrdub arvatavasti kvaliteedilt lühikesele *u*-le². Esitatud põhjaeesti sõnule vastavais kagumurde sõnades esineb põhjaeesti omast veelgi kõrgem vokaal. Aga siin ei esinegi enam pidev vokaal, vaid diftong, sellepärast transkribeeriks need sõnad kagu murdes vastavalt *suur*, *hiire*, *küürmä*³, mis oleks palju õigem kui senine märkimine (*sūr*, *hīrē*, *kūr̄mä*). Aga mul tekib kahtlus põhjaeestigi vastavaisse vokaalidesse, kas nad on puhtad pidevad vokaalid. Mulle kuulub, et ka need oleksid diftongilised, kuigi mitte nii tuntavalt.⁴

Tuttav nähtus on, et kirjakeeles mõnedes sõnades *e* on *u*-e ja *η*-e ees ülenenud *i*-ks. Aga see pole siin mingi

¹ Täiendada *e*- ja *ö*-ga siin ja allpool.

² Vrd. Kettunen, Kod. Dial., lk. 14.

³ Diftongi konsonant-ollus on neis sõnades kõrgemal suunas häälitatud kui sonant-ollus, mis vahet siin pole trükitehniliselt võimalik märkida.

⁴ Kõnes olnud kagueesti vokaalide märkimist lihtranskriptsioonis arutluse alla võttes, tähendan, et viimaks mainitud kagueesti diftonge on harjutud kirjakeele mõjul märkima kahe *u*-ga, kuna aga see õige pikk *u* (näit sõnas *kūr* 'koor') ei ole seni ajani omale leidnud kindlat kuju. Selle märkimist kahe *u*-ga, nagu senini tehtud, ei võiks küll soovitada vaheteo kao tõttu nende kahe erisuguse vokaali vahel, mis tingimata vajalik, kui siin segiminekut vältida tahetakse (vrd. *suu* ja *sū* ehk *kuur* ja *kūr*). Jakob Hurt tähendas seda vokaali *uo*-ga, mis oleks vahest vastuvõetav, kui sel märgil oleks ainult see tähendus. Kuna ja aga esimeses joones diftongi *uo*-d tähendab, siis peab sest märgist pideva vokaali tähenduses loobuma. Selle madalama *u*-vokaali märkimine *ö*-ga, missugust püüdu viimasel ajal on märgata, on küll parem, siiski ülekohtune, sest nagu tähendatud võib seda vokaali ainult *u*-ks arvata ega või tema märkimist *o*-ga fonetiliselt õigustada. Arvan kõige kohasema kagueesti pika *u* märkimiseks tarvitada pikkusmärki (—) vokaali kohal, nagu teaduslikus transkriptsioonis. See oleks esiti väga hõlpus, teiseks täpne. Ei arva seda asjaolu, et see oleks nagu kõrvalekaldumine meie kirjakeele traditsioonist (häälikute pikkust märkida tähe kordamisega), kuigi kaaluvaks. Siin on ju murdega tegu ja teist kohasemat märkimist ei ole. Jgatahēs on see õigem ja praktilisem seniseist märkimistest. Olen seda setu rahvalaulude ülestähendamisel juba tarvitanud ja see osutus väga otsarbekohaseks.

häälikseadus, kuna palju samade eeldustega sõnu on sellest muutusest puutumata. Selle nähtuse seletuseks aitab kaasa kagumurre. Siin see muutus on palju laiem ja järjekindel, on häälikseaduseks. Nimelt on kagueesti kesk-kõrged vokaalid ülenenud kõrgeiks igasuguse nasaali (ka *m-e*) eel. Näiteid: *imä, iimä, inäp - imäp* 'enam', *iinest, lummä, umä, umä* 'on', *unö, lunt, kunks, tsuf'oma* 'songima' jne. (*ö > ü* muutuse kohta puuduvad näited).

Olen Setumaal paaril korral kuulnud harilikuma *veli* kõrval *viñ, ko.i' viñna* 'kolm venda'. *i*-vokaal on siin häälikseadusliku kagueesti muutuse tulemus. Palju huvitavam on see sõna konsonantismilt. Dr. Saareste omas väitekirjas oletab *veñD* sõna rootsi laenuks ja selle *D*-d analoogiliseks, mis ongi väga tõenäolik. Viimasele oletusele pakuks tuge just käesolev sõna, kui teada oleks, et sõna *viñ* mitte hiline laen pole *veñD*-sõna aladelt. Nagu teada on setud palju rännanud sise Eestis, nii et laenamine väga hõlpus on olnud. *Vend*-sõna esinemine just Setumaal paneb kahtlema, kuna senistel andmetel teada pole selle esinemist ka mujal kagueestis. Üldisem nimetus setus on igatahes *veli, viñ* nõuaks aga esimeses joones andmeid, mis mul praegu puuduvad, enne kui mingit otsust teha.

Imelik on lõunaeesti vorm *tä piät* 'ta peab (minema)'. Kuna muidu *p* preesensi 3. pöörde lõpult on kadunud, esineb siin *t* selle asemel, nagu 2. pöördes ainsuses. Selle vastu aga on *p* häälikseaduslikult kadunud samas sõnas teise tähendusega: *tä pidä* 'ta peab, hoiab'.

Kagueestis esineb partikel 'alla' kahel kujul: *alä* postpositsioonina ja *alla* adverbina (*sajsta pū alä, ronin pūšt alla*). Esimene kuju on tekkinud vormist **alan*, teine aga arvatavasti *< *alahan*.

Abessiivi lõpuna esineb vahel *-lda*: *padä kīs palö oäl, ilmä puilda, törvasilda?* (*sippelase pesä 'sipelga pesa'*).

Esitan siin tähelepandavamaid sõnu minu kogutud sõnavarast. Kuna paljud neist on mul veel kontrollimata, jäägu nad avaldamata. Suurelt osalt olen siin sõnavara kogunud Mustajõe külast.

agraš: *pim um akraš lännü* 'vähe hapuks muutuma, müra-
tuma'

harppuma 'teistest eralduma, lahku jääma', *mā harppu
näjst är*

hellättüš g. -*se* 'volt pihtsärgil', *pihtsärgil ol kolm hellättüst*

iont g. *iondi* 'vigiseja (kala), Schlammpeizker'

karbò 'inimese kohta, kes midagi ei leia'

kaš g. *kašsi* 'raudosa harkadra juures, adra kokku sidumiseks'

kels g. *kelsè* 'külmanud maakiht, veel sulamata', *mäl um kels*

vil al, eļ sã 'vil tüttämä näkkaſta

këri g. *kirmeš* 'auguga kivikene, rattakene kistavarrel'

kistavaŗš g. *vaŗre* 'vana ketrusabinõu, Spindelrad'

kohò = *vat* 'vaht'

kolle, *koldekkene* 'leivakoorukene'

kop g. *koſpã* 'suur puulusikas, kulp'

kõblas g. *kõpla* 'käänatud teraga kirves kõblimiseks'

kõblima, *kõblitsemma* 'maad sagama, uudismaad harima'

kõneruš g. -*se* 'harkadra teise kohta vedamise vahend'

kõrsik 'hiline, sügisene tall'

kõluš g. -*se* 'sikusoolest nõõr', *nigü vanã kõluš piķ*

lauõõleſmma 'lendlema, hõljuma'

lauſ 'matt, õlgmatt', *laõssil umma' lauſi*

lãhk g. *lãhò* 'kade, võhl', *inemiste seãh um pallò kadeſust*

ja lãhkust

lãp g. *lãppü* 'lomp, sootiik lina leotuseks, linahaud'

maķķè kop 'pulma maiusroog'. Anti ainult raha eest pulma-
rahvale, mille juures lauldi:

kuišã maĩtsãt, siš sã mašsat.

egã tiħka tiħõã ańda:

viška no viškümmend tiħõã,

põda' pũl rũbliſ.

maristiķ g. -*ķku* 'marjamaa'

mõhn g. *mõhnã* 'kãmbla tagumine osa, kõrgem koht, muskel
põidla taga'

naba-vaŗš 'harkadra raisi ühendav puu; käsikivi pöör'

niguma 'loksima (täiskasvanute kohta)'

hoŗm g. *hormã* e. *hormuš* g. -*se* 'pãhkli tupp, kest'

pilak'k g. -i 'piirujalg, alus'
piļ g. *piļli* 'võll käsikivi juures'
pirānd g. -u 'piiru tuli, põlev piirg', *kirkšivā** ku *pirānduca*'
lātsivā 'huntide silmad'
sakkār g. *sagara* 'puust uksehing'
saŗn g. *sarnā* 'kõrgem koht allpool silma, põseluu koht'
sōnāttus 'vesine, allikane koht näit. heinamaas'
sōbā 'valge riie, suurrätik, väljaõmmeldud nurkadega'
 (vanasti)
sās g. *sāsā* 'haost tõke, järves või jões kalade püüdmisel, var-
 juks mõrrale'
taŗpā g. *taŗmē* p. *taŗpānd* 'kuivatatud vilja lade rehe põrandal
 rehepeksu ajal'
tillusih 'rippuv asendis, nõõriga rippumas'
turi'k g. -*ķku* 'puutükid, jurakad'
uķķerdaŗma : *uķķerdeŗa* 'tedre hāāilitsus paarimise ajal;
 paarima (tetrede kohta)', *vana* 'inemise' *lātsi' kaēma*,
koš tedre 'uķķerdiŗa'. ku *perākōŗra oļ pasā visanu* —
tule hal 'tetrede väljaheidete järele ennustati ilmu'.
vaķma : *vakku* 'villu kraasima, lahutama' (vanasti)
vabā 'vabe, valdas, õngevibu'
verēh 'esimene sage õlu', *õlle verēh* — *edimāne õlu*, *miš*
vāilla naķķas iŗskma; *panti karā līmi vāēga vēdū*
manò, tetti kūmas ja anti — *kutsutti makķē koŗ*
viruskuŗdra : *ahò pāl uŗ viruskuŗdra, kutsumi viruskuŗdra*
maha 'laste hirmutamiseks'
vitsik 'lühike vōstak soisel maal'
vori 'masindatud viljaõled; riibmed'
vōŗt g. *vōŗri* 'suur rott, vōh'
vōŗūs 'vankri juht, vitsa pōimis'
hōļēstik 'hõre mets, metsa alune'
hōrgats g. -i, 'hobuse jala osa ülalpool kapja, ühendus-,
 jātukukoht'
hōtsik 'linnu pugu'
hāēh 'keeruta lõng, heie kistavarrega ketramise juures'
 Tāhelepanuvāārseid kāāndetarvitusi, mis on mulle
 kōŗva puutunud:

peittine tüttär, üks vendl Eedi
kas sa saadit Augustilt ära 'kas sa saatsid Augustiga ära
(näit. mingi asja)?'

vašklast kutsuitas kahtelt nimelt: hüriläne ja vašklang.
mõste (= Moisekatsi) *pül um mesi kllt*

tü ol arvada joba umale mälele 'seda võis juba ette ar-
vata, see oli juba ette teada'

jõoi alostas tulla

läi sisl õkva silmält 'otsejoonelt'.

H. Jänes.

Poostel ja vilpus.

Oma Muinasaja teaduses II 148 teatab J. Jung, et Helme kihelkonnas ebajumal poostlile ohverdatavat, ei tea aga muidu sellest ebajumalast midagi lähemat. Minu järelepärimiste peale on selgunud, et Helmes tõesti poostlit tuntakse, kaugemale aga ta tundmine ei ulatu. K. Ruut peab teda samasuguseks olevuseks kui Põhja-Viljandimaal ja Pärnumaal Tõnn. *Poostel* teeb paha, kurja, tüli, esineb seega kurja vaimuna. Kui ka üldse poostlist vähe teatakse, tarvitatakse kõnekäänudes ja kohalikes ütlusviisides ta nime seda enam. Kui poisid neidusid kisuvad ja pigistavad, kiljatavad nad vastu: „Mis sa poostel möllad!“ Kui keegi teisele kohtus väga peale käib, ütleb ta: „Sa tahad teise verd imeda kui poostel!“ Kui keegi teisele midagi halvasti teeb, teda tülitab, tüütab, pahandab, hüüab kannataja: „Oh sa poostel! Kas sa vahel täis ei saa! Sulle peab alati andma kui poostlile!“ Vrd. ka Wied. EWb.²: *poostel säh!* (S) = tohoh nufjatu (Ausdruck der Verwunderung, Missbilligung). *Poostel* tuletab omalt poolt nagu muude rahvaste vampiiri meelde, ilma et ta oma vereimemisega ometi selle tublidust saavutaks. Kõigiti näikse rahvas poostlit majahaldjate hulka asetavat.

Nagu majahaldjale, ohverdati poostlilegi. Toa laele ehk esiku laele ei viidud küll igast toidust ohvrit, siiski ikka looma tapmise puhul värsket. Niisuguse ohvriga loodeti poostli meelt lepitada, et ta majarahvale kurja ei teeks. Sinna, kuhu poostlile ohverdati, ei tohtud mingit muud

asja panna. — Koorkülas Keisri ja Laksi talu vahelisel künkal, nüüdsel põllul oli vanasti päris poostli ohvrihiis, kuhu kividele karuäkke alla ohvrit viidi.

Helmlased identifitseerivad poostlit Helme kirikuõpetajaga Postelsiga (1797—1810), kes laste lugema õpetamisega kogudusele väga peale käinud. Vanasti tarvitati Helmes sõna *poostma* tähenduses 'rikkuma, hävitama, hukkama, riisuma, röövima, paljaks tegema' ¹.

Poostel näikse igatahes haldja nimi olevat, kellele Helmes kohalik nimi *poostel* on antud. Võimataks ei või helmlaste väidet tunnistada, et nad sellele haldjale omaendise, kogudust valjult kohelnud kirikuõpetaja Postelsi nime on annud.

Meie päevil ei kuulda enam palju poostli nime, vaid poostli asemel kõneldakse vilpusest. See viimane astub poostli asemele. Vilpus tähendab mingisugust kurja olevust, pahategijat. Kui kahe isiku vahel juhtunud sekeldustest kõneldakse, öeldakse, et neil *vilpus* vahele tulnud. Nimelt arvatakse ja nimetatakse nüüdsel ajal kõike seda, mis vanasti nõiduse, kurja silma ehk kahetuse teoks nimetati, vilpuse süüks. Tihti öeldakse: „Seda on vilpus teinud!“ Vilpus esineb seega Helmes nagu nõid ja väike kuri vaim ühtlasi.

Laialdasemalt tuntakse Eestis *vilpusepäeva*. Tähtpäevi pühitseti ainult pühimuste, mitte kurjade vaimude auks. Kudas seda mõista, et kurja vaimu vilpuse auks

¹ See verb ise ei ole küll mitte nimetatud pärisnimega ühenduses. Sõna esineb Hupelil (l tr.: *poostma* od. *ärropoostma* 'wegrauben, verstören', d.) ja Wiedemannil (*poost* g. *poosta* 'Verdorbenheit, Zerstörung', *se on poostas kõik*: Schlamm, Auswurf des Meeres', *jää poostad ranna peal, poostma* [d] 'zerstören, verwüsten, plündern'). Alutaguse randadel (V.-Nigula, Jõhvi) on tuntud *merē puostav* 'kõrged jääkuhjad, kokkuuhutatud jäärisu merel'. Viimaksnimetatud subst. võiks olla laen soomest, vrd. s. *puosta* 'hög strand, brant vid å l. elf' [kõrge rand, järsk ojaäärne kallas], 'till stranden l. Iskanten drifven issörja' [randa ehk jääservale aetud jääsodil]. Verb on aga tuntud ka liivis (*puostā* 'tuhota', 'taastata', Kettun.). Kõnealune tüvi (nagu ka läti *po'histiht*, leedu *pustiti* 'verwüsten, verderben, zerstören') on nähtavasti laen venest, vrd. v. *пycoтi*, *пyститъ* (v. u = s., e. õ, vrd. v. *гyмнo* < s. *kuomina*, e. [* *komistikko* >] *komistik*. Toim.

iseäralikku päeva pühitseti? Vilpusepäev ei ole mingisugusele kurjale olevusele, vaid apostel Vilippusele pühendatud, nagu Wiedemanni sõnaraamatki Vilpuse päeva 'Tag Philippi Jacobi' nimetab. Võõrakeelseid ristinimesid on eestlased alati lühendanud, nii näiteks Johannesest Juhan, Hans, Jaan, Matteusest Madis, Mats, Mait, Matt jne. Sama viisi lühendati ka Vilippus Vilpuseks, Vigalas isegi Viibuseks, nagu sellekohane kohanimi tunnistab.

Tekib küsimus, kudas võidi apostel Vilippust vanapaganaga identifitseerida? Me mõistame, esivanemad identifitseerisid äraandja Juuda kuradiga, nii et mõnelgi puhul kuradi asemel Juudast nimetatakse, aga kuidas võidi ausat, õiget apostlit Vilippust saadanaga identifitseerida? Selleks puudub ju põhjus.

Arvan seletuse võivat selle küsimuse kohta anda. Wiedemann tunneb küll vilpusepäeva, aga ei nimeta selle pühitsemise tähtaega. Muudki eesti allikad ei paku andmeid selles suhtes, küll aga teiste rahvaste omad. Rooma usu pühana on vilpusepäev rooma usu mail alles tänapäevani pühitsetud päev. Saksamaalt näiteks kuuleme, et seal vilippusepäeva pühitsemine 1. mai peale langeb, millal sakslased ühtlasi oma valpurgispäeva ja ööd pühitsevad, (vrd. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart, 88), eestlased aga volbri ja nõidade päeva. Kristluse vilippusepäev ja kõige rohkemaid paganuse jälgi kandev valpurgispäev ehk nõidade päev langesid seega ühte. Nõidade päev tembeldas 1. mai kardetavaks päevaks, sest siis tegutsesid igal pool nõiad oma peaperemehega kuradiga. 1. mai omandas kuradi suurema võimuse päeva kuulsuse. Kui nüüd rooma usu kirik sama päeva apostel Vilippuse mälestuse pühitsemiseks määras, ei või imestada, kui rahva silmas Vilippus nõiana ehk nõidade ülemana esines ja rahvas Vilippust koguni kuradiks hakkas pidama. Apostel Vilippus päris seega rahva seas niisuguse iseloomu, mis talle kuidagi viisi ei kuulunud. Nimi, sõna omandas hoopis uue mõiste. See uus, väärast arusaamisest tekkinud mõiste ei ole Eestis ometi laialdaselt levinud.

M. J. Eisen.

Murdeaineid kogumas Kolga-Jaanis.

1923. ja 1924. a. suvel töötasin Emakeele Seltsi stipendiaadina K.-Jaani kihelkonnas. Minu ülesanne seisis peaaesjalikult Wiedemanni sõnastiku kontrollimises, kohanimede kogumises ja mõningate leksikaalsete ning süntaktiliste vahekordade jälgimises.

Objekti otsimisel rändasin ringi Kaavere, Lalsi ja Odiste külas (kirikust lõunapool), küsitledes sõnu ideoloogilises järjekorras ja kohanimesid. Lahkelt ja heatahtlikult anti seletusi tööriistade ning nende üksikute osade kohta. Iseäranis huvitas see, kui tarviliste vormide saamiseks pärsin, kuidas nad ütlevad, kui teatud asja on kaks, palju jne. Imestati, et kõik ülesse kirjutati. Mõnikord tuli leppida ka sarnase vastusega nagu: *egä neid paelü põlegi*.

Esimesel suvel leidsin ühe kindla objekti, kellega kontrollisin Wied. sõnastikku (Lalsi külas), teise käest Odiste külas kogusin vahetevahel teateid leksikaalsete vahekordade kohta. Mõlemad olid üle 70. a. eided, kuid kõbusad ja jutukad. Alguses edenes kavakindel töö visalt, sest puudus vilumus ning murre oli võõras.

Objektide arukus ning kannatlikkus hõlbustasid aga märksa vaeva. Ei puudunud ka lugupidamine töö vastu. Kuid mitte igal pool ei leidnud ma sarnast usaldust ja arusaamist: sõnade-kirjutamist peeti sõjaennustuseks, mõnes talus on isegi ähvardatud niisugune tüütaja kepiga välja kihutada jne. Üldse olid saunikud palju vastutulelikumad kui talurahvas, nad näisid olevat keeleuurimistööst palju rohkem huvitatud.

Tuli ette juhtumusi, kus eit kangekaelselt keeldus vastamast küsimusile, kartes vastutust ja trahvi, kui vast kogemata ütleb valesi mõne sõna. Ei aidanud siin seletused, meelitused ega nõudmised. Järelepärimistele, kas teatud sõna nende keeles tarvitusel, sain vastuseks: võib ütelda nagu keegi tahab, üks ütleb nii, teine teisiti. — Harilikult käis see sõna kohta, mida murdes ei tuntud või ei tarvitatud.

Teisel suvel juhtusin kohale kõige kibedamal heinaajal, ning objekti leidmine näis olevat veelgi raskem, sest ka endistel polnud enam vaba aega. Ei saanud töötada ühe inimesega üle kolme-nelja päeva. Kellel olekski aega jätkunud, ei kõlvanud igakord objektiks. Saadud teated tulid sageli kontrollida ja täiendada. See kõik aga killustab tööd ega lase saavutada soovitud tagajärgi. Harjunud objektiga on küsitlemine palju lihtsam, ta teab juba, mis tema käest nõutakse, kuidas ta peab vastama.

Peale eelpool mainitud külade tulid teisel rännakul lisaks Oti ja Oorgu k., kuid kusagil ei saanud püsida kauemat aega. Paar kohast objekti oleks olnud Oti k., kuid see oma läheduse tõttu Tänassilma murdele polnud kohane kauemaks töötamisalaks, sest nii hääldamises, kui ka sõnavaras võib märgata lahkuminekuid teiste kihelkonna paikadega. Samuti tundub naabrimurde mõju Oorgu küla Karula v. piiril. Ka kihelkonna teistes külates võib seda märgata. Kahjuks ei saanud ma kihelkonna põhjapoolsemasse osasse Soosaare valda.

Objektid, kellega töötasin, olid kõik kirjaoskajad, kuigi polnud igauks just käinud koolis. Kohtasin esimesel suvel Lalsi külas kaks analfabeeti, kuid need osutusid nii isemeelseiks ning umbusklikeuks, et polnud juttugi nendega töötamisest. Ka mullu leidsin ühe eide, ent siin oli takistuseks vanakese mälu nõrkus.

Kergem on töötada sarnaste isikutega, kes on saanud natukene kooliharidust, nad taipavad kiiremini, küsitlemine ei nõua nii palju seletusi. Ka otsekoheseid küsimusi võib neile julgemalt asetada. Teisest küljest on sarnasel juhusel aga ka oma puudus, nimelt lausenäidete saamisel. Need pole alati küllalt algupärased, on liig otsitud ja vähe huvitavad.

Töötasin enamalt jaolt naistega. Üldiselt näis, et neilt kergem ja lihtsam saada soovitud teateid kui meestelt. Naistel on ka rohkem püsivust, nad on tähelepanelikumad ning teiseks on neil hääldamine selgem. Meeste juures võib palju sagedamalt konstateerida võõrast mõju nii sõnavaras kui ka hääldamises. Nad on laiemalt ringi

käinud kui naised ning teiste murretega kokku puutudes sealt üht kui teist omandanud.

Kõige vanem objekt oli 85 a. eit, kuid ka keskealiste ja nooremate käest olen saanud teateid. Isegi ühelt 9 a. teraselt tütarlapselt kirjutasin ülesse lausenäiteid ning kontrollisin mõne sõna hääldamist.

K.-Jaani keelemurre ei erine palju kirjakeelest. Kohalikud elanikud ise toonitavad, et neil on kõige õigem ja puhtam keel, ning imestatakse, miks ma nende käest küsin, kui ma ise samuti rääkivat nagu nemad.

Allpool mõned murdesõnad, mis puuduvad Wiedemannii: (särgi) *kaļttagu* ne g. -se 'krae'

kehättämä 'lõngu kanga kehade peale ajama'.

kīdimä 'liig ära hapnema, et enam süüa ei kõlba (piimast)'

kilastama 'tilgastama'

kilisemä 'liig hapuks minema': *suḗ kiliseb aḗpü*

kilmē g. *kilme* 'kile, kõlu, maraski': *maḡ kilmē; kilmed* üles *tõmmand* (kui nahk kriimustatud)

kuḗkurūš g. -si 'liikva' (nalj.)

kännäs g. *kändä* 'kobar, salk' *sōstra, pähkle* k.

kōrränd g. -i 'vaevane, haiglane (loomast)'

lōgilaud 'käärlaud (aukudega lauake lõimlõngade kääripuile ajamiseks)'

lūkkimä 'pead looma', *odēr lūkkib*

pallima 'maad rullima'

rusē g. *ruškme* 'käte ranne'

tibinäd 'rasva vinnud'

toḗšias 'kõbus, erk (vanainimese kohta)'

M. Sander.

Teadaanded

kohanimedede õigekirjutuse asjus.

1.

Vastuseks Posti-telegraafi-telefoni Peavalitsuse järelepärimisele on Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus nimetatud asutusele pannud ette senises ametlikus postijaamade

nimestikus teha järgmised parandused kohanimede õigekirjutuses:

Paldiski	mitte	Baltiski
Treimanni	”	Dreimanni
Änge	”	Enge
Aeska	”	Haeska ega Haasika
Irboska	”	Isborski
Jõelähtme	”	Jõelehime
Käina	”	Keina
Kiiuma	”	Kioma
Koikküla	”	Koiküla
Kuivastu	”	Kuivaste
Lepassaare	”	Lepassaar
Lümanda	”	Lümmada
Narva-Jõesuu	”	Naroova-Jõesuu
Pangevitsa	”	Panikovitschi
Pärnu-Jaagupi	”	Pärnu-Jakobi
Paaslepa	”	Passlepa
Raikküla	”	Raiküla
Rake	”	Rakke
Saare-Kärkla	”	Saare-Kärdla
Suurupi	”	Suuropi
Tudulinna	”	Tudulinn
Uue-Suislepa	”	Uue-Suislepi
Vääna	”	Väena
Vana-Suislepa	”	Vana-Suislepi
Valga	”	Valk
Vana-Tännasilma	”	Vana-Tännasilma
Vasalemma	”	Vasalem
Viru-Jaagupi	”	Viru-Jakobi
Vormsi	”	Vormsö

Tartus, dets. 1924.

A. E. S. juhatus.

2.

Vastuseks Pärnu-Tallinna k. r. raudteevalitsuse järelepärimisele kitsar. raudteede jaamanimede õigekirjutuse asjus

on Ak. Emakeele Seltsi juhatus ette pannud senises ametlikus nimestikus teha järgmised parandused :

Tallinna-Väike	mitte Tallinn-Väike
Sigaste	„ Siigaste
Riisselja	„ Riiselja
Valga	„ Valk
Koikküla	„ Koiküla

Tartus, jaan. 1925.

A. E. S. juhatus.

Küsimused ja kostused.

18. *a* ja *u* vaheldus sõnas *mina*, *minu*.

Millega seletuks *a* ja *u* vaheldus asesõnade *mina*, *sina* lõpul (*mina minu* s. *minä minun* jne.)? A. N.

Kõnesolev vaheldus *a* ~ (*o* >) *u* ei ole tõesti mitte päris harilik eestis ja lähemais sugukeeltes, kuigi seks paralleeliseid leidub nii esimeses kui ka teises silbis, vrd. *sagar* ~? *sugar*; *põlema*, s. *polttaa* ~ e. *palav*, s. *palaa*; s. *ahma* ~ s. *osmo*, s. *sasu* (~säsy, e. säsi) ~ s. *sosu*; *koda* - *kodu* (*kodo*), e. *rahu* (eesti vanemas kirjakeeles *rahwo*) ~ s. *rauha*, e. *haga* ~ s. *hako* (e. *hagu*), e. *suruma* (*survoma*) ~ e. *survama*, e. *kuduma* ~ e. *kudama*, s. *rauha* 'Drüse' ~ vadj. pl. *ravūd* (<**rauhut*), e. *rahü* (<**rahvu* <**rauhu*) jne. Sõnade *mina* g. *minu* ja *sina* g. *sinu* vanema algsoome kujudeks on oletatud **mina* gen. *minon*, **tina* gen. *tinon*, kus *i* > *i* ja *o* > *u* muutused oleksid sündinud juba algsoome aegu. — Sõnades *mina* ja *sina* näib *na* ~ *nu* olevat mingi suffiksaine. Vrd. kõige selle kohta Heikki Ojansuu, Itämerensuomalaisten kielten pronominioppia, lk. 109, 71.

A. S-te.

19. *Roobas* ja *rööbas*.

Kumba võistlevaist vormidest *roobas* - *rööbas* oleks kirjakeeles õigem tarvitada? Kuidas oleks lugu *roobas* sõna etümoloogiaga? A. N.

Neist teiseindeist ei ole ühelgi mingit objektiivselt konstateeritavat paremust teise kõrval. On täiesti üks-

puhas, kumb neist kirjakeeles võidule pääseb. Õigek. Sõnastiku esimeses trükis leiame nii *roobas*, *roobakas*, *roobastik*, *roobe*, *rooplik* kui ka *rööbas*, *rööbastikku*, *rööpa-line*, *rööplik*. Missugune variant Õig. Sõn. teises trükis soovitamaks tunnistatakse, ei ole veel teada. Praeguses kirjakeeles näikse küll valitsevam olevat *öö*-line kuju. Viimane näib omamees olevat enam põhja-eesti edelamurretele ja lõuna-eestile, *oo*-line aga muudele põhja-eesti murretele, vrd. Muhu *rüöppad*, Kihnu *rüepped*, Vigala *rõbè - rõbès* pl. *rõpped*, Mihkli *rõpped*, Hanila *rõppad*, Karksi *rõppä*, Võnnu *rõppe*, Setu *rõppä*, teisalt aga Kirbla, Kullamaa, L.-Nigula, Ridala *rõpped*, Juuru *rõbès* pl. *rõpped*, Harju-Madise *rõppad*, Järva-Madise *rõppad*, Ambla *ruoppad*, Simuna *ruoppad*, Laiuse, Maarja-Magdal. *rõppad*. Selle sõna algupära on, vähemalt allakirjutatule, selgusetu. Õige küsitav, kas võiksime sellega kuidagi ühendada e. *roop* gen. *roobü* (~ gen. *roobi*) 'Bogen, Brückenbogen, Schablone', 'Schiebeschaufel, Schürholz', *roopima* 'scharren', s. *ruoppio - ruopio* 'Nagel durch den Messerstiel', 'Schlenderer', *ruoppia* 'die Erde aufkratzen', *ruoputus* 'Aufkratzung'. Viimastega ühte näikse tõenäolikkult küll kuuluvat lõuna-eesti *roobits* gen. *-tsa* 'hölzernes Schwert zum Schwingen des Flachses', *ära roobitsema* 'abstreifen'. Teatav tähendusõppeline side nende sõnade vahel näikse igatahes olevat (vrd. eriti soome tähendust!). A. S-te.

20. *Staaap, streik, spioon.*

Kas ei tuleks *š*-lisi sõnu *staaap, streik, spioon* kirjutada *š*-ga?

A. N.

Peaksime need sõnad muidugi kirjutama *š*-ga, kui me tarvitseksime neid vastavalt hääldada. Kuid meil pole põhjust neid hääldada *štaaap, štreik, špioon*. Sõna *staaap* on eesti (ja ka vene) keelde laenatud teatavasti saksast, kus tema algushäälikuks kõnelemisel on muidugi *š*. Viimast asjaolu ei tarvitse aga meie omas keeles vähematki arvestada, sest *staaap* on meie kirjakeeles võrdlemisi vana laen (juba *Wiedemanni* sõnaraamatus registreeritud) ja küllalt jõudnud meil koduneda; hääldusviis *staaap* on meile igatahes rohkem keelepärane, eestiline kui *štaaap* (veel eesti-

lisem on muidugi *taap*, määrane kuju mõnikord rahvasuus kuuldubki, kuid mis kirjakeelde pole hakanud juurduma). Ka pole *staap* neid sõnu, mis on rahvusvahelise ulatusega ja mis kõigis tähtsamais kultuurkeelis häälduvad š-ga; saksa keeles endaski on š hilisema arengu tulemuseks, nagu näitab juba kirjutusviis (*Stab*; sõna on sama tüve, mis muinasindia *stabhnāti*, *stambhajati* 'ta toetab, takistab'; inglise keeles vastab sellele sõnale häälikuliselt *staff* [lugeda s, mitte š!]; vt. F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Strassburg 1915.). Sõna *streik* on algupäralt ingliskeelne (verbist *to strike* [lugeda: straik], mis tähendab 'lööma, tõmbama [mööda pinda], kriipsama, ära minema, tööd seisma jätma') ega hääldata algkeeleski š-ga. Sõna *spioon* on meile (ja venesse) jällegi laenatud saksa keelest ja tuleks meil hääldada ja kirjutada s-ga samul põhjusil mis *staap*-ki ('Spion' ei ole küll algupäralt puhtsaksakeelne, kuid hääldatakse š-ga samuti ainult saksa [peale vene]: romaani kultuurkeeltes on selle sõna vastavaks häälikuks s [itaalia *spione*, prantsuse ja hispaania *espion*]; ka on sõna meil juba vanem kirjakeelne laen, kuigi teda harva tarvitatakse: harilikum on *salakuulaja*). Samuti hääldame ja kirjutame s-ga *spargel*, *spinat*, *stuumium*, *stiil*, *spetsialist*, *spiraal* jne., kuigi saksa kõnekeeles neis sõnus vastavaks häälikuks on š. Teisiti on aga lugu sõnadega nagu *šampanja*, *šimpanse*, *šabloon*, *šamott*, *šovinism*, *šrapnell* jne., mis on meie kirjakeeles kas rahvusvahelisi võõrsõnu ja kõigis kultuurkeeltes häälduvad š-ga või, kuigi nad esinevad ainult mõnes üksikus keeles, vähemalt on meile nii värskest kirja- ning kõnekeelde tunginud, et nad ei ole suutnud (mitmed ei suudagi) saada rahvapärasemaks.

E. M.

21. *Õde* : *õe* : *õde*.

Vesi : *vee* : *vett*, *süsi* : *söe* : *sütt* jne. kõrval esineb arusaamatul viisil *õde* : *õe* : *õde*. Miks nii?

A. N.

On tõesti silmatorkav, kui vähe kokkupuuteid on käänmistüübil *õde* : *õe* : *õde* teiste käändsõnadega oma muutmisviisilt. Praeguse kirjakeele tarvitatawamaist sõnust võiks

ainult kahte nimetada, mis olles sama tüvelõppvokaaliga, täiesti samal kombel käänduvad kui *õde*: need on *kude*: *koe*: *kude* ja *tõde*: *tõe*: *tõde*, neist viimane ometi (kuigi veidi erinevas tähenduses) paralleelselt ka *tõsi*: *tõe*: *tõtt* kujul esinev. Kõik teised esma-silbivärtelised, nominatiivis kahe-silbised *e*-tüvelised sõnad lõpevad nominatiivis *i*-ga (*kesi*: *kee*: *kett*, *käsi*: *käe*: *kätt*, *lüsi*: *löe*: *lütt*, *mesi*: *mee*: *mett*, *süsi*: *söe*: *sütt* jne., nende tugev vokaaltüvi: *kede*-, *käde*-, *lüde*-, *mede*-, *süde*- jne.; samuti *lagi*: *lae*: *lage*, *mägi*: *mäe*: *mäge*, *tõbi*: *tõve*: *tõbe* jne., nende tugev tüvi: *lage*-, *mäge*-, *tõbe*- jne., ja samuti ka: *meri*: *mere*: *merd*, *tuli*: *tule*: *tuld* jne., nende tüvi: *mere*-, *tule*- jne.), või kuigi neil nominatiivis sel puhul on *e* (*pere*), siis kuuluvad nad partitiivi lõpp-*t*-lt ometi teise deklinatsioonitüüpi kui *õde* (*pere*: *pere*: *peret*, *ime*: *ime*: *imet* jne., tüvi: *pere*-, *ime*- jne.); kolmesilbise tüvega muutkonnad *säde*: *sädeme*: *sädet* ja *kade*: *kadeda*: *kadedat* on käändumiselt *õde*-tüübist hoopis kaugel. Alles *a*- ja *u*-tüveliste sõnade hulgas leiame viimasele tüübile täpsamaid paralleele (*tuba*: *toa*: *tuba*, *ladu*: *lao*: *ladu* jne.). Ja viimaks: *õde*-sõna lähemad rühmakaas-lasedki, *tõde* ja *kude*, on algupäraselt teisiti deklioneerunud kui praegune *õde*. Esimese vanemaks käändumislaadiks on *tõsi*: *tõe*: *tõtt* (vrd. soome *tosi*: *toden*: *totta*), mis praegu meie kirja-keeles esinebki ja mille kõrvale nähtavasti *tõde*: *tõe*: *tõde* on moodustunud alles *õde*: *õe*: *õde* (ja ka *tuba*: *toa*: *tuba* jt.) eeskujul. Ja *kude*-sõna on olnud nominatiivis *k*-lõpuline ja peaks praegu vahest deklioneeruma nagu *pere* või *säde* või *krae* (*koe*: *koe*: *koed*; häälikuseaduslik oleks küll *koe*: *kude*: *koet*, vrd. soome *kude*: *kuteen*: *kudetta* ja vepsa nom. pl. *kudeged*, vokaaltüvi *kudege*-); *kude*: *koe*: *kude* on jällegi nähtavasti kujundatud alles *õde*: *õe*: *õde* (ja ka *tuba*: *toa*: *tuba* jt.) analoogial. Nii jääks *õde* *e*-tüveliste hulgas ainukeseks oma deklinatsioonirühma kandjaks. — Miks? Seda küsimust on antud puhul kergem püstitada kui vastata. Selle probleemi ajaloolist külge ei ole võimalik selgitada juba sellepärast, et ei ole praegu täpsalt teada, mis kujul esines *õde* meie keelearenemise vanemal ajajärkudel (näit. algsoomes või veel varem; vrd. A. S a a r e s t e, Leksikaal-

seist vahekordadest eesti murretes I, lk. 125). Tõenäolik näikse küll olevat, et ta teisiti deklioneerus kui *vesi*-tüüp, sest oleks tema tugev vokaaltüvi samuti olnud *ōde-* (nagu *vede-*) ja tema nominatiiv vokaallõpuline, siis oleks tema praegune häälikuseaduslik nominatiiv **ōsi* (nagu *vesi*; **vede* > **vedi* > *vesi*), ja kuna *vesi*-rühm on esindajailt võrdlemisi rohkearvuline (*kāsi, süsi, susi, mesi* jne.), siis oleks vaevalt mõeldav, et **ōsi* analoogilisel teel oleks kaldunud niisugusesse erakrühma, nagu seda on praegune *ōde*, pealegi et **ōsi : ōe : *ōtt* ei tekitaks (vähemalt praegu ei tekita) tarvitamisel mingisuguseid arusaamatusi (homonüümsusi). — Kuid kas ei võiks kirjakeeles sõna *ōde* sellest üksiseisvast rühmast üle kanda vastavasse perekamasse käänmistüüpi, s. o. hakata tarvitama **ōsi : ōe : *ōtt* pro *ōde : ōe : ōde*? See oleks ka keeleuuenduseks, kuid uuenduseks, mille tulud on sellevõrra väikesed, et nad kaugeltki ei kata tema läbiviimise kulusid. Ja ei ole mõeldav, et praegust *ōde*-tüüpi tegelikust keeletarvitusest kunagi suudetaks välja kangutada, seda enam, et ta deklinatsiooniltki ei ole täiesti isoleeritud: teda toetavad kaudselt vastavad *a-* ja *u-*tüved (*tuba : toa : tuba, rida : rea : rida, sugu : soo : sugu* jne.).

E. M.

22. Saatja.

Vene sõnal проводник on peale 'juhe'-ga tõlgitava tähenduse veel teine tähendus. Nimelt on проводник isik, kes kraami saadab, valvab teeloleku ajal. 'Saatja' = проводник ei lähe, sest 'saatja' = отправитель. A. N.

Esimeses tähenduses tuleb see sõna tõlkida juht [juhi] -sõnaga, kuna juhe [juhtme] on 'juhtiv asi (näit. traat), Leitung, провод' (Õig.-sõn.). Järgmise tähenduse, 'Begleiter, Geleiter', tarvis (sõnal on veel muid tähendusi, kuid need ei kuulu praegu siia) ei ole meie nüüdses kirjakeeles küll muud vastavat sõna olemas kui 'saatja'. On ju meie saatma-verbil kaks tähendust: 1) 'lähetama, läkitama' ja 2) 'kaasas käima, begleiten, geleiten'. Ega ole ka nii väga kartagi, et need tähendused kergesti segi läheksid; keelel on nende lahushoidmiseks mitmeidki abinõusid (vrd. näit.: „ta saatis nad teele“ ja „ta saatis neid teel“; „nende

saatja“ ja „nende ärasaatja, lähetaja, läkitaja“ jne.). Wiedemanni sõnaraamatus on küll olemas verb *kaasutama* 'begleiten, mitgehen', kuid see sõna on meie juriidilises oskussõnastikus juba kasutatud tähenduseks 'kaasa tõmbama, nach sich ziehen' (Õig.-sõn.; vastav intransitiiv on *kaasuma* 'sich anschliessen'), ega ole selle tõttu enam tarvitata muudeks otstarveteks. Kui aga peaks tahetama 'begleiten'-mõiste tarvis just erilist sõna, siis võidaks tarvitada tuletist *kaastama*, mille segiminekut *kaasutama*-verbiga ei oleks igatahes karta.

E. M.

23. *Kaamel* ja *kanal*.

Eesti õigekirjutuse sõnaraamatus leiduvad *kaamel* ja *kaanal*. Kas poleks *kamel* ja *kanal* paremad? A. N.

Mõlemad laensõnad ei kuulu eestis mitte kõige hilisemate hulka, vaid on meil juba täiesti kodunenud, rahvaomaseks saanud. Neid hääldatakse seega eestipäraselt, s. o. pearõhku ei asetata enam viimasele, vaid esimesele silbile. Eelmisel sõnal on eestis valitsevamad nähtavasti kaks hääldust, *kaamel* [kāmèl], nõnda juba vanemas kirjakeeles (kirjutati muidugi *kamel*), ja *kammel* [kañmèl], mis viimane aga kirjakeelde pole pääsenud. Õig. Sõn. kumbki trükk esitab kuju *kaamel*, mis ongi selle tõttu praeguses kirjakeeles ainus õige kuju. Võiks ju muidugi mõeldav olla kirjakeeles ka **kamel* (mis küll kõnekeeles näikse olevat tundmatu), et seda pole aga üldse või ei ole vähemalt laiemalt tarvitatud, on see ka kirjakeele seisukohast vigane. Seesuguse põhimõtte järele talitavad võistlevate keelendite valikul kõik kultuurrahvad, iga seltskond, kes õigekeelsust kainelt käsitavad. Kui aga tulevikus, näit. Õig. Sõn. kolmanda trüki valmistamisel, küsimus tekiks, missugust neist teiseidest sanktsioneerida, kas *kaamel*, *kammel* või **kamel*, oleks täiesti üksipuha, mille kasuks otsus langeb, sest ühelgi neist pole teisega võrreldes paremusi. Senisest traditsioonist (*kaamel*) lahkumiseks ei leidu igatahes mingit kaaluvamat põhjust.

Kuju *kaanal* esines Õig. Sõn. esimeses trükis, kuid teises trükis on selle asemele võetud *kanal*. Õige on seega

kirjakeele tegeliku tarvituse seisukohast ainult viimane. Ka kõnekeeles näikse see olevat kõige harilikum. Igatahes asjatu oleks kirjakeeles tarvitada selle sõna võõrapärasemat kuju *kanaal*.

A. S-te.

24. *o* ja *e* vaheldus sõnuses *kord* - s. *kerta*, *kollane* - s. *keltainen* jne.

Mis tuleks arvata vaheldustest *kord* - s. *kerta*, *kollane* - s. *keltainen*, *onu* - s. *eno*, *otsin* - s. *etsin* jne.?

A. N.

Neis sõnades võime eraldada kaks rühma. Ühedel vastab põhja-eesti *o*-le lõuna-eestis ja kohati põhja-eesti idas *õ* ja soomes *e*: eP *kord* - eL *kõrd* - s. *kerta*, eP *kollane* - eL *kõllanõ* - s. *keltainen*, eP *kodar* - eL *kõdar* - s. *ketaru*, eP (läänes) *kolbama* - eL (ka laialt eP) *kõlbama* - s. *kelpa*-. Teistel aga vastab eP *o*-le ka eL-s *o* ja soomes *e*: eP *onu* - eL *onu* (kohati *ono*, *uno*) - s. *eno*, eP *otsin* - eL *otsi* (eP idas *õtsi*), eP *obune* - eL *hopõn* [*hoõppen*]. *hebo* 'mära' - s. *hevoinen*. Soome keelega samal järjel on ka vepsa, karjala ja aunuse, vrd. veps. *kerd*, *etsta*, *hebõne*, karj. *kerda*, *keldane*, *kelpoa*-, *effši*-, *heboñe*, aun. *keldaine* jne. Vadjas on mõlemad rühmad *e*-ga esindatud: *ķerta*, *ķelten*, *ķetara*, *ettsiq*, *epen*. Võimalik on, et eestis esinev *o* neis sõnades on hilisem, eesti pinnal kujunenud. Selle põhjused on siiski hämarad. Prof. H. Ojansuu (Suomen lounaismurteiden äännehistoria, Vokaalioppi, lk. 21) on omalajal oletanud, et need *o*-lised keelekujud on neist eesti murretest, kus veel soomepäraselt *e* ja *o* esinevad lahus (*ehtu*, *velg* jne., kuid *jogi*, *korv*), laenatud neisse eesti murretesse, kus nii varemalt *e*-d kui ka *o*-d esindab *õ* (*õhtu*, *võlg*, *jõgi*, *kõrv*); loomulik, et laenajad oleksid siis naabermurdes esinevaid eri kategooriaid seganud ja *e*-lisigi sõnu vastu võtnud *o*-listena (*kord*, *otsin* jne.). Nimetatud seletuskatse lonkab aga selles, et *e*-*o*-ala naabruses eP-s esinevadki nimelt *õ*-lised kujud *kõrd*, *kõllane*, *kõdar*, *kõlbama*, *õtsima* (Alutaguses, ka Tormas ja Kodaveres), kuna kaugemal eP-s (ka saartel) tuntakse ainult *o*-lisi kujusid. — Nähtust on

püütud ka seletada muistsete astmevaheldussuhetega. — Sellesse küsimusse võiks vast valgust heita üksikasjalikum murdegeograafiline uurimine.

A. S-te.

25. *Kosk.*

Kas oleks midagi teada *kosk*-sõna põlvenemisest? Kas on ta mingisuguses vahekorras sõnadega nagu prants. *cascade* jne.?

A. N.

Prantsuse sõnaga *cascade* 'väike kosk, veekukkumine' (<itaalia *cascata*, vrd. ka hisp. *cascada*, mis põlveneivad ladina verbist *cascare* 'kukkuma') ei ole eesti sõnal *kosk* gen. *kose* 'Steindamm, Schwelle (quer durch den Fluss)', 'd. Wasser unterhalb d. Schwelle, Stromschnelle' küll mingit sidet. See sõna on meie keelkonnas juba õige muistne, vähemalt soome-permi ühisaega küündiv nimetus, vrd. s. *koski* 'Stromschnelle, Wasserfall', vepsa *košk* 'kosk', Koola lapi *kūšk*, *kuosk* 'Stromschnelle', sürjani *koś*, *kóšk* 'Stromschnelle, Wasserfall', *koškes ju* 'strömender Fluss'. Selle etümoloogia kohta vt. S e t ä l ä, JSFOu. XVI₂ 4, FUF VI 243, FUF VIII 78.

A. S-te.

26. *Edasi ja edesi.*

Miks on „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu“ II trükkis üheõiguseliselt kõrvu asetatud *edasi* ja *edesi*? Kas kumbagi neist ei tuleks paremaks pidada?

F. P.

Nagu küsija selles hõlpsasti võib kinduda, ei ole „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatus“ *edasi* ning *edesi* mitte täiesti üheõiguseliselt kõrvu seatud: sõna *edasi* juurde on koondatud kogu asjasse kuuluv vormirühm, niihästi tähtsamad liitsõnad (*edasiandepealis*, *edasianne*, *edasiharimine* jne.) kui ka tuletised (*edasine*, *edastama* jne.), kuna *edesi* seisab täiesti üksi: on ainult märgitud, et ta on võrdne *edasi*'ga; otsija on seega juhutatud *edesi* juurest *edasi* juurde. Antud puhul võiks järelikult ainult küsimusse tulla, kui *edesi* on tunnistatud vähemsoovitavaks, miks ta siis täiesti kõnesolevast sõnaraamatust ei ole välja jäetud. Selle kohta tuleks tähendada, et Õig.-sõn.-l ei ole olnud seni põhjust kategooriliselt keelda kõiki kirjakeeles võistlevaid teisikvorme, mida ei ole saadud lugeda otse vigaseks või

kirjakeelele mittekõlvuliseks. Nii on näit. Õig.-sõn.-s lubatuks tunnistatud niihästi *aina* kui *aiwa*, *aed* kui *aid*, *hea* kui *hää*, *küür*: *küüra* ja *küür*: *küüru*, *keelma* ja *keelama* jne. Ja niisuguste võistlejate hulka tuleks lugeda ka *edasi* ~ *edesi*. Meie rahvamurdeis esineb nii üks kui teine vorm. *edasi*¹ on tarvitusel peamiselt põhjaeestis: Harjumaal (peale Kuusalu neemele, kus *edesi*), Järvemaal, suurelt osalt ka Virumaal (peale rannaäärsete kohtade, kus leidub *edesi*) ja ka saartel (vähemalt Jämaja ja Rõigi kihelkonnas; Muhus on ühes külas *edasi*, muja *eetsi*; Kihnus öeldakse *ede*); ka lõunaeestis leidub kohati vormi *edasi* (näit. Karksis, kus vokaalharmoniline *edäsi*). Muidu on lõunaeestis üldiselt tarvitusel *edesi*. Kummagi murde rajamaadel, eriti Pärnumaal, samuti ka Läänemaal võib kuulda eri kohtades nii *a*-lisi kui ka *e*-lisi vorme (variantides *edasi*, *edatsi*, *edassi*, *edesi*, *edetsi*, *etessi* [= *ettešsi*] jne.). Kirjakeeles on seni üldisemini tarvitatud *edasi*, kuigi *edesi*-gi ei ole olnud tundmatu; uuemas kirjanduses on viimast vormi peamiselt soovitanud Joh. Aavik (vrd. näit. tema „M. Kampmanni koolilugemiku keeleline ja sisuline arvustus“, lk. 14: „... soovitame: edesi, edespidi...“). *edesi*-sõna poolt kirjakeeles võiks olla asjaolu, et ta oleks meie *ede*-tüvelisele sõnarühmale (*ette*, *ees*, *eel*, *edenema*, *edetama*, *edev* jne.) ka välimuselt lähem; ta ongi ju neile lähedal tähenduslikult. Kuid teiselt poolt ei ole niisugune vormiline järjekindlus antud puhul kuigi oluline ega tarviline: *edasi* on ju neid üksiseisvaid, teatavasse kujju kivistunud abisõnu, mille sidumine sugulustüvedega ei psühholoogiliselt ega grammatiliselt ole hädavajaline. Kõige selle juures tuleb arvesse võtta, et *edasi* on pärit neist murdeist, millest on välja kasvanud meie kirjakeel, ja et ta meie kirjakeeleski on olnud seni (vähemalt uue ajal) rõhuvas ülekaalus. Pole tungivat põhjust seda kirjakeeletraditsiooni muuta. Sellepärast on tõenäolik, et kui Õig.-sõn. järgnevates trükkides üks kõnesolevaist rööbasvormest peaks kõrvale heidetama, siis selle saatuse osaliseks saab praeguskeski trükkis vähemsoovitavaks tunnistatud *edesi*.

E. M.

¹ Transkriptsioon on kõigis järgnevais näiteis lihtsastatud.

Raamatute ülevaade.

Vanem Tallinna Jaani haigemaja vakuraamat 1435—1507. Tallinna linna arhiivi väljaanded IV. 2., toimetanud Dr. phil. P. Johansen. 1925. 92 + XIX lhk.

See vastilmunud raamat sisaldab eneses kõige vanema Vana-Liivimaa vakuraamatu väljaande. Eesti keele uurimistöölle ei paku raamat palju, kuid temas esineb ometi mõningaid nimesid kui ka kohanimed, mis omast kohast tähelepanu võiksid äratada. Eriti viimased võiksid meie kohanimede uurijaid huvitada (kohanimed on peaasjalikult Tallinna lähemast ümbrusest).

Peale kohanimede on nimede hulgas umb. 20 eestikeelset isikunime. Esinevad: *Jerwelen, Ickemell, Karuenpiste, Kera, Kyuit, Kurtte, Laipe (Layenpe), Mecke, Mereherck, Metsentaken, Mustherke, Paliaspe, Pytke, Rotselene (Rotslene), Sackse, Sarlene, Sarma, Saripe (Sarope), Tulleleke, Wayne*. Eelloetletud nimedest on igast ühest teisendeid ning neid on tarvitatud isikute liignime tähendamiseks (näit. *Paliaspe Merten* jt.). Peale nende esineb veel hulk (arvatavasti paganuse aegseid?) eesnimesid, mis on tumedad. Huvitavad on ka tuletised ristiusu aegseist nimedest, näit. *Hanto, Hanno (< Andreas), Henno, Hinto (< Hinrik), Pepe, Pepo (< Peter)* jne.

Peale nimede esineb ka muid eestikeelseid sõnu, näit. *karies* (= karjase), *karietze ra* (= karjase raha), *cubias, kulmet* (= külimit), *ma ra* (= maa raha), *owe ra* (= hoovi raha), *palkemes* (= palgamees, tööline), *rie* (= rehi), *rienpappe, wacke* (= vakk).

Raamat on varustatud kohanimede, nimede ja sõnajuhatajatega.

II. P-p.

Toimetusele saadetud.

Kuukiri Eesti Kirjandus 1924. — Nr. 11 ja 12. Sisuu: M. J. Eisen, Jaan Jõgever. Stud. med. J. Grünthal, Eesti rahvameditsiin (lõpp). M. J. Eisen, Kivistunud inimesed (lõpp). J. Soll, Tõnu Riomar. J. Manninen, Etnograafia tegevuspiiridest ja sihtidest Eestis. M. J. Eisen, Mägede rändamine. Kirjandusline ülevaade: A. Jürgenstein, Ühe vana „Tuuletallaja“ noorpõlve mälestused. A. Roose, Juhan Jaik: Rõuge kiriku kell. M. J. Eisen, Heimokannel. Killud ja dokumendid. Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1924. a. alates.

Virittäjä — 1924. Nr. 7—8. Sisuks m. s.: J. Manninen, „Harakkapaita“. Eino A. Leskinen, Havantoja loppu-n:n edustuksesta Haukivuoreen murteessa. Väinö Pajari, Henkilönnimiä Parikkalasta. Aino Oksanen, Sanastonkeräjäjän kokemuksia. Jne.

Eesti Kirjanduse Seltsi väljaannete tutvustaja 1924.

Tallinna linna arhiivi väljaanded IV. 2. Vanem Tallinna Jaani haigemaja vakuraamat 1435—1507. Tallinn 1925. 92 + XIX lhk. Toimeetanud Dr. phil. P. Johansen.

T. Lehtisalo, Entwurf einer Mythologie der Jurak-Samojeden. 170 lhk. Helsingi 1924.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakausiheiti XL. Helsingi 1924. Sisuks m. s.: Kai Donner, Zu den ältesten berührungen zwischen samojeden und türken. V. N. Zlatarski, Die bulgarische Zeitrechnung. W. Barthold, Neuere Forschungen in Turkestan.

Sitzungsberichte d. Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1924. Piltide ja kaartidega. Tartu 1924. 98 lhk. Sisuks: E. Laid, Die vorgeschichtlichen Burgen Eestis. A. Westrén-Doll, Die zeitliche Priorität der Liven vor den Letten im Ostbaltikum. A. M. Tallgren, Ein wichtiger eisenzeitlicher Fund aus Kunilepa Ksp. Juuru. A. M. Tallgren, Übersicht über die Vorzeit der Inseln Osel u. Moon.

Ajalooline Ajakiri. 1924. — Nr. 2 ja 3.

Kasvatus 1924. Nr. 5—12. Sisuks m. s.: Joh. Kuulberg, Luge-mise õpetamisest meie koolides. Prof. P. Põld, Inimese arenemine ja emakeele mõju sellele.

Eesti Arst 1924. Nr. 4—12. Sisuks m. s.: J. Manninen, Sündimine ja lapsepõlv eesti rahva traditsioonis.

Agu 1924. Nr. 26—46. Sisuks m. s.: Joh. Aavik, Keelevead ja vastuoksused (Vene keele mõju, Saksa mõju, Lõuna-eeslaste vead; -lik ja -line liitmise küsimus sõnade lõppu: -lik liitub konsonant-, -line vokaallõpulisel sõna külge; soovitatakse: kummalegi, pääsma, veerma jne. pro kummugile, pääsema, veerema; me pro meie — viimane ainult mõtte rõhuga; see oli jaanuari kuus, see põhjaneb järgmises asjaolus pro jaanuari kuul, järgmisel asjaolul; ega pro ja ei; järel ainult tähenduses 'taga'; ühing, juhtumus pro ühisus, juhus; hoiatatakse n. n. tarbeta järelsõnaliste reksioonide — pääle, juure jne. — tarvitamise eest).

Oigus 1924. Nr. 1—8.

Eesti Raudtee 1924. Nr. 1—3.

Laevandus 1924. Nr. 4—5.

Trükivigade õiendused.

				trükitud	lugeda
lk. 22,	rida 7	alt	—	alalütlevas	alaleütlevas
" 23	" 21	"	—	järelkomponens	järelkomponent
" 25	" 15	ülalt	—	nõdiD	nõdiD
" 26	" 2	"	—	ürbi	ürbi
" 26	" 5	"	—	võlas	võlās
" 26	" 6	"	—	vaja	vaja
" 38	" 19	"	—	str	zdr.
" 64	" 8	alt	—	soised	sõised
" 79	" 7	"	—	Pennijõggi	Pennijõggi
" 84	" 4	ülalt	—	avandama	avandama
" 96	" 10	alt	—	küle	küle
" 96	" 5	"	—	kujū	kujū
" 96	" 4	"	—	"	"
" 96	" 3	"	—	oli	oli
" 112	" 8	ülalt	—	Tüüpi	Tüüp
" 125	" 6	"	—	kõge	kõgä
" 132	" 6	alt	—	Vah. lk.	Vah. I lk.

Õienduseks.

Meie ajakirja eelmises kaksiknumbris lk. 83—84 esitasin e. lausa sõna etimoloogia. Juba selle kirjutuse trükkimise lõpul tähendas mulle üks kolleegadest umbkaudu, et selle sõna algupära olevat juba esitatud kusagil ajakirjas, vististi FUF-s, dr. E. A. Tunkelo poolt. Selle kirjutuse olen kahjuks leidnud alles nüüd (11. II. 25), nimelt JSFÕu. XXX^{no} 11—16. Seal on küsimus leidnud põhjalikuma ja osalt laiemat käsitlust. Teatavasti ei ole aga teaduses juhtumus sugugi haruldane, et mõnikord õige hiljutine kirjutus jääb silmapaari vahele ja et eri uurijad jõuavad iseseisvalt umbes samadele resultaatile. Allakirjutatu artikkel erineb dr. Tunkelo omast m. s. siiski selles, et lausa sõnaga ühendatakse ka verb lausuma.

A. S-te.

Vastutava toimetaja k. l.: Albert Saareste.

Väljaandja: Emakeele Selts.

Eesti Kirjastuse-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus 1925.

Eesti Keele

1925. aasta tellimine avatud.

Ajakiri ilmub endiselt **6 numbri** suuruses à 2 trükipoognat (osalt kaksiknumbritena à 4 tr.-p.), kokku 12 tr.-p. aastas. Numbrite ilmumine ei ole mitte kindlate ajamääradega seotud (kavatsetavasti siiski kaks nr.-t kevadsemestril, neli viimast aga sügissemestri jooksul). Tellimisehind endiselt **200 mk.** (väljamaale **225 mk.**) aastas (ühes postiga). Tellimisi võtavad vastu kõik Vabariigi postiasutused.

„Eesti Keele“ toimetus.

Keeleteaduslik ajakiri

EESTI KEEL

(IV aastakäik)

ilmub **Emakeele Seltsi** toimetusel, aasta kohta kuus numbrit à 32 lk., kokku 192 lk. — **Üksikuid numbreid talitus müügile ei saada.** — **1925 a. tellimine on avatud.** (Hind sisemaal 200 mk., väljamaal 225 mk.). 1924, 1923 ja 1922 aastakäik brošüüritult maksavad à 250 mrk. (väljam. 275 mrk.).

Toimetus: Tartu, Vabriku 3, 8. Talitus ja raamatute pealadu: Tartu, Gildi 8, II. kord (Emakeele Seltsi talitus).

Muud Emakeele Seltsi toimetused:

Sugunimede muntjatele ja eestistajatele:

1. **Eestlasele eesti nimi.** Sisaldab järgmised kirjutused: Eessõna Eestlasele eesti nimi. O. Kallas. Kas oleme küpsed? M. J. Eisen, Sugunimede tekkimine. V. Ernits, Nimede muutmine kultuurloolisena nähtusena. G. Suits, Nimede muutmine Rootsis. Hilja Kettunen, Teile, kellede päralt on tulevik. E. K. Sööt. Omad sepad (luuletus). J. Aavik, Missuguseid nimesid ja mikspärasid tuleks muuta. A. Saareste, Ka ristnimed eestilisemaks! O. Loorits, Eesti perekonnanimede kirjutamisest. V. Eestivere, Külalise võrdlus. „Academicus“, Kiri lahe tagant. L. Kettunen, Nimede valik ja soetamine. Nimede muutmise talituse teadaanne. Hind 50 marka.
2. **15.000 uut sugunime** Hind 50 marka.
3. **Nimede valik ja soetamine.** Hind 35 marka.

Hõimrahvaste keelte õppijatele ja sõpradele:

4. **Esimene liivi lugemik.** Hind 30 marka.
5. **Teine liivi lugemik.** Hind 40 marka.
6. **Kolmas liivi lugemik.** Hind 25 marka.
7. **Neljas liivi lugemik.** Hind 25 marka.
8. **Soome kirjastik nr. 2** (Valkea käärme). Hind 30 marka.
9. " " " 3 (Kaksoisten seikkailut). Hind 30 marka.
10. " " " 4 (Kultarukki). Hind 25 marka.

Muud väljaanded:

11. **Seto lugemik I.** Hind 150 marka.
12. **Aastaraamat I.** (1920). Hind 30 marka.
13. **Aastaraamat II.** (1921). Hind 40 marka.
14. **Aastaraamat III.** (1922). Hind 50 marka.
15. **Aastaraamat IV.** (1923). Hind 50 marka.

Pealadus:

1. **A. Saareste, Vigala murde peajooned.** Hind 80 mk.
(Saada piiratud arvul).
2. **Karl Stalte, Livo loõd.** Hind 40 marka.

Trükis:

1. **Kodotulõ'** (Setu lugemiku II osa).
2. **Mag. J. Aavik'u ja mag. J. Mägiste** — Soome-eesti sõnaraamat.